

MARIUS

SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW

Caroline Valmot

Universal service

En fremstilling av medlemsstatenes
forsyningsplikt innenfor det europeiske
elektrisitetsmarkedet

Caroline Valmot

Universal service

**En fremstilling av medlemsstatenes
forsyningsplikt innenfor det europeiske
elektrisitetsmarkedet**

Marlus nr. 352

**Sjørettsfondet
Nordisk institutt for sjørett
Universitetet i Oslo**

ISSN: 0332-7868 © Sjørettsfondet, 2007
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
N-0130 Oslo

Besøksadresse: Karl Johans gate 47

Telefon: 22 85 97 48
Telefaks: 22 85 97 50
E-post: sjorett-adm@jus.uio.no
Internett: www.jus.uio.no/nifs

Redaktør: Professor dr. juris Hans Jacob Bull

Trykk: Lobo media

Forord

Denne avhandlingen ble skrevet mens jeg var ansatt som vitenskaplig assistent ved Nordisk institutt for sjørett, Avdeling for petroleumsrett fra 2006 til 2007. Avhandlingen er i det vesentlige uredigert siden den ble innlevert til sensur.

Først og fremst vil jeg rette en takk til alle ansatte på Nordisk institutt for sjørett, Avdeling for petroleumsrett og Senter for europarett for et veldig bra miljø, både faglig og sosialt. Særlig vil jeg takke min veileder Henrik Bjørnebye for samvittighetsfull oppfølging og nyttige innspill under hele avhandlingsprosessen. Jeg vil også takke Ulf Hammer for gode tips både i oppstartsfasen og slutfasen. Øyvind Lium og Odd Richard Valmot som har lest korrektur og Angela Askjer og Geir-Arne Borgstrand som har kommet med innspill til oppgaven, fortjener også en stor takk. I tillegg har Kjersti Kaurin og Thomas Høgseth vært uvurderlige for å holde motivasjonen oppe i slutfasen, en stor takk til dere to også!

**Oslo, juli 2007
Caroline Valmot**

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
INNHOLDSFORTEGNELSE	III
1 INNLEDNING	1
1.1 Avhandlingens tema	1
1.2 Bakgrunn og avgrensninger	2
1.3 Konseptet universal service	6
1.4 Det indre energimarkedets plass i EF/EØS-retten	10
1.5 Elektrisitetsmarkedets karakteristiske trekk	12
1.6 Universal service - en offentlig tjenesteforpliktelse	14
1.7 Videre fremstilling	16
2 TILKNYTNINGSPLIKTEN	18
2.1 Innledning	18
2.2 Plikt- og rettighetssubjektene	19
2.2.1 Plikt- og rettighetssubjektene i direktivet	19
2.2.2 Plikt- og rettighetssubjektene i norsk rett	21
2.3 Tilknytningspliktens innhold	23
2.3.1 Innledning	23
2.3.2 Direktivets regler om tilknytningens innhold	24
2.3.3 Tilknytningspliktens innhold i norsk rett	30
2.4 Prisen for tilknytning	32
2.4.1 Prisreguleringen i direktivet	32
2.4.2 Prisreguleringen i norsk rett	38
2.4.3 Norsk retts overholdelse av direktivet i forhold til prisen på tilknytning	42
2.5 Dispensasjonsadgang fra tilknytningsplikten	45
2.5.1 Direktivets regler om dispensasjonsadgang	45
2.5.2 Norske regler om dispensasjonsadgang	47
2.5.3 Er dispensasjonshjemmelen i norsk rett i overensstemmelse med direktivet?	56
2.6 Oppsummering	57
3 FORSYNINGSPLIKTEN	59
3.1 Innledning	59
3.2 Plikt- og rettighetssubjektene	60
3.2.1 Plikt- og rettighetssubjektene i direktivet	60

3.2.2	Plikt- og rettighetssubjektene i norsk rett	62
3.3	Pliktens innhold	63
3.3.1	Universal service-konseptet i direktivet.....	63
3.3.2	Leveringsplikten i norsk rett	68
3.4	Dispensasjonsadgang.....	70
3.4.1	Er forsyningsplikten absolutt?	70
3.4.2	Norske regler om dispensasjonsadgang.....	73
3.5	Prisen på elektrisk energi skal være rimelig	74
3.5.1	Innledning.....	74
3.5.2	Innholdet i begrepet «priser».....	75
3.5.3	Rimelighetskravet i direktivet art. 3 nr. 3	79
3.5.4	Rimelighetskravets overholdelse i norsk rett.....	88
3.6	Lett og klart sammenlignbare og gjennomsiktlige priser	95
3.6.1	Innledning.....	95
3.6.2	Reglene rundt skifte av leverandør	95
3.6.3	Kravet til «let og klart sammenlignelige og gennomsiktlige priser».....	99
3.7	Bestemt kvalitet	105
3.7.1	Vilkåret om bestemt kvalitet i direktivet	105
3.7.2	Er vilkåret om bestemt kvalitet overholdt i norsk rett?	106
3.8	Oppsummering	108
4	VERNET MOT AVBRUDD I FORSYNINGEN I ART. 3 NR. 5	111
4.1	Innledning	111
4.2	Vernet mot avbrudd i forsyningen.....	111
4.2.1	Vernet mot avbrudd i direktivet art. 3 nr. 5	111
4.2.2	Norske regler om stengingsretten	114
4.3	Vernet av sårbare kunder	120
4.3.1	Innledning.....	120
4.3.2	Vernet av sårbare kunder i direktivet art. 3 nr. 5	120
4.3.3	Vernet av sårbare forbrukere i norsk rett.....	124
4.4	Vernet av kunder i fjerntliggende områder	126
4.4.1	Vern av kunder i fjerntliggende områder i direktivet	126
4.4.2	Vernet av kunder i fjerntliggende områder i norsk rett	128

4.5	Oppsummering.....	129
5	GJENNOMFØRINGEN AV UNIVERSAL SERVICE	131
5.1	Innledning	131
5.2	Gjennomføringen av universal service i direktivet....	131
5.2.1	Forsyningspliktig leverandør	131
5.2.2	Prosedyrer for utvelgelse av forsyningspliktig leverandør.....	134
5.2.3	Finansiering for gjennomføring av forsyningsplikten	138
5.2.4	Medlemsstatene skal rapportere om gjennomføringen av universal service.....	139
5.3	Gjennomføringen av leveringsplikten i norsk rett....	141
5.4	Oppsummering.....	142
6	AVSLUTNING – DEN FREMTIDIGE BETYDNING AV UNIVERSAL SERVICE.....	144
	KILDELISTE	147
	VEDLEGG: ELDIRREKTIVET ARTIKKEL 3	160
	TIDLIGERE UTGAVER AV MARIUS.....	165
	BØKER UTGITT AV SJØRETTSFONDET FRA 1990.....	166

1 Innledning

1.1 Avhandlingens tema

Temaet for denne avhandlingen er EØS-statenes plikt til å sikre sluttbrukere rett til tilkobling til kraftnettet og rett til å kjøpe elektrisk energi. Plikten er fastslått i eldirektivet, i bestemmelsen om «universal service».¹

Universal service-konseptet innebærer kort beskrevet at medlemsstaten har plikt til å sikre en bestemt kundegruppe forsyning av et bestemt gode. Konseptet finnes i flere sektorer enn elsektoren. Ved eldirektivets vedtakelse i 2003 ble universal service-konseptet etablert i det europeiske kraftmarkedet. På dette tidspunktet var konseptet allerede veletablert i andre markeder. Formålet med denne avhandlingen er å behandle konseptets plass innenfor elektrisitetssektoren.

Avhandlingens fokus er hovedsakelig EØS-rettslig. En hovedproblemstilling er hvilke forpliktelser direktivet pålegger medlemsstatene i artikkel 3 nr. 3 og artikkel 3 nr. 5, med fokus på førstnevnte bestemmelse. En annen av avhandlingens hovedproblemstillinger er hvilke rettigheter forbrukerne/ sluttbrukerne er sikret gjennom de aktuelle bestemmelsene.

¹ **Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/54/EF af 26. juni 2003 om fælles regler for det indre marked for elektricitet og om ophævelse af direktiv 96/92/EF (eldirektivet), inntatt i Den Europæiske Unions Tidende L 176, 15.7.2003, side 37-56. Direktivet omtales på forskjellige måter, NOU 2004: 4 bruker betegnelsen eldirektiv II, *Energiloven med Kommentarer* omtaler direktivet som kraftmarkedsdirektivet, Falch (2004) bruker betegnelsen elektrisitetsdirektivet. Her benyttes begrepet eldirektivet eller bare direktivet.**

Direktivet er gjennomført i norsk rett gjennom EØS-avtalen.² Ettersom bestemmelsene i direktivet gir medlemsstatene nokså stor grad av handlingsrom med hensyn til gjennomføring, har jeg valgt å benytte norsk rett som et eksempel på hvordan direktivets krav kan gjennomføres i praksis. Jeg vil derfor fremstille den delen av det norske regelverket som gjennomfører de aktuelle bestemmelsene i direktivet.³

1.2 Bakgrunn og avgrensninger

Artikkel 3 i eldirektivet er en omfattende bestemmelse, som i følge overskriften regulerer «Offentlige serviceforpliktelse og forbrukerbeskyttelse».⁴ Dagens eldirektiv er en videreutvikling av det første

² **Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, Oporto, 2. mai 1992 (EØS-avtalen). Vedtatt i norsk lovgivning gjennom lov 27 nov 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).**

³ **Avhandlingen vil ikke komme inn på hvordan andre EØS-land har valgt å gjennomføre direktivet, da det ville ført for langt innenfor denne avhandlingens rammer.**

⁴ **En rekke ulike begrep kan benyttes for å betegne «offentlige serviceforpliktelse». I den engelske versjonen av eldirektivet art. 3 «public service obligations». I den norske oversettelsen som følger av St.prp. nr. 52 (2005-2006) er public service obligations betegnet som «forpliktelse til å yte offentlig tjeneste». EF-traktaten artikkel 86 benytter uttrykket «tjenester av almen økonomisk betydning». I KOM (2001) 598 endelig tales det om «forsyningspliktelse», i den engelske versjonen av KOM dokumentet er begrepet «services of general interest» anvendt. Olje- og Energidepartementet bruker uttrykket offentlige tjenesteforpliktelse i blant annet NOU 2004: 4 side 184 og rammenotat om direktiv 2003/54/EC av 26.6.2003 om felles regler for det indre marked for elektrisitet, 16.1.2006. Jeg vil heretter bruke uttrykket offentlig tjenesteforpliktelse.**

eldirektivet fra 1996.⁵ Eldirektiv I inneholdt et element av «public service»-forpliktelser, men det fantes ingen bestemmelse om universal service.⁶ Den gang ble det antatt at konkurransemarkedet i seg selv ville sørge for kraftforsyning til alle forbrukere. Utviklingen viste imidlertid at markedet alene ikke var nok til å sikre enkeltindivider forsyning og at det var et behov for ytterligere forbrukervern.

Elementet av offentlige tjenesteforpliktelser fra det første direktivet ble videreutviklet i det andre eldirektivet. Dette elementet er blitt kalt for liberaliseringens «myke side», fordi det gir enkeltindivider mer sikkerhet enn et konkurransemarked klarer på egenhånd.⁷ Gjennom offentlige tjenesteforpliktelser kombineres markedsåpningen på den ene siden og sikring av kvalitet på forbrukernes tjenester på den andre siden. I direktivet art. 3 nr. 1 og 2 gis medlemsstatene en rett til å pålegge tjenesteforpliktelser som ivaretar nærmere bestemte hensyn, disse bestemmelsene er en direkte videreføring av eldirektiv I. I det første direktivet ble medlemsstatene kun gitt en *rett* til å pålegge tjenesteforpliktelser. I det andre direktivet har medlemsstaten både en tilsvarende rett til å pålegge visse tjenesteforpliktelser, samt en *plikt* til å pålegge konkret angitte tjenesteforpliktelser. Det er de konkret angitte offentlige tjenestefor-

⁵ **Europaparlaments- og rådsdirektiv 96/92/EF av 19. desember 1996 om felles regler for det indre marked for elektrisitet (eldirektiv I).**

⁶ **Etter det første direktivet artikkel 10 nr. 1 var det imidlertid bestemt at medlemsstatene «kan» pålegge distribusjonsforetak en «forpliktelse til å forsyne kunder» i et gitt område. Artikkelen regulerte en *mulighet* for medlemsstatene til å pålegge nettselskaper en plikt til å levere strøm, men altså ingen obligatorisk plikt, slik som i direktiv nummer to.**

⁷ **Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 274.**

pliktelserne i art. 3 nr. 3 og nr. 5 som er tema i denne avhandlingen.⁸ Det avgrenses mot en utførlig fremstilling av de øvrige bestemmelser i artikkel 3.

Bestemmelsene i art. 3 nr. 3 om universal service og art. 3 nr. 5 var helt nye i det andre direktivet. Disse bestemmelsene representerer en satsing på forbrukervern på et nivå som var nytt i kraftmarkedet da direktivet ble vedtatt i 2003. Bestemmelsen om universal service og bestemmelsen i art. 3 nr. 5 er en betydningsfull del av fellesskapets politikk for å beskytte forbrukerne.⁹

Artikkel 3 nr. 3 i eldirektivet inneholder både plikter og valgfrihet for medlemsstatene. På den ene siden inneholder artikkelen to forpliktelser. Statene *skal* sørge for at alle privatkunder omfattes av en forsyningsplikt, og de *skal* sikre at kunder som ønsker det blir koblet til nettet. På den annen side oppstiller bestemmelsen punkter der medlemsstatene har valgfrihet med hensyn til om de vil gjennomføre denne delen av bestemmelsen og hvordan de i så fall velger å gjøre det. Eksempelvis kan statene velge *om* de vil gjøre små virksomheter til rettighetssubjekter og *om* de vil utpeke en forsyningspliktig leverandør. Dette skillet mellom plikter og valgfrihet vil være av betydning for medlemsstatenes gjennomføring av bestemmelsen.

⁸ Avhandlingens rammer tillater kun en kort fremstilling av offentlige tjenesteforpliktelser generelt, se avsnitt 1.6.

⁹ Jf. KOM (2001) 598 endelig side 3. At fellesskapsretten har som generelt mål å holde et høyt beskyttelsesnivå overfor sine forbrukere under utviklingen av det indre markedet følger blant annet av EF-traktaten artikkel 153 nr. 1: «For å fremme forbrukerinteressene og sikre et høyt nivå for forbrukervern skal Fellesskapet bidra til å verne forbrukernes helse, sikkerhet og økonomiske interesser, samt støtte deres rett til informasjon, opplæring og til å organisere seg for å sikre sine interesser.»

Artikkel 3 nr. 5 inneholder på tilsvarende måte både forpliktelser og valgfrihet for medlemsstatene. Sluttkundene skal gis et særskilt vern mot uberettigede avbrudd i forsyningen. Statene har en plikt til å verne med behov for et ekstra vern, de såkalte sårbare kunder. Medlemsstatene kan velge å verne kunder som er bosatt langt fra en eksisterende kraftledning i sin nasjonale rett. Artikkelen bestemmer også at statene skal sikre at kundene fritt kan skifte til en annen kraftleverandør.

I norsk rett finnes det ikke noe konsept som heter «universal service». Innholdet i konseptet er imidlertid forsøkt gjennomført i lover og forskrifter, hovedsakelig gjennom energiloven¹⁰ § 3-3. Forholdet mellom norsk rett og EØS-regelverket reiser interessante problemstillinger. Dette gjelder både spørsmålet om den norske reguleringen overholder direktivets krav om å sikre forbrukere kraftforsyning til rimelige priser, og dessuten i hvilket omfang den norske reguleringen lykkes i å oppfylle direktivets formål om et vel-fungerende marked.

I avsnitt 1.3 gis det en oversikt over hovedpunktene i *universal service-konseptet*. Det indre energimarked utgjør den faktiske rammen rundt konseptet som skal behandles i denne avhandlingen. En kort presentasjon av *energimarkedets plass innenfor EF/EØS-retten* følger i avsnitt 1.4. Ettersom dette er en fremstilling av *universal service innenfor elektrisitetsmarkedet*, skal *elektrisitetsmarkedets karakteristiske trekk* kort trekkes frem, jf. avsnitt 1.5. Gjennomføringen av *universal service* er pålagt medlemsstatene som en *offentlig tjenesteforpliktelse*, for å sikre forsyning i tilfeller der det konkurransutsatte markedet ikke klarer å oppfylle dette. Dette behandles i avsnitt 1.6.

¹⁰ Lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

1.3 Konseptet universal service

Universal service er hjemlet i eldirektivet art. 3 nr. 3:

«Medlemsstaterne sikrer, at alle privatkunder og, når medlemsstaterne anser det for hensigtsmæssigt, små virksomheder, nemlig virksomheder med under 50 ansatte og en årlig omsætning eller balance på højst 10 mio. EUR, omfattes af en forsyningspligt, dvs. har ret til at få leveret elektricitet af en bestemt kvalitet til rimelige, let og klart sammenlignelige og gennemsigtige priser på deres område. Medlemsstaterne kan for at sikre forsyningspligt med henblik herpå udpege en forsyningspligtig leverandør. Medlemsstaterne skal pålægge distributionsselskaberne en forpligtelse til at tilslutte kunderne til deres net i henhold til vilkår, betingelser og tariffer, som er fastlagt efter proceduren i artikel 23, stk. 2. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne styrker de private, små og mellemstore forbrugeres markedspostion ved at fremme mulighederne for, at denne forbrugergruppe frivilligt kan lade sig repræsentere samlet.

Første afsnit gennemføres på en gennemsigtig og ikke-diskriminerende måde og er ikke til hinder for, at markedet åbnes, jf. artikel 21.»

I den danske språkversjonen gjengitt ovenfor, er begrepet «forsyningspligt» anvendt om universal service. I avhandlingen anvendes det danske og det engelske begrep om hverandre, med samme meningsinnhold.

I artikkel 3 nr. 5 er forbrukervern generelt og kundenes rett til fritt leverandørskifte omfattet. Denne bestemmelsen lyder slik:

«Medlemsstaterne træffer passende foranstaltninger til at beskytte de endelige kunder og sikrer især, at der er passende sikkerhedsforanstaltninger, der beskytter sårbare kunder, herunder foranstaltninger for at hjelpe dem med at undgå afbrydelser af energiforsyningen. I den forbindelse kan medlemsstaterne træffe foranstaltninger for at beskytte endelige kunder i fjerntliggende områder. De sikrer et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, især for så vidt angår gennemsigtighed i kontraktbetingelser og -vilkår, almindelig information og ordninger for bilæggelse af tvister. Medlemsstaterne sikrer, at privilegerede kunder reelt kan skifte til en

ny leverandør. Med hensyn til i det mindste privatkunder omfatter disse foranstaltninger de tiltag, der omhandles i bilag A.»

Kjerneinnholdet i *universal service* følger direkte av bestemmelsen i art. 3 nr. 3. Forbrukerne har en generell «ret til at få leveret elektrisitet» til en viss *kvalitet* og til en *rimelig pris*. En sikker tilgang til elektrisitet er helt sentralt i dagens samfunn. Kommisjonen uttaler at: «Energiforsyningen er livsviktig for alle europæere».¹¹ Uten en konstant tilførsel av elektrisitet ville industrien, den vanlige arbeidsdag for de fleste mennesker og hverdagen generelt stoppe opp. Datamaskiner vil ikke virke, bankterminaler vil slutte å fungere, dører med koder vil ikke åpne seg og all produksjon som er avhengig av kraft vil stanse. Også for husholdninger er elektrisitet livsnødvendig, både for matlaging, oppvarming og lys. Særlig på vinterstid kan mangel på elektrisitet få fatale konsekvenser. Elektrisitet er et *nødvendighetsgode* i samfunnet.

Direktivets bestemmelse om universal service gir forbrukerne en generell rett til å kjøpe elektrisitet. Medlemsstatene kan benytte ulike virkemidler for å sikre forbrukerne elforsyning. Normalt ivaretas kundenes behov for elektrisitet av *markedet*, uten at det offentlige påvirker selve forsyningen. Det inngås en kontrakt mellom en kraftleverandør og en kunde, og det er denne kontrakten som regulerer forholdet mellom partene. Likevel kan det tenkes tilfeller der elforsyningen fra den markedsbaserte leverandøren stanser, for eksempel fordi denne går konkurs. Når slike situasjoner oppstår er medlemsstaten gjennom art. 3 nr. 3 pålagt en plikt til å vedta nasjonal lovgivning som sikrer forbrukernes rett til å motta elforsyning. Direktivet pålegger medlemsstatene å lage et *sikkerhetsnett* for forbrukerne når

¹¹ Jf. KOM (2007) 1 endelig side 10.

universal service gjennomføres i nasjonal rett. De konkrete reglene rundt dette er tema i kapittel 3 og 5 i avhandlingen.

Eldirektivets mål er å tilrettelegge for et velfungerende indre marked.¹² Markedskreftene skal sikre at kundene får oppfylt sitt behov for elektrisitet. Man finner her et samspill i direktivet, mellom det frie marked og en regulering av markedet. Gjennomføringen av en forsyningsplikt krever som regel at medlemsstaten gjør inngrep i de frie markedskreftene. Direktivet legger altså opp til ett åpent marked, som kan reguleres for å beskytte forbrukerne. En forsyningsplikt innebærer en særlig beskyttelse av forbrukerne, som ellers ikke vil være en naturlig konsekvens av et samfunn med full konkurranse.¹³ Forsyningsplikten utgjør en begrensning i konkurranseutsettelsen av kraftmarkedet.

Universal service-konseptet var som tidligere påpekt nytt i kraftmarkedet i 2003.¹⁴ Konseptet er en videreutvikling av public service-konseptet, som var inntatt i det første direktivet. Selv om universal service formelt var nytt i 2003, hadde det i realiteten skjedd en videreutvikling av et eldre konsept. Dette kommer til en viss grad til uttrykk i artikkel 3 dersom man ser på kronologien i bestemmelsen. Public service kommer til uttrykk i nr. 1 og nr. 2, mens universal service først kommer i nr. 3. Da universal service-konseptet ble etablert i kraftmarkedet, fantes tilsvarende konsept allerede i andre nettbundne sektorer, blant annet i telesektoren og postsektoren.¹⁵ Et allerede *etablert* konsept ble innført i et *nytt*

¹² Jf. blant annet fortalen punkt 3.

¹³ Jf. KOM (2001) 598 endelig side 3.

¹⁴ Jf. Cameron (2005) side 25.

¹⁵ På telesektoren er universal service hjemlet i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 7. marts 2002 om forsyningspligt og brugerrettigheder i forbindelse med elektroniske kommunikationsnet og -tjenester

marked. For eksempel ble universal service innført i postsektoren i 1997. I telesektoren gikk liberaliseringen av markedet også raskere enn i energisektorene, og dermed oppsto det tidligere et behov for å sikre kundene gjennom universal service.¹⁶ Av energisektorene er det imidlertid kun innført universal service på kraftsiden, mens det for gass ikke finnes noen forsyningsplikt.¹⁷

I *norsk rett* har det allerede fra vedtakelsen av energiloven i 1990 vært et lovverk som har lagt til rette for et markedsbasert kraftsystem.¹⁸ Før markedssystemet ble innført gjennom energiloven i 1990, hadde nettselskapene både plikt og rett til å levere elektrisk kraft til sluttbrukerne. Etter gjeldende rett har område-konsesjonærene bare *leveringsplikt*, mens nettselskapets rett til å levere kraft til sluttkundene er tatt ut av lovgivningen. En rett for netteier til å levere kraft til sluttbrukerne ville i dag vært i strid med eldirektivet om den hadde blitt opprettholdt.¹⁹

(forsyningspligtdirektivet) artikkel 3. På postsektoren finnes tilsvarende konsept i Europaparlaments- og Rådets direktiv av 15. desember 1997 om fælles regler for utvikling af Fællesskabets indre marked for posttjenester og forbedring af disse tjenesters kvalitet (postdirektivet) artikkel 3. Dette må ses i sammenheng med Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/39/EF af 10. juni 2002 om ændring af direktiv 97/67/EF for så vidt angår yderligere åbning af Fællesskabets marked for posttjenester.

¹⁶ Jf. Hammer (article 2002) side 61.

¹⁷ Jf. Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 26. juni 2003 om fælles regler for det indre marked for naturgas og om ophævelse af direktiv 98/30/EF (gassdirektivet). Se mer om koblingen mellom eldirektivet og gassdirektivet i avsnitt 2.3.2.1.

¹⁸ For en mer utførlig redegjørelse av plansystemet og markedssystemet, se Hammer (1999) side 62 til 184.

¹⁹ Jf. Anmodningsvedtak nr. 360 (2003-2004) – oppdeckningsplikten, inntatt i Innst.S. nr. 240 (2004-2005).

Vedtakelsen av energiloven i Norge og overgangen fra plansystem til markedssystem skjedde lenge før direktivets vedtakelse og helt uavhengig av den europeiske prosessen. Ved gjennomføringen av det første direktivet i norsk rett, var det tilstrekkelig å konstatere rettsharmoni.²⁰ Da det andre direktivet skulle gjennomføres krevdes imidlertid endringer i norsk rett.²¹ Direktivet ble gjennomført i norsk rett i 2006 gjennom endringer i energiloven og tilhørende forskrifter.²² En endring av sentral betydning for denne avhandling, er vedtakelsen av nytt tredje ledd i energiloven § 3-3. Bestemmelsen gir Olje- og energidepartementet en forskriftshjemmel for å fastsette nærmere bestemmelser om leveringsplikten.

1.4 Det indre energimarkedets plass i EF/EØS-retten

Innenfor EU er reglene om de «fire friheter» en sentral del av lovgivningen. Det skal sikres fri bevegelse av varer, tjenester, personer og kapital mellom medlemsstatene. Gjennom EØS-avtalen er EFTA-statene blitt en del av EUs indre marked.²³ Målet er at Norge og de andre EFTA-statene skal bli en del av det indre EF-rettslige energimarkedet på lik linje med de 27 EU-landene. EF-reglene om de «fire friheter» danner en viktig basis for EØS-avtalens materielle regelverk.

²⁰ Jf. Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) punkt 1.2.

²¹ Ved avgjørelse i EØS-komiteen nr. 146/2005 av 2. desember 2005 ble det vedtatt at eldirektivet skulle innlemmes som vedlegg IV i EØS-avtalen.

²² Direktivet ble gjennomført ved den såkalte gjengivelsesteknikken og gitt rettsteknisk form og utseende som norsk lov eller forskrift. For mer om gjengivelsesteknikkens anvendelse ved gjennomføring av direktiver i norsk rett, se *EØS-rett* (2004) side 188 flg.

²³ For mer om de fire friheter innenfor EØS, se *EØS-rett* (2004) side 260 flg.

I denne avhandlingen er reglene om det frie varebyttet aktuelle, fordi elektrisitet er ansett som en vare.²⁴ I tillegg yter nettselskapene en tjeneste i form av transporttjenester, slik at reglene om fri bevegelighet for tjenester også blir aktuelle. Innad i EØS-området skal det legges til rette for fri bevegelighet av elektrisitet, for eksempel slik at elektrisitet produsert i Frankrike kan selges i Belgia eller Spania. Målet er at sluttkundene selv skal kunne velge en kraftleverandør i den EØS-stat de ønsker.²⁵

Det indre energimarked innebærer at EUs indre markedsprogram anvendes på energisektoren. I EF-traktaten²⁶ er det indre marked definert i art. 14 nr. 2:

«Det indre marked innebærer et område uten indre grænser med fri bevegelse for varer, personer, tjenesteydelser og kapital i overensstemmelse med bestemmelsene i denne traktat.»

Tanken bak det indre marked er at hele EØS-området skal bli ett felles marked, med samme karakteristika som et nasjonalt marked.²⁷ Ett av hovedformålene bak eldirektivet er nettopp at hele EØS-området skal være et åpent marked for energi, jf. direktivets fortale punkt 3.²⁸ Et åpent marked er et marked hvor «alle forbrugere frit kan velge leverandør, og alle leverandører frit kan levere til deres

²⁴ **Jf. sakene om elektrisitetsmonopolene fra 1994, for eksempel Sml. 1997 s. I-5699, Kommisjonen mot Nederland.**

²⁵ **Dette er fremhevet i eldirektivets fortale punkt 14.**

²⁶ **Traktat om opprettelse av det europeiske fellesskap, av 25. mars 1957.**

²⁷ **På europeisk plan ble det første skrittet mot et indre elektrisitetsmarked tatt i 1990 ved vedtakelsen av transittdirektivet, jf. Rådskommisjonsdirektiv 90/547/EØF av 29. oktober 1990 om transitt av elektrisk kraft gjennom hovednett (elektrisitet-transittdirektivet).**

²⁸ **Foreløpig er det imidlertid langt igjen for å nå dette målet, jf. bl.a. *EU Energy Law, Volume II* (2005) side 1.**

kunder», jf. fortalen punkt 4. Det indre elektrisitetsmarked åpnes helt for forbrukere fra 1. juli 2007, jf. direktivet art. 21.

1.5 Elektrisitetsmarkedets karakteristiske trekk

Elektrisitetsmarkedet skiller seg fra andre mer typiske varemarkeder, fordi det er nettbundet. At kraftmarkedet er nettbundet innebærer at omsetningsgjenstanden er avhengig av transport via nettet for å kunne distribueres. Det er i nettet varen transporteres fra produksjonssted til forbrukssted. For å få adgang til kraftmarkedet og tilgang til elektrisitet, må forbrukerne tilkobles nettet.²⁹ Andre eksempler på nettbundne markeder er vann- og avløp, gass, fly, tv, fasttelefon, post og jernbane.

I de aller fleste tilfeller vil det ikke være økonomisk lønnsomt å bygge parallelle nett, for å innføre konkurranse på nettsiden.³⁰ Derfor er nettet et naturlig *monopol*. Før arbeidet med å danne et indre elektrisitetsmarked startet, var det monopol også på kraftsiden av markedet rundt om i Europa. Prisen på kraft var da myndighetsregulert. Gjennom de to eldirektivene startet prosessen mot et indre energimarked, der kraftsiden av nettet ble konkurranseutsatt. Nettsiden har forblitt monopol av økonomiske og praktiske årsaker. Dette skillet mellom nettsiden som monopolbasert og kraftsiden som konkurranseutsatt, er karakteristisk for kraftmarkedet.³¹ For å sikre effektiv konkurranse på markedet er det viktig å tilrettelegge markedet slik at aktørene kan møtes, selv med de begrensninger som ligger i at nettet er

²⁹ Jf. Falch (2004) side 14. Om tilknytning til kraftnettet i avhandlingens kapittel 2.

³⁰ Jf. bl.a. Jones (2004) side 31 og NOU 2004: 4 side 32.

³¹ Jf. Knops i *European Energy Law Report I* (2004) side 238.

monopolisert. Det er derfor et krav at nettselskapene må la alle kunder og tredjemenn få ikke-diskriminerende adgang til nettet.³²

På kraftsiden av markedet er det *konkurransen* om etterspørselen. Målet med konkurranseutsettingen er å redusere omkostningene for forbrukere og virksomheter.³³ Markedsprisen på kraft bestemmes i hovedsak av tilbud og etterspørsel i markedet.³⁴ I følge økonomisk teori er ressursallokeringen optimal der hvor tilbuds- og etterspørselkurven møtes i et marked med perfekt konkurranse. Dette skjæringspunktet vil være markedsprisen.³⁵

Ettersom elektrisitet som påpekt er et nødvendighetsgode i samfunnet, er man helt avhengig av en konstant tilførsel av produktet.³⁶ Selv korte avbrudd i tilførselen kan få store konsekvenser. Alternative energikilder kan i noen tilfeller erstatte behovet for elektrisitet, men for å benytte seg av disse kreves det gjerne investeringer. For eksempel kan gass anvendes som alternativ, men det krever både at et gassnett er utbygget frem til sluttkundens bolig, samt at boligen er tilrettelagt for anvendelsen av denne energikilden. Dessuten har ikke gass de samme anvendelsesområder som elektrisitet, for eksempel kan ikke gass anvendes til belysning.

³² Jf. direktivet artikkel 3 nr. 3 tredje ledd, art. 20 og fortalen punkt 6.

³³ Jf. KOM (2007) 1 endelig side 6.

³⁴ Jf. Fakta (2006) Energi- og vannressurser i Norge side 89.

³⁵ Mer om markedspris i avsnitt 3.5.3.4 flg.

³⁶ Jf. Jones (2004) side 3.

1.6 Universal service - en offentlig tjenesteforpliktelse

Begrepet offentlig tjeneste på elektrisitetsområdet omfatter et stort antall faktorer som har betydning for en sikker forsyning av elektrisitet med en høy kvalitet til konkurransedyktige priser.³⁷ Universal service er en slik offentlig tjenesteforpliktelse.³⁸

Før markedet ble konkurranseutsatt, ble de overordnede mål om offentlig tjeneste gjennomført ved hjelp av aktiv offentlig styring av kraftproduksjon og -salg gjennom eierskap og regulatorstyring. Dermed sikret staten selv at målene om en sikker forsyning av elektrisitet til alle kunder ble nådd. Etter konkurranseutsettelsen av markedet kreves det at minstekrav til offentlig tjeneste fastsettes, slik at kundene er sikret at målene nås.³⁹ Når et nødvendighetsgode som elektrisitet konkurranseutsettes kan det innebære en risiko for at enkelte sluttbrukere ikke klarer å ivareta sine interesser og faller utenom konkurransemarkedet.⁴⁰ Derfor er det direktivfestet at det for noen sentrale tjenester i nasjonal rett skal lovfestes en garanti for gjennomføring av tjenestene. Dette er kjernen i de offentlige tjenesteforpliktelser.

En offentlig tjenesteforpliktelse kan gjennomføres på ulike måter. Et praktisk eksempel er at en av markedets aktører, i nasjonal rett, pålegges en plikt til å gjennomføre tjenesten mot kompensasjon. Typisk for foretak som er pålagt ansvaret for en offentlig tjenesteforpliktelse, er at det gjennomfører en forpliktelse som foretaket ikke ville utført i samme grad dersom det kun hadde sin egen

³⁷ Jf. KOM (2001)125 endelig side 17.

³⁸ Jf. Jones (2004) side 115.

³⁹ Jf. KOM (2001) 125 endelig på side 28.

⁴⁰ Det er imidlertid rimelig å anta at konkurransemarkedet i de aller fleste tilfeller vil sørge for at disse tjenestene gjennomføres.

kommersielle interesse i tankene.⁴¹ Overholdelse av offentlige tjenesteforpliktelser er et grunnleggende krav i eldirektivet, jf. fortalen punkt 26.

Eldirektivet artikkel 3 nr. 1 og 2 gir ut fra allmenne økonomiske interesser medlemsstatene rett til å pålegge kraftselskaper offentlige tjenesteforpliktelser i nasjonal lovgivning, som ivaretar nærmere bestemte hensyn. De to nevnte bestemmelsene er generelle i formen, og skiller seg fra art. 3 nr. 3 og nr. 5 ved at medlemsstaten i de to sistnevnte bestemmelsene faktisk er pålagt å gjennomføre konkrete offentlige tjenesteforpliktelser i sin lovgivning. Noen offentlige tjenesteforpliktelser er altså fastsatt i direktivet, mens andre er medlemsstatene selv gitt en rett til å fastsette.

De generelle kravene til offentlige tjenesteforpliktelser som oppstilles i art. 3 nr. 2, vil gjelde også overfor den spesifikke offentlig tjenesteforpliktelse i art. 3 nr. 3. Artikkel 3 nr. 2 stiller krav til offentlige tjenesteforpliktelser i andre punkt, ved å kreve at de skal være «klart definerte, og de skal være gennemsigtige, ikke-diskriminerende og kontrollerbare, og de skal sikre EU-elektrisitetselskaper like adgang til de nationale forbrugere».

Medlemsstatene må overholde de nevnte krav ved vedtakelsen av en offentlig tjenesteforpliktelse. Enkelte av kravene er også nevnt uttrykkelig i art. 3 nr. 3. Artikkel 3 nr. 2 bestemmer videre at forpliktelsene blant annet kan omfatte forhold rundt leveringens sikkerhet og miljøbeskyttelse. Det er presisert i fortalen til eldirektivet i punkt 26: «Det er viktig, at kravene til offentlige tjenesteydelser kan fortolkes nasjonalt på baggrund af nationale forhold». Medlemsstatene kan vedta forpliktelser som passer sin egen rettstradisjon.

⁴¹ Jf. Note of DG TREN, Public service obligations side 2.

Bestemmelsene om offentlige tjenesteforpliktelser generelt utgjør et viktig bakteppe for bestemmelsen om universal service. I resten av avhandlingen vil det være universal service-konseptet som skal fremstilles.

1.7 Videre fremstilling

I kapittel 2 fremstilles medlemsstatenes plikt til å vedta nasjonal lovgivning som sikrer at kunder som ønsker det har rett til *tilknytning* til kraftnettet. Tilknytning til nettet er en forutsetning for å kunne kjøpe elektrisitet, fordi elektrisitet er en vare som er avhengig av kraftnettet for distribusjon. Hva rettighetssubjektene har krav på etter bestemmelsen og hvilke forpliktelser som er pålagt medlemsstaten, er to særlige problemstillinger som reises i kapitlet. Det vil videre behandles hvorvidt det kan gjøres unntak fra tilknytningsplikten, samt hvor høy pris som kan kreves kunden for tilkoblingen.

I tillegg til plikten til tilkobling av kunder som ønsker det, er medlemsstatene i direktivet art. 3 nr. 3 pålagt en plikt til å sikre at forbrukere har rett til *kraftforsyning*. Bestemmelsen pålegger medlemsstatene en forpliktelse til å sikre at det i nasjonal rett vedtas lovgivning som sikrer alle forbrukere elektrisitet til enhver tid. Det skal dessuten stilles vilkår til prisen og kvaliteten på elektrisiteten som forbrukerne mottar. De har rett til elforsyning til «rimelige, let og klart sammenlignelige og gennemsigtige priser», jf. art. 3 nr. 3 første punkt. Vilrårene og innholdet i plikten behandles i kapittel 3.

Artikkel 3 nr. 5 pålegger medlemsstaten å sikre at sluttbrukerne unngår *avbrudd i forsyningen*. Denne plikten fremstilles i avhandlingens kapittel 4. Plikten til å hindre avbrudd i forsyningen kan ses i sammenheng med både tilknytningsplikten og forsyningsplikten. Videre i kapittel 4 behandles direktivets vern av såkalte

sårbare kunder og kunder i fjerntliggende områder som er fastslått i art. 3 nr. 5.

I kapittel 5 fremstilles medlemsstatenes *gjennomføring av forsyningsplikten*. Direktivet oppstiller ingen obligatorisk fremgangsmåte for hvordan gjennomføring av plikten skal skje. Medlemsstatene kan fritt velge en metode som passer for sine rettstradisjoner, som overholder direktivets krav til ikke-diskriminering og gjennomsiktighet. Andre punkt i art. 3 nr. 3 oppstiller en alternativ gjennomføringsmåte. Medlemsstatene kan utpeke en forsyningspliktig leverandør eller på engelsk: a «supplier of last resort». Denne leverandøren skal i så fall levere kraft til forbrukere som mister sin alminnelige kraftleverandør.

2 Tilknytningsplikten

2.1 Innledning

Medlemsstatene har plikt til å sikre at kundene har rett til å knyttes til kraftnettet, jf. eldirektivet art. 3 nr. 3 tredje punkt. I norsk rett følger en tilknytningsplikt for nettselskapet av energiloven § 3-3.

Tilknytningsplikten i direktivet reiser særlig fire aktuelle problemstillinger. Medlemsstatene er pålagt plikten til å sikre gjennomføringen av tilknytningen. *Hvem* som har rett til tilkobling skal fremstilles i avsnitt 2.2 nedenfor. Den neste problemstillingen er hvilke *plikter og rettigheter* som følger av bestemmelsen, med andre ord hvilket innhold bestemmelsen har, jf. avsnitt 2.3. I tillegg til retten eller plikten til tilknytning, vil spørsmålet om *pris* for slik tilknytning være viktig både for den som har rett til tilkobling og for pliktsubjektene. Spørsmålet om hvilke krav direktivet stiller til prisfastsettelsen drøftes som et eget tema, jf. avsnitt 2.4. Den siste problemstillingen som behandles i dette kapitlet er hvorvidt medlemsstatene har adgang til i nasjonal rett å vedta en hjemmel for å *dispensere* fra tilknytningsplikten, jf. avsnitt 2.5.

I tillegg til å oppstille en plikt til å knytte kunder som ønsker det til kraftnettet, oppstiller art. 3 nr. 3 en plikt til å forsyne alle tilkoblede forbrukere med elektrisitet, jf. kapittel 3 nedenfor. Det er imidlertid naturlig å drøfte problemstillingene rundt tilknytningsplikten først, da kundene må tilknyttes nettet før de kan bli forsynt med elektrisitet. I art. 3 nr. 3 kommer tilknytningsplikten i tredje punkt kronologisk etter forsyningsplikten, som er regulert i første punkt i bestemmelsen.

2.2 Plikt- og rettighetssubjektene

2.2.1 Plikt- og rettighetssubjektene i direktivet

Bestemmelsen om tilknytningsplikt reiser spørsmålet om *hvem* som er ansvarlig for oppfyllelse av plikten til å knytte kundene til nettet, og *hvilke aktører* som har rett til å kreve tilknytning.

Pliktsubjektet etter bestemmelsen finner man ved å ta utgangspunkt i ordlyden i artikkel 3 nr. 3 tredje punkt, hvor det heter at: «Medlemsstaterne skal pålegge distributionselskaperne en forpliktelse til at tilslutte kunderne til deres net». Det følger klart av bestemmelsen at det er *medlemsstatene* som er pliktsubjektet etter eldirektivet, i likhet med mange andre direktiver.⁴² At medlemsstaten er pliktsubjekt, innebærer at staten har plikt til å gjennomføre bestemmelsen i nasjonal rett.⁴³

Hvem som er rettighetssubjekt etter bestemmelsen i direktivet, følger av ordlyden i artikkel 3 nr. 3. Medlemsstatene skal sikre at «kunderne» har rett til tilkobling til nettet. Hvem som er *kunder* og dermed har rett til tilkobling, er definert i art. 2 nr. 7 som «grossister og endelige elektrisitetskunder». Både begrepet grossister og begrepet endelige kunder er definert i artikkel 2. Artikkel 2 nr. 8 bestemmer at «enhver fysisk eller juridisk person, der køber elektrisitet med henblik på videresalg inden for eller uden for det system, hvor den pågældende er etableret» er grossist. Endelige elektrisitetskunder er definert i art. 2 nr. 9 som «kunder, der køber elektrisitet til eget brug». Dette innebærer at kundebegrepet i art. 3 nr. 3 tredje punkt, omfatter alt fra små husholdninger som kjøper elektrisitet til eget forbruk, til de store selskaper som kjøper elektrisitet for videresalg.

⁴² Jf. *EØS-rett* (2004) side 276.

⁴³ Jf. Protokoll 35 til EØS-avtalen.

Det må presiseres at retten til å bli tilkoblet gjelder for personer eller selskaper som ennå ikke er kunde av distribusjonsselskapet. Kunde-begrepet kan derfor være misvisende. Det er *potensielle* kunder som er rettighetssubjekter etter bestemmelsen.

En viktig gruppe aktører som faller utenfor rettighetssubjektssfæren i art. 3 nr. 3 tredje ledd, er produsentene. Produsenter er definert i art. 2 nr. 2 som «en fysisk eller juridisk person, der fremstiller elektrisitet». Selv om disse aktørene ikke er rettighetssubjekter etter art. 3 nr. 3, er kraftmarkedet avhenging av at produsentene har markedsadgang for at det skal fungere etter sin hensikt. Produsentene sikres adgang til nettet i eldirektivet art. 20 nr. 1.⁴⁴ Denne bestemmelsen pålegger medlemsstatene å sikre:

«at der indføres en ordning for tredjeparts adgang til transmissions- og distributionssystemene, som bygger på offentliggjorte tariffer, som gjelder alle privilegerede kunder, og som anvendes objektivt og uden at diskriminere mellom systembrugere» (min utheving).

Etter bestemmelsen er det *tredjepart* som er rettighetssubjekt. Begrepet tredjepart defineres ikke i direktivet. Etter en naturlig språklig forståelse omfatter begrepet alle andre aktører enn nettselskapene. Det betyr at utenom nettselskapet skal alle aktører kunne kreve tilknytning til nettet i henhold til bestemmelsen.⁴⁵ Tredjepart er dermed et begrep som omfatter flere aktører enn kunde-begrepet. Markedsadgang for aktører som ikke omfattes av

⁴⁴ Produsentene og andre sluttbrukere er gjerne tilknyttet nettet på ulike nivåer. Artikkel 20 nr. 1 gir tredjeparter rett til adgang både til distribusjonsnett og nett med høyere spenningsnivå. I avhandlingen fokuseres det hovedsakelig på kundenes tilknytning til distribusjonsnett, fordi det er denne tilknytningen som hjemles i direktivet art. 3 nr. 3 tredje punkt.

⁴⁵ Etter art. 20 nr. 2 vil imidlertid systemoperatøren kunne nekte adgang til nettet dersom «systemet ikke har den nødvendige kapasitet».

art. 3 nr. 3 tredje punkt vernes derfor av art. 20 nr. 1 om tredjepartsadgang. Produsenter er eksempel på en slik gruppe aktører.⁴⁶

Etter art. 3 nr. 3 fjerde punkt fremgår det at dette «direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne styrker de private, små og mellemstore forbrugernes markedspøsition ved at fremme mulighederne for, at denne forbrugergruppe frivillig kan lade sig repræsentere samlet». Enkelte av medlemslandene har åpnet markedene sine gradvis. I land der markedet ikke er blitt 100 % åpnet, kan forbrukere falle innenfor minsteforbruksgrensen ved å slå seg sammen.⁴⁷ Da kan de samlet bli såkalt «privilegert» kunde og kjøpe konkurranseutsatt kraft. Bestemmelsen i fjerde punkt ble inntatt i direktivet for å verne forbrukergrupper som dannet seg i forbindelse med markedsåpning. De privilegerte kunder er etter art. 2 nr. 12 definert som «kunder, som frit kan købe elektricitet fra en leverandør efter eget valg, jf. artikkel 21 i dette direktiv». Ettersom fristen for full markedsåpning for forbrukere ikke er før 1. juli 2007, jf. art. 21, er ikke alle forbrukere privilegerte kunder ennå. Bestemmelsen kan derfor ha betydning frem til denne dato.

2.2.2 Plikt- og rettighetssubjektene i norsk rett

Etter norsk lovgivning er det «[d]en som gis områdekonsesjon etter § 3-2» som er pliktsubjektet, jf. energiloven § 3-3. Av § 3-2 følger det at et selskap kan få konsesjon i et område til å bygge og drive et «anlegg for fordeling av elektrisk energi». Etter § 3-2 omfattes bare anlegg for fordeling av elektrisk energi. Det vil si at det er *nettselskapene* som er pliktsubjektet for tilkobling.⁴⁸ Norge er delt inn i områder hvor det er gitt områdekonsesjon til ett nettselskap i hvert område. Etter § 1-4 gjelder bestemmelsen om leveringsplikt ikke for

⁴⁶ **Bestemmelsen om tredjepartsadgang gir tredjepart en rett til å transportere elektrisitet over nettet, en rett som ikke følger av art. 3 nr. 3. For mer om tredjepartsadgang til nettet, se blant annet Jones (2004) kapittel 3.**

⁴⁷ **Jf. Jones (2004) side 134.**

⁴⁸ **Jf. blant annet *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 52.**

statens anlegg. Uttrykket statens anlegg tar sikte på anlegg som eies av staten som sådant. Anlegg som tilhører statseide aksjeselskaper, statsforetak og andre statlige virksomheter som er skilt ut fra staten i egne rettssubjekter omfattes ikke av uttrykket.⁴⁹

Hvilke aktører nettselskapet har plikt til å koble til nettet, følger av bestemmelsen i energiloven § 3-3. Det er «abonnentene» som har rett til tilkobling. Hvem som omfattes av abonnentbegrepet, er ikke definert i bestemmelsen. En naturlig tolkning av uttrykket «abonnentene», medfører at det bare er de aktører som allerede er kunder som har rett til tilkobling. En slik tolkning ville imidlertid ikke gitt særlig mening, da rett til tilkobling må sikres de aktører som ikke er tilkoblet. Jeg mener derfor at det er klart at bestemmelsen også gjelder potensielle kunder.⁵⁰ Dette er også i overensstemmelse med direktivet.

Begrepet «abonnentene» avgrenser kundegruppen mot produsenter. NVE har derimot lagt til grunn at produsenter ikke kan nektes tilkobling dersom de dekker kostnadene for tilknytning gjennom anleggsbidrag.⁵¹ I energilovforskriften⁵² § 4-4 bokstav d er det slått fast at alle som etterspør netjtjenester skal ha rett til ikke-diskriminerende markedsadgang. Dette er i samsvar med direktivets regler om tredjepartsadgang for produsenter jf. eldirektivet artikkel 20 nr. 1. Etter norsk rett har nettselskapet kun plikt til å sikre *markedsadgang* for produsentene, selskapet har ikke plikt til å

⁴⁹ Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 29.

⁵⁰ Se tilsvarende: *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 58.

⁵¹ Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 59, og Hammer (2002) side 672 med videre henvisninger.

⁵² Forskrift 7. desember 1990 nr. 959 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m.

sørge for anlegg fra produsenten frem til tilknytningspunktet i nettet.⁵³

Ettersom forbrukere er rettighetssubjekter etter tilknytningsplikten, må det klargjøres hvorvidt forbrukerkjøpsloven⁵⁴ (fkjl) gjelder ved tilkoblinger. Etter forbrukerkjøpsloven § 2 første ledd bokstav d, omfattes «avtale med nettselskap om *overføring* av elektrisk energi» av loven (min utheving). Tilknytning er ikke en del av transporttjenesten. At avtale om *tilknytning* derfor faller utenfor loven, følger både av bestemmelsens ordlyd og lovens forarbeider.⁵⁵ Energilovens regler og ikke forbrukerkjøpslovens kommer til anvendelse for tilknytningsavtalene, også der en forbruker er rettighetssubjekt.

2.3 Tilknytningspliktens innhold

2.3.1 Innledning

I avsnitt 2.2 ble spørsmålet om *hvem* som har rett til tilkobling og hvem som har plikt til å sikre denne tilkoblingen behandlet. I dette avsnittet behandles problemstillingene rundt *hvilke* plikter og rettigheter som følger av bestemmelsen, og dessuten *hva* plikten innebærer for de ulike aktørene.

I nettbundne markeder slik som kraftmarkedet, er tilknytning til kraftnettet en nødvendig betingelse for markedsadgang. Tilknytningen gir kunden en rett å kunne benytte seg av det nødvendighetsgodet som elektrisitet er. Slik markedsadgang er også en forutsetning for at kundene fritt skal kunne velge leverandør. Et fritt leverandørvalg er igjen en forutsetning for å kunne åpne

⁵³ Jf. NVEs nettsider om «Tilknytning til nettet»,
http://www.nve.no/modules/module_109/publisher_view_product.asp?EntityId=9751.

(sist sjekket 17.3.07).

⁵⁴ Lov 21. juni 2002 nr. 34 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven).

⁵⁵ Jf. NOU 2004: 4 side 155.

energimarkedet for konkurranse, som er en hovedmålsetning bak direktivet.⁵⁶ Aktørenes adgang til nettet er dermed helt sentral for at kraftmarkedet skal fungere.

2.3.2 Direktivets regler om tilknytningens innhold

2.3.2.1 Nettselskapet skal «tilslutte kunderne til deres net»

Når innholdet i plikten skal drøftes, er det naturlig å ta utgangspunkt i ordlyden i art. 3 nr. 3 tredje punkt. Bestemmelsen oppstiller et krav om at medlemsstaten skal

«pålegge distributionsselskaberne en forpligtelse til *at tilslutte kunderne til deres net* i henhold til vilkår, betingelser og tariffer, som er fastlagt efter proceduren i artikkel 23, stk. 2» (min utheving).

Det er medlemsstatenes forpliktelse til å sørge for at distribusjonsselskapene pålegges en plikt til å «tilslutte kunderne til deres net» som er det sentrale i den videre drøftelse.⁵⁷ Direktivet pålegger altså ikke medlemsstaten en plikt til fysisk å koble kundene til nettet, men pålegger derimot medlemsstatene, ved gjennomføringen av direktivet i nasjonal rett, å «pålegge distributionsselskaberne en forpligtelse til at tilslutte kunderne til deres net». Med andre ord er medlemslandene forpliktet til å gjennom sin nasjonale lovgivning pålegge nettselskapene en plikt til å utføre tilkoblingen. Selv om det etter direktivets bestemmelser er medlemsstatene som er pliktsubjekter, medfører direktivet *de facto* at nettselskapene pålegges de samme forpliktelsene. Formelt er det imidlertid gjennom de enkelte medlemsstatenes nasjonale gjennom-

⁵⁶ Jf. blant annet fortalen punkt 3, 6 og 7.

⁵⁷ Andre språkversjoner bidrar ikke særlig til drøftelsen om bestemmelsens innhold. Den svenske versjonen formulerer plikten som at distribusjonsforetakene skal «ansluta kunderna till sina nät», og den engelske «connect customers to their grid».

føringslovgivning at nettselskapene blir pålagt de tilsvarende pliktene som medlemsstatene er underlagt gjennom direktivets bestemmelser.

Ettersom nettselskapene utøver monopolvirksomhet, er det naturlig at selskapene blir pålagt en tilknytningsplikt i nasjonal rett. Dersom selskapene fritt kunne avslå kunder, ville det medført at kunder som får avslag på sitt ønske om tilkobling, ikke har mulighet til å skaffe seg elektrisk kraft gjennom distribusjonsnettet. At et nødvendighetsgode som elektrisitet er sikret gjennom en plikt, er derfor avgjørende for tilgangen til godet. Kundene skal henvende seg til sitt lokale nettselskap når de ønsker tilknytning eller ved eventuell manglende gjennomføring av tilknytningen.

Tilknytningsplikten innebærer konkret at nettselskapet skal koble kundenes tilknytningspunkt til kraftnettet. Tilknytningen skal sikre at kunden fysisk kan benytte seg av elektrisk energi, for eksempel ved å slå på lyset eller en ovn. Tilknytningspunktet er grensepunktet mellom kraftnettet og kunden. Der det er en forbruker som er kunde, vil tilknytningspunktet som regel være forbrukerens husstand.

Hittil har det vært *nytilkoblinger* til nettet som er blitt drøftet. En nytilkobling skjer når en kunde som ikke er tilkoblet nettet får slik tilkobling. Nytilkoblinger er praktisk i situasjoner der et nytt hus er bygget eller der kunden tidligere har benyttet seg av andre energikilder enn elektrisk kraft. Slik bruk av andre energikilder kan for eksempel være kunder som har benyttet seg av solenergi og/eller gass før husstanden ble tilknyttet nettet. Det har av enkelte blitt hevdet at bestemmelsen i art. 3 nr. 3 tredje ledd i tillegg til nytilkobling, også gir kunden rett til *oppgradering av tilkoblingen*.⁵⁸

⁵⁸ Jf. Notat fra ERGEG om forbrukervern side 7. ERGEG er en forkortelse for «European Regulators' Group for Electricity and Gas», og er en

En slik rett vil kun være aktuell overfor allerede tilkoblede kunder. Slik oppgradering er aktuelt blant annet der det er lenge siden tilkoblingen ble gjort og det er behov for vedlikehold. Oppgradering i nettet er en forutsetning for at kundene skal kunne fortsette å være tilkoblet kraftnettet. Dersom man antar at tilknytningsplikten ikke omfatter oppgraderinger i nettet, vil tilkoblingene tilslutt bli ubrukelige og kunden vil få en rett til nytilkobling. En naturlig konsekvens av dette må etter mitt skjønn være at medlemsstatene i nasjonal rett også må gi kundene en rett til oppgraderinger av nettilkoblingen som følge av tilknytningsplikten.

Tilkobling til nettet er ikke regulert på tilsvarende måte i alle de nettbundne sektorer. Reguleringen på gassmarkedet kan belyses, for å trekke frem et eksempel. Eldirektivet og gassdirektivet ble vedtatt samtidig, og er på flere punkter sammenlignbare fordi begge direktiver regulerer nettbundne sektorer. I forhold til tilkobling til nettet er de to sektorene imidlertid ulike. Gassdirektivet inneholder en bestemmelse om tilkobling i artikkel 3 nr. 3. Bestemmelsen sier at medlemsstatene skal treffe passende foranstaltninger for å beskytte endelige gasskunder «*som er tilsluttet gasssystemet*». Det er ingen plikt for medlemsstatene å sikre tilslutning av kundene, slik det er i elektrisitetssektoren, men en plikt til å beskytte de kunder som *er* tilkoblet. Dette er en naturlig regel ettersom det innenfor gassektoren er mindre utbygget infrastruktur enn i elsektoren, og fordi det derfor kan være ruinerende for gasselskapene å ha en plikt til tilknytning.⁵⁹

uavhengig organisasjon for europeiske regulatorer. Det er Kommisjonen har dannet denne organisasjonen, jf. Commission Decision of 11 November 2003 on establishing the European Regulators Group for Electricity and Gas. Organisasjonens mål er blant annet å bistå Kommisjonen i forbindelse med gjennomføringen det indre elektrisitetsmarked.

⁵⁹ Jf. Jones (2004) side 132.

2.3.2.2 Nettselskapet har kontraheringsplikt

Etter at nettselskapene i nasjonal rett er pålagt en plikt til tilknytning, har selskapet en kontraheringsplikt ovenfor kundene. Dette innebærer at nettselskapet som hovedregel ikke kan avslå en anmodning fra en kunde som ber om nettilgang. Begrunnelsen for en slik kontraheringsplikt ligger i nettselskapets monopolstilling.⁶⁰ Nettselskapet har således ingen rett til å vurdere potensielle kunder, men må inngå kontrakt med enhver som ønsker det. Tilsvarende kan trekkes ut av forbudet mot forskjellsbehandling. I fortalen punkt 7 heter det at *ikke-diskriminerende* adgang til nettet er en forutsetning for å gjennomføre det indre energimarked.⁶¹ Prinsippet om ikke-diskriminering er helt gjennomgående i direktivet og følger også av art. 3 nr. 3 annet ledd og art. 20 nr. 1.

Kontraheringsplikten fører til at nettselskapet eksempelvis ikke har rett til å nekte og tilkoble en kunde som erfaringsmessig har store betalingsproblemer. Kommisjonen har uttrykt at netteier heller ikke har anledning til å nekte tilknytning på grunn av transportrute eller bestemmelsessted.⁶² Selv om kunden bør langt unna er altså utgangspunktet at denne har rett til tilkobling. Her kan det imidlertid tenkes unntakstilfeller, jf. avsnitt 2.5.1.

⁶⁰ Jf. Jones (2004) side 31.

⁶¹ Fortalen er direktivets begrunnelse og vil ha betydelig vekt ved tolkningen av direktivets artikler, jf. *EØS-rett* (2004) side 51, 55 og 209. Protokoll 1 punkt 1 til EØS-avtalen, sier at fortalene er relevante «i den utstrekning de er nødvendige for en riktig fortolkning og anvendelse av rettsaktens bestemmelser [...]». Fortalen er mer å anse som et tolkningsmoment enn en bestemmelse.

⁶² Jf. KOM (2001) 125 side 38.

2.3.2.3 Tidspunkt for tilkobling

En sentral problemstilling i forbindelse med tilknytningsspørsmålet, er *hvor lang tid* nettselskapet har til å ordne tilkoblingen etter kundens anmodning. Direktivet inneholder ingen bestemmelser om tidspunkt for tilkoblingen. I forarbeidene til direktivet er imidlertid denne problemstillingen berørt.

Bruk av direktivets forarbeider som støtte for tolkningen av direktivet, krever noen særlige kommentarer. Forarbeidenes vekt er ulik i EF/EØS-rett og i norsk rett. I norsk rett vil forarbeidene være en relevant og forholdsvis tungtveiende rettskilde for å bestemme hvordan en lovtekst skal tolkes. I EF/EØS-retten har derimot slike forarbeider tradisjonelt lite vekt. Dette er naturlig fordi det er selve rettsakten medlemsstatene har blitt enige om, mens forarbeidene er en tekst det ikke nødvendigvis er full enighet om. Man kan i rettstilstanden se indikasjoner på at EF- og EFTA-domstolen gjør større bruk av forarbeider i dag enn tidligere.⁶³ Fordi universal service er et forholdsvis nytt konsept i elektrisitetssektoren, er det lite rettskilder rundt dette. Jeg vil derfor henvise til direktivets forarbeider, der det er mangel på andre retningslinjer. Selv om vekten av direktivets forarbeider ikke vil være så stor, kan tolkninger og vurderinger i disse betraktes som en form for juridisk teori.⁶⁴

I direktivets forarbeider er det fremhevet at en forespørsel om nettilkobling må etterkommes innen rimelig tid. Det heter at medlemsstatene skal «sikre, at transmissions- og distributionsoperatørene besvarer adgangsanmodninger inden for en rimelig tidsfrist».⁶⁵ Hvor lang tidsperiode som ligger i uttrykket *inden for en rimelig tidsfrist*, er vanskelig å gi noe klart svar på. Ved vurderingen må hensynet til begge parter trekkes inn. At elektrisitet er et svært

⁶³ Jf. *EØS-rett* (2004) side 213. Et eksempel er en dom fra 2006 om etableringsfrihet for advokater i Luxembourg, der EF-domstolen begrunner sin tolkning ved å vise til et forarbeid, jf. sak C-193/05.

⁶⁴ Jf. Gilje Aarseth (2005) side 13.

⁶⁵ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 38.

viktig element i både husholdninger og industrien, er et sentralt argument i retning av at tiden fra kunden sender nettselskapet en anmodning om tilknytning, til leveringsstart hos kunden bør være kort. På den annen side må nettselskapet få en viss tid til å administrere og gjennomføre tilkoblingen. Hensynet til at markedet generelt skal være effektivt, må også trekkes inn i vurderingen av hvor lang tidsperiode innen rimelig tid gir en henvisning til. Det er et mål at markedsadgangen og markedet generelt skal være effektivt, og dette målet må ivaretas med korte frister for tilkobling. En rask reaksjon fra nettselskapet sikrer en effektiv markedsadgang. Disse hensynene må veies mot hverandre.

I lys av de nevnte forarbeidene til direktivet, hensynet til begge parter i tilknytningsforholdet og målet om et effektivt kraftmarked, mener jeg det bør kunne innfortolkes et krav til medlemsstatene om at de i nasjonal rett må pålegge nettselskapene en plikt til å tilkoble kunder innen rimelig tid.

I forarbeidene har Kommisjonen antydnet hva som ligger i rimelig tid. Det heter at det bør sikres at «en frist på *to uger* i prinsippet ikke overskrides» (min utheving).⁶⁶ Denne toukers fristen er imidlertid kun en retningslinje ettersom fristen ikke er tatt inn i direktivet. Hvert enkelt medlemsland må regulere fristen i sin nasjonale i lovgivning, med Kommisjonens toukers frist som utgangspunkt. Det er ganske klart at dersom den nasjonale gjennomføring av direktivet åpner for at nettselskapet kan bruke flere måneder på tilkoblingen, vil en slik gjennomføringslovgivning ikke oppfylle direktivets krav om at tilkoblingen skal skje innen rimelig tid.

I fortalen punkt 7 fremheves som nevnt viktigheten av ikke-diskriminerende adgang til nettet. At adgangen til nettet ikke skal

⁶⁶ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 38.

være diskriminerende trekker i retning av at tilkoblingen må ta omtrent like lang tid i like tilfeller. Det ville kunne innebære forskjellsbehandling om nettselskapene brukte en uke i ett tilfelle, mens selskapet brukte et halvt år på å tilkoble naboen.

Etter eldirektivet art. 23 nr. 1 bokstav c skal regulatoren overvåke «den tid, det tager [...] distributionsselskaber at foretage tilslutninger». Dersom kunden mener at tilkoblingen til nettet har tatt for lang tid, skal vedkommende ha rett til å klage til regulatoren etter art. 23 nr. 5. Regulatorens overvåking og muligheten for å klage legger et visst press på nettselskapene.

2.3.3 Tilknytningsplikten innhold i norsk rett

I norsk rett er tilknytningsplikten hjemlet i energiloven § 3-3. Ordlyden nevner ikke tilkobling uttrykkelig, men det heter at områdekonsesjonæren skal «levere elektrisk energi til abonnentene». Etter bestemmelsens forarbeider og juridisk teori er det imidlertid klart at bestemmelsen i tillegg til leveringsplikten hjemler en plikt til tilknytning: «Leveringsplikten innebærer både en tilknytningsplikt og en plikt til å levere energi til abonnentene i henhold til leveringsvilkårene».⁶⁷ Nettselskapet som områdekonsesjonær har en plikt til å tilrettelegge for sluttbrukerens markedsadgang. I tillegg til at tilknytningsplikten er regulert i energiloven § 3-3, reguleres forholdene rundt tilkobling i *Standard tilknytningsvilkår*.

Forbrukerombudet og Energibedriftenes Landsforening (EBL) har utarbeidet tre forskjellige standardavtaler. Avtalene anvendes i stort omfang, enten slik som de er fremforhandlet eller med nettselskapets egne justeringer. Vilkårene ble første gang fremforhandlet i 1993 og ble revidert i 2002. De någjeldende

⁶⁷ Jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 88. Samme i blant annet Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) pkt. 3.3.3.2 og Hammer (1999) side 369.

avtalene trådte i kraft fra 2007. Standardkontraktene er fremforhandlet av representanter for forbrukerne og representanter for næringen, dermed anses balansen i kontraktene for å være ivaretatt gjennom bransjeforhandlinger.⁶⁸

Tilknytningsplikten i energiloven pålegger nettselskapet en plikt til koble kunder som ønsker det til kraftnettet. Dette er i overensstemmelse med det som følger av direktivet art. 3 nr. 3 tredje ledd om nettselskapets forpliktelse til å «tilslutte kunderne til deres net». I likhet med tilknytningsplikten etter direktivet, er plikten i norsk rett utformet som en kontraheringsplikt for netteier.⁶⁹ Etter forespørsel om nettilgang har distribusjonsselskapet plikt til å koble den aktuelle kunden til nettet. Plikten må imidlertid ses i sammenheng med dispensasjonsadgangen for nettselskapet, som skal fremstilles i avsnitt 2.5.2.

Etter norsk rett gir tilknytningsplikten både en rett for abonnentene til å kobles til nettet der de ikke har vært tilknyttet tidligere, samt en rett til reinvesteringer i nettet.⁷⁰ Dette er i overensstemmelse med direktivet, jf. avsnitt 2.3.2.1.

Direktivet krever at tilkoblingen skal skje innen rimelig tid etter anmodning om det, jf. avsnitt 2.3.2.3. I norsk lovgivning er det ikke fastsatt noen konkret frist for netteier. I Standard Tilknytningsvilkår § 4-2 er det imidlertid bestemt at tilknytningen skal skje «så

⁶⁸ Jf. NOU 2004: 4 side 70-71.

⁶⁹ Jf. Falch (2004) side 20. Utgangspunktet for avtaleinngåelser generelt er at det er kontraktsfrihet for begge parter, men kontraktsfriheten er underlagt vesentlige begrensninger. Tilknytningsplikten i energiloven er et eksempel på en slik begrensning. Kontraheringsplikten er en type samfunnskontroll, ved at den pålegger den ene part å inngå en kontrakt når den andre parten ønsker det, jf. Woxholth (2001) side 22-23.

⁷⁰ Jf. Oslo byretts dom av 6. mars 2001 i sak mellom Bergljot Nilsen og Anna Regine Jenssen mot Staten v/Olje- og energidepartementet (*Skorpa-dommen*).

snart som mulig». Direktivets krav om rimelig tid og det norske vilkåret «så snart som mulig», vil gjerne legge de samme føringene. Selv om standardvilkårene på dette punktet berører et tema som ikke er uttrykkelig regulert i loven, er vilkårene et uttrykk for praksis i markedet. Også i norsk rett gjelder et ikke-diskrimineringsprinsipp, som er kommet til uttrykk blant annet i energilovforskriften § 4-4 bokstav e). Forskriften bestemmer at «[n]ettselskap skal opptre nøytralt og ikke-diskriminerende». Nettselskapet bør bruke omtrent like lang tid på tilkoblinger i like tilfeller.

Når det gjelder tilknytningspliktens innhold mener jeg at norsk rett er i overensstemmelse med direktivet. Olje- og energidepartementets konklusjon var den samme i NOU 2004: 4. Det uttales at: «Når det gjelder pålegg om tilknytningsplikt for distribusjonsselskaper, er dette [...] allerede i samsvar med norsk regelverk og praksis knyttet til leveringsplikten etter energiloven § 3-3».⁷¹

2.4 Prisen for tilknytning

2.4.1 Prisreguleringen i direktivet

2.4.1.1 Innledning

En tilkobling til nettet kan være kostbar. Det må gjerne graves grøfter eller utføres andre grunnarbeider, og det må strekkes kabler. Disse arbeidene krever både materialer og arbeidstimer. Hvor høy kostnaden blir, vil variere ut fra avstanden til en etablert kraftledning og de geografiske forholdene på stedet. En sentral problemstilling i en drøftelse av tilknytningsplikten, er hvilke

⁷¹ Jf. NOU 2004: 4 side 188.

føringene direktivet legger på *kostnadsfordelingen* mellom plikt- og rettighetssubjektet.

Den interessante problemstillingen er hvordan prisen for tilknytning skal reguleres i nasjonal rett. Om dette heter det i ordlyden i direktivet art. 3 nr. 3 tredje punkt at tilknytning skal skje «i henhold til [...] tariffen, som er fastlagt etter prosedyren i artikkel 23, stk. 2». Begrepet tariffen i denne konteksten henviser til prisen for selve tilknytningen og ikke nettleien for øvrig, da det i artikkelen er bestemt at nettselskapet skal «tilslutte» til bestemte «tariffer».

Prisen som kreves for tilkoblingen har betydning for hvorvidt medlemsstaten oppfyller sin tilknytningsplikt etter direktivet. Dersom prisen som kreves er veldig høy slik at kundene ikke har midler til å be om tilkobling, vil gjennomføringen av plikten kunne være illusorisk. Andre transaksjonskostnader for kunden kan også komme inn i denne vurderingen. For eksempel at det krever stor egeninnsats for kunden eller mye kunnskap for å få slik tilkobling. Det kan ikke stilles slike vilkår eller betingelser for tilkoblingen at konsekvensen blir undergraving av selve plikten. Dersom dette er tilfellet kan det hevdes at den aktuelle medlemsstaten ikke har overholdt sin direktivforpliktelse.

Direktivet inneholder ikke bestemmelser om et konkret prisnivå som kan kreves for tilkoblingen, men det henvises til en prosedyre for hvordan prisen kan fastsettes. Prosedyren er oppstilt i artikkel 23 nr. 2:

«De regulerende myndigheter skal have ansvaret for fastsættelse eller godkendelse af i det mindste de metoder, der anvendes til at beregne eller fastsætte betingelser og vilkår, inden de træder i kraft, for:

a) tilslutning og adgang til nationale net, herunder transmissions- og distributionstariffer. Tarifferne eller metoderne skal være udformet således, at de nødvendige investeringer i nettene

kan gjennomføres på en sådan måte, at investeringerne sikrer nettenes levedygtighet

b) tilvebringelse af balanceringsydelser».

Det er bokstav a i bestemmelsen som er interessant i det følgende, da den regulerer «tilslutning og adgang» til nettet. Nettselskapet skal utføre selve tilkoblingen, men regulatoren skal ha det overordnede ansvaret for prisen på tilkoblingen, jf. innledningen i art. 23 nr. 2. Hvem som er regulerende myndigheter avgjøres av medlemsstaten. Etter art. 23 nr. 1 følger det at medlemsstatene skal utpeke et eller flere organer som skal fungere som regulerende myndighet. Organene skal være uavhengige av interesser i elektrisitetsindustrien. I Norge er NVE regulator.

2.4.1.2 Forhåndsfastsettelse av prisen

I art. 23 nr. 2 oppstilles to alternativer for hvordan prisfastsettelsen for tilkoblingen kan skje. Det første alternativet er at nettselskapet *forhåndsfastsetter* en pris for tilkobling som godkjennes av regulatoren. Eventuelt kan regulatoren fastsette prisen, jf. uttrykket «fastsættelse eller godkendelse» i art. 23 nr. 2. For at regulatoren skal godkjenne prisen som nettselskapet har fastsatt stilles det krav om at den gjenspeiler nettselskapets kostnader.⁷²

Kravet om at prisen skal gjenspeile nettselskapets kostnader oppstilles ikke uttrykkelig i artikkelen, men antas å følge av ikke-diskrimineringskravet i art. 23 nr. 1 og direktivets fortale. I fortalen punkt 13 heter det at det bør treffes foranstaltninger «for at sikre gennemsigtige og ikke-diskriminerende tariffer for adgang til nettene». Videre i fortalen i punkt 18 heter det at ved fastsettelse av prisen for tilknytning bør «de nationale regulerende myndigheter sikre, at [...] distributionstarifferne er ikke-diskriminerende og

⁷² Jf. Jones (2004) side 45.

afspejler omkostningerne» (min utheving). Ettersom nettselskapet har monopol på sine tjenester, kan selskapet i prinsippet kreve den pris de ønsker. Et krav om at prisen må gjenspeile kostnadene, begrenser muligheten for monopolutnyttelse.

Kravet om at prisen for tilkobling skal gjenspeile kostnadene, er ikke et krav som stilles til hver individuelle tilkobling. For en fastpris slik som art. 23 nr. 2 gir henvisning til, er ikke et slik krav gjennomførbart. Når en slik pris allikevel skal gjenspeile kostnadene, innebærer dette at nettselskapets inntekter på tilkoblinger over en viss tid skal gjenspeile hvilke utgifter selskapet har med tilkoblingsarbeidet i den samme tidsperiode. Det betyr at noen kunder betaler mer enn tilkoblingen til nettet faktisk koster, mens andre kunder betaler mindre.

Utover å få dekket kostnadene ved tilkoblingen har selskapet rett til en rimelig profitt for utføring av jobben. I tillegg skal tariffen være utformet slik at «de nødvendige investeringer i nettene kan gjennomføres på en sådan måte, at investeringerne sikrer nettens levedyktighet», jf. art. 23 nr. 2 bokstav a. Som en sammenfatning skal altså prisen for tilkobling settes på et slikt nivå at den avspeiler kostnadene for tilkoblingen, omfatter en sum som nettselskapet kan bruke til å foreta utbedringer i nettet, samt gi nettselskapet en rimelig profitt. Regulatoren som skal godkjenne prisen har dessuten en vid skjønnsmargin.⁷³

Prisen som fastsettes av regulatoren eller fastsettes av nettselskapet for deretter å godkjennes av regulatoren, skal offentliggjøres. Prisen kan ikke inntas i noen kontrakt eller anvendes på annen måte før en slik offentliggjøring. Offentliggjøringen sikrer at kundene vet hvilken pris de må betale, før de blir koblet til nettet. Fortalen punkt 14 sier at prisen må

⁷³ Jf. Jones (2004) side 48.

offentliggjøres før den trer i kraft for «at undgå usikkerhet og dyre og tidskrævende stridigheter». Det er opp til medlemsstatene å bestemme på hvilken måte dette skal gjøres, men det kreves at det blir gjort på en måte som sikrer at prisene er lett tilgjengelige og gjennomsiktede, jf. blant annet fortalen punkt 7. Når prisene først er offentlige, skal de gjelde alle. Det skal ikke være mulighet for individuelle unntak fra den publiserte pris. Dette følger blant annet av kravet til ikke-diskriminering.

2.4.1.3 Godkjennelse av utregningsmetodene

Det oppstilles som påpekt to alternativer for hvordan prisfastsettelsen etter art. 23 nr. 2 kan skje. Det andre alternativet går ut på at regulatoren har ansvaret for «godkendelse af i det mindste de metoder, der anvendes til at beregne eller fastsætte betingelser og vilkår, inden de træder i kraft». Sagt med andre ord skal regulatoren *godkjenne metodene* som anvendes for å regne ut prisen for tilkoblingen, før metodene tas i bruk. Når nettselskapene anvender den forhåndsgodkjente metoden for utregning av prisen, vil resultatet bli en individuell pris for den konkrete tilkoblingen.

Utfordringen når regulatoren skal godkjenne en slik metode er hvor detaljert utregningsformelen må være. Dette gir ikke direktivet noe klart svar på. Det som derimot er klart, er at godkjennelsen skal være en effektiv måte for medlemsstaten å overvåke prisen for tilkobling.⁷⁴ Utregningsmetodene må derfor være så detaljerte at regulatoren kan sikre at prisene reflekterer kostnadene ved tilkoblingen. Regulatoren skal i ettertid ha mulighet for å sjekke om prisen som nettselskapet faktisk krever for tilkoblingen, er den samme prisen som man kommer til ved å anvende den godkjente utregningsmetoden.

⁷⁴ Jf. Jones (2004) side 49.

2.4.1.4 Prisen skal være ikke-diskriminerende

Forbudet mot diskriminering er sentralt for begge de ovenfor nevnte metodene for å fastsette prisen. Regulatoren har en viktig rolle når det gjelder å sikre ikke-diskriminerende netttadgang for kundene, fordi den har myndighet til å fastsette eller godkjenne tariffene for tilkoblingen før de trer i kraft.⁷⁵ En sammenligning kan trekkes til domstolene, som kun har mulighet til å opptre i ettertid for å vurdere om det er skjedd overtredelser.

Dersom regulatoren finner at prisen for tilkobling er diskriminerende, følger det av art. 23 nr. 4 at regulatoren har myndighet til å kreve at nettselskapene skal *endre* prisene på tilknytning eller metoden for å regne ut prisen «for å sikre, at disse er proportionelle og anvendes på en ikke-diskriminerede måte». Den regulerende myndighet skal også være tvisteløsningsorgan dersom kunden ønsker å klage over tilknytningsgebyret, jf. art. 23 nr. 5.⁷⁶

I fortalen punkt 6 heter det at «adgang til nettene til rimelige priser» er en forutsetning for velfungerende konkurranse. Ettersom regulatoren i medlemslandet etter art. 23 nr. 2 er ansvarlig for enten direkte eller indirekte å godkjenne tilknytningsgebyret, må man kunne anta at direktivet legger til rette for at gebyret skal være rimelig.⁷⁷

⁷⁵ Jf. KOM (2001) 125 side 38.

⁷⁶ Tvisten skal avgjøres innen to måneder, og resultatet er bindende dersom avgjørelsen ikke ankes. Dersom en klage gjelder prisen for tilkobling av et større, nytt produksjonsanlegg, kan fristen for avgjørelse forlenges med to måneder. For mer om tvisteløsningsmekanismer i direktivet se Negaard (2006).

⁷⁷ Jf. Jones (2004) side 133.

2.4.2 Prisreguleringen i norsk rett

2.4.2.1 Innledning

Fordelingen av kostnadene ved tilkoblingen mellom partene i norsk rett, må også belyses. Tilknytningsplikten innebærer ikke nødvendigvis at nettselskapene i siste instans bærer den økonomiske belastningen ved nytilknytninger.⁷⁸ Nettselskapet har ingen plikt til å koble abonnentene til nettet uten å få betaling for arbeidet. Noen nettselskaper opererer imidlertid med beløpsgrenser. Dersom sluttsummen for kundens tilkobling er lavere enn beløpsgrensen, så er tilknytningen gebyrfri.⁷⁹ Nettselskapene kan imidlertid kreve sine kostnader dekket fra første krone om de ønsker det.

I norsk rett er det to ulike regelsett for å beregne hvor mye kundens skal betale for tilkoblingen. Det er reglene om *tilknytningsgebyr*, jf. avsnitt 2.4.2.2 og reglene om *anleggsbidrag* jf. avsnitt 2.4.2.3. Begge gebyrene er hjemlet i kontrollforskriften.⁸⁰ Forskriften er ikke til hinder for at nettselskapene kan innkreve både tilknytningsgebyr og anleggsbidrag fra sine kunder, men regelverket fastsetter visse vilkår dersom disse gebyrene benyttes samtidig.⁸¹

⁷⁸ Jf. *Energiloven med Kommentarer (2004)* side 59.

⁷⁹ Se blant annet Lyse Nett sine nettsider, <http://www.lyse.no/article.php?articleID=3786&categoryID=7197> (sist sjekket 17.3.07) hvor det er en beløpsgrense på 18.000 kr. Koster tilkoblingen under dette beløp er det Lyse Nett som betaler.

⁸⁰ Forskrift 11. mars 1999 nr. 302 om økonomisk og teknisk rapportering, inntektsramme for nettvirksomhet og tariffer.

⁸¹ I 2005 var det foreslått å oppheve bestemmelsen om tilknytningsgebyr, og dermed bare ha anleggsbidragsreglene. Forslaget ble imidlertid trukket fordi noen av høringsinstansene mente at ordningen med tilknytningsgebyr

2.4.2.2 Tilknytningsgebyr

Reglene om tilknytningsgebyr er hjemlet i kontrollforskriften § 17-4:

«Tilknytningsgebyr kan benyttes ved nye tilknytninger eller ved oppdimensjonering av en eksisterende tilknytning.

Tilknytningsgebyret skal være generelt og pålegges alle nye tilknytninger i nettet.

Tilknytningsgebyret kan differensieres etter overbelastningsvern (sikringsstørrelse).»⁸²

Nettselskapet har rett til å kreve tilknytningsgebyr fra kundene både ved nytilkoblinger og ved reinvesteringer i nettet, jf. første ledd. I bestemmelsen heter det at tilknytningsgebyr «kan» benyttes. Nettselskapet velger med andre ord selv hvorvidt det vil kreve et slikt gebyr av kunden eller ikke.

Dersom netteier velger å kreve et tilknytningsgebyr av sine kunder, følger det av bestemmelsens andre ledd at gebyret skal være generelt og pålegges alle kunder. Størrelsen på gebyret skal altså fastsettes på forhånd av nettselskapet. Ved å pålegge kunden et slikt gebyr, kan nettselskapet overføre den samlede investeringskostnaden til sluttbrukeren som ber om tilknytning til nettet. Klage på gebyret kan sendes til NVE, med Olje- og energidepartementet som ankeinstans.

Størrelsen på tilknytningsgebyret er ikke fastsatt i lovgivningen. Nettselskapet kan fritt bestemme om gebyret skal være på eksempelvis 1000 eller 10 000 kr. Inntektsrammereguleringen setter imidlertid en grense. Inntektsrammen er den øvre grensen for hvor

er et godt supplement til anleggsbidrag, og at den er mindre administrativt kostnadskrevende enn anleggsbidrag, jf. Dokument 20 (2005) Endringer i kontrollforskriften side 20.

⁸² I Standard tilknytningsavtale er tilknytningsgebyret regulert i § 4-5, denne lyder omtrent likt som bestemmelsen i kontrollforskriften.

høy nettselskapets samlede inntekt kan være, og den fastsettes årlig av NVE for hvert enkelt selskap, jf. kontrollforskriften §§ 7-1 og 7-2. Tilknytningsgebyret er en inntekt for nettselskapet som faller innunder inntektsrammereguleringen. Nettselskapene kan i prinsippet sette hvilken som helst størrelse på tilknytningsgebyret, så lenge de samlet sett holder seg innenfor tildelt inntektsramme.

2.4.2.3 Anleggsbidrag

Anleggsbidrag er definert som: «Beregnet investeringstilskudd ved tilknytning av en ny kunde eller ved forsterkning av nettet til en eksisterende kunde» i kontrollforskriften § 1-3. Bidraget er hjemlet i kontrollforskriften § 17-5.

Nettselskapene kan velge om de vil fastsette et anleggsbidrag ved nytilkoblinger i nettet, på samme måte som de kan velge om de vil kreve tilknytningsgebyr jf. ordet «kan» i § 17-5 første ledd. Det følger av bestemmelsen at anleggsbidrag også kan kreves ved reinvesteringer. Nettselskapet skal på forhånd informere kunden om «innkreving av, og beregningsgrunnlaget for, anleggsbidraget», altså om kunden må betale anleggsbidrag og hvordan gebyret beregnes, jf. siste ledd i bestemmelsen. Kunden skal gis en reell mulighet til å vurdere kostnadene for tilknytning opp mot andre alternative energiløsninger.⁸³

Anleggsbidrag avkreves på *individuell grunnlag*, i motsetning til tilknytningsgebyret som fastsettes på generelt grunnlag. Anleggsbidraget kan maksimalt settes til anleggskostnad for anlegget, minus tilknytningsgebyr. I tilfeller der nettselskapet både benytter tilknytningsgebyr og anleggsbidrag, skal altså tilknytningsgebyret gå til fratrukk i anleggsbidraget, jf. § 17-5 femte ledd. Denne bestemmelsen skal sikre at kunden ikke betaler dobbelt opp. Nettselskapet

⁸³ Jf. NOU 2004: 4 side 38.

kan fordele anleggsbidraget mellom kunder som blir tilknyttet på tidspunktet for ferdigstillelse av anlegget og kunder som blir tilknyttet på et senere tidspunkt. Dette må imidlertid gjøres innen ti år etter ferdigstillelse av anlegget, jf. § 17-5 syvende ledd.

Anleggsbidraget skal beregnes ut fra *kostnadene* som følger av kundens tilknytning til nettet, jf. § 17-5 sjette ledd. Ved beregningen skal det ikke tas hensyn til kundens forventete energiuttak. Eksempler på kostnader som kan gå inn i beregningsgrunnlaget for anleggsbidraget er kabelgrøft eller grunnarbeider, rør og materiell. Arbeidstimene som brukes ved tilkoblingen går inn i beregningsgrunnlaget. Reglene medfører at kunden blir stilt overfor et anleggsbidrag som avspeiler de faktiske kostnadene ved tilkoblingen. Forskriftsbestemmelsene kan derfor anses som et øvre tak ved fastsettelsen av anleggsbidragets størrelse. Nettselskap som ønsker det, kan selv dekke en andel av investeringen.

Anleggsbidragsreglenes forhold til inntektsrammereguleringen ble endret fra 2007. Tidligere inngikk anleggsbidragsfinansiert kapital ikke i nettselskapets inntektsramme.⁸⁴ Endringen innebærer at anlegg finansiert gjennom anleggsbidrag skal håndteres på lik linje med andre investeringer i nettanlegg. Dette betyr at avskrivninger knyttet til anleggsfinansierte investeringer skal inngå i beregningsgrunnlaget for inntektsrammen på samme måte som for andre investeringer.⁸⁵

Nettselskapets kostnader og investeringer danner grunnlaget for inntektsrammen. Høyere kostnader vil i prinsippet gi høyere inntektsramme. Anleggsbidragsfinansierte investeringer skal ikke inngå i kostnadsgrunnlaget for inntektsrammen, ettersom det ikke er nettselskapet som har betalt for

⁸⁴ Jf. Rapport nr. 4 (2004) NVE side 68.

⁸⁵ Jf. Dokument 9 (2005) NVE side 33.

investeringen.⁸⁶ Avskrivninger på disse anleggene vil være en kostnad som inngår i kostnadsgrunnlaget med et etterslep på to år. På inntektssiden av reguleringen skal anleggsbidraget fordeles utover anleggets økonomiske levetid, og porsjoneres som en inntekt med for eksempel 1/30 av anleggsbidraget per år for anlegg med en forventet levetid på 30 år.⁸⁷

I kontrollforskriften er det ikke fastsatt tidspunkt for betaling av anleggsbidraget. I Standard Tilknytningsvilkår er det imidlertid bestemt i § 5 nest siste ledd at: «Anleggsbidraget kan kreves innbetalt før arbeidet påbegynnes», eller det kan kreves garanti som sikkerhet.

2.4.3 Norsk retts overholdelse av direktivet i forhold til prisen på tilknytning

2.4.3.1 Innledning

Direktivet bestemmer at tariffen må fastsettes i overensstemmelse med en av de to alternative metodene i art. 23 nr. 2, jf. avsnitt 2.4.1. Det innebærer at prisen for tilkobling enten må forhåndsfastsettes eller at utregningsmetoden godkjennes. I Norge fastsettes prisen på tilkobling gjennom et tilknytningsgebyr eller et anleggsbidrag. I dette avsnittet skal det vurderes hvorvidt de norske ordningene er i overensstemmelse med direktivet.

2.4.3.1 Tilknytningsgebyrets overensstemmelse med direktivets regler

Tilknytningsgebyret etter kontrollforskriften § 17-4 er et generelt gebyr, som er fastsatt på forhånd. Kravet i art. 23 nr. 2 om at tariffene skal være fastsatt «inden de træder i kraft» er derfor

⁸⁶ Jf. Veiledning til beregningsgrunnlaget for fastsettelse av Inntektsramme, NVE side 7.

⁸⁷ Jf. Dokument 9 (2005) NVE side 33.

oppfylt. Når det gjelder størrelsen på gebyret, er det derimot mer tvil om de norske reglene om tilknytningsgebyret oppfyller direktivets krav. Det er det første alternativet i art. 23 nr. 2 om forhåndsfastsettelse som passer best for tilknytningsgebyret. Det andre alternativet om godkjenning av utregningsmetodene kan ikke anvendes her, ettersom nettselskapene fritt kan sette gebyrets nivå.

Prisen som fastsettes skal etter direktivets regler enten fastsettes av regulatoren eller fastsettes av nettselskapet og deretter godkjennes av regulatoren før den trer i kraft. I Norge bestemmer nettselskapene selv størrelsen på gebyret, *uten at NVE godkjenner prisen slik som direktivet krever.*⁸⁸ NVE har likevel en viss kontroll på prisen i sin egenskap av regelutstedende myndighet. Regulatoren har vedtatt kontrollforskriften og bestemmelsen om tilknytningsgebyr i § 17-4, og i prinsippet har regulatoren derfor myndighet til å fastsette konkrete retningslinjer eller detaljerte utregningsmetoder for nettselskapene. Paragrafen er imidlertid lite detaljert i forhold til gebyrets størrelse når det heter i bestemmelsen at gebyret «skal være generelt og pålegges alle».

NVE fastsetter årlig en inntektsramme for hvert enkelt nettselskap. Denne inntektsrammen utgjør en maksimal grense for nettselskapenes samlede inntekt. Fordelingen av inntektene er opp til selskapet selv.⁸⁹ Rammen utgjør en viss grense for nettselskapet når prisen skal fastsettes.

NVE er klageinstans for kunder som er misfornøyde med størrelsen på tilknytningsgebyret. På den måten kan regulatoren komme inn i ettertid med «godkendelse» av gebyret eller si at det foreligger brudd. Denne klagemuligheten overholder imidlertid ikke

⁸⁸ Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 267.

⁸⁹ Jf. *Fakta* (2006) Energi- og vannressurser i Norge side 76.

kravet i direktivet om at regulatorens godkjenning skal skje «inden [gebyret] træder i kraft».

Hvorvidt det er tilstrekkelig at NVE er regelutstedende myndighet og fastsetter inntektsrammer for selskapene, at regulatoren har «ansvaret for fastsettelse eller godkendelse» av gebyret slik direktivet krever, er tvilsomt. Formålet bak direktivets regler om at regulatoren skal godkjenne prisen, er å sikre at prisene er gjennomsiktlige og ikke-diskriminerende. Når nettselskapet selv fastsetter en pris, ivaretas ikke disse hensyn på den måten direktivet legger opp til.

Regulatorens rolle som regelutstedende myndighet og med kompetanse til å fastsette inntektsrammen er beskjeden. Jeg er i tvil om det kan hevdes at regulatoren har «ansvaret for fastsettelse» av gebyret slik direktivet krever.

2.4.3.2 Anleggsbidragets overensstemmelse med direktivets regler

Anleggsbidraget etter kontrollforskriften § 17-5 beregnes etter kostnad for hver enkelt tilkobling. Direktivets alternativ med godkjenning av en forhåndsfastsatt pris, kan derfor ikke anvendes. Det må derfor drøftes hvorvidt utregningsmetoden nettselskapene benytter for å kreve anleggsbidrag oppfyller kravet til «godkendelse af [...] de metoder, der anvendes til at beregne» gebyret i art. 23 nr. 2.

For det første krever direktivet at metoden skal *godkjennes* av regulatoren. Dette kravet er oppfylt i norsk rett ved at det er regulatoren som har vedtatt forskriften og bestemt at det er «nødvendig kostnad» skal dekkes, jf. kontrollforskriften § 17-5 sjette ledd. Når det gjelder spørsmålet om direktivets krav til detaljnivå på utregningsmetodene er overholdt ved at det kreves at «nødvendig kostnad» skal dekkes, kan man si hen til direktivets fortale punkt 18 som krever at prisen «afspejler omkostningene». Den øvre grensen for omkostningene må ses i sammenheng med dispensasjonsadgangen i avsnitt 2.5.1.

Jeg antar derfor at metoden for beregning av anleggsbidraget er i overensstemmelse med direktivets krav.

2.5 Dispensasjonsadgang fra tilknytningsplikten

2.5.1 Direktivets regler om dispensasjonsadgang

I nasjonal rett skal nettselskapet pålegges en plikt til å koble kunder som ønsker det til kraftnettet. En slik tilkobling kan medføre mye jobb og høye kostnader for nettselskapet. Noen kunder bor langt fra en eksisterende linje, for eksempel oppe på fjellet eller på en øy. En sentral problemstilling er derfor om direktivet åpner for at medlemsstatene i nasjonal rett kan vedta en *adgang til å dispensere* fra tilknytningsplikten.

Direktivet art. 3 nr. 8 hjemler en rett til unntak i nærmere bestemte tilfeller.⁹⁰ Dersom anvendelsen av visse bestemmelser i direktivet hindrer oppfyllelsen av en offentlig tjenesteforpliktelse, kan det gjøres unntak fra disse bestemmelsene. Ettersom tilknytningsplikten i seg selv er en offentlig tjenesteforpliktelse kan ikke art. 3 nr. 8 få anvendelse overfor denne. Dessuten er bestemmelsen i art. 3 nr. 8 ment å uttømmende angi hvilke regler det kan unntas fra, og art. 3 nr. 3 er ikke nevnt.⁹¹ Det må derfor drøftes hvorvidt bestemmelsen selv gir adgang til dispensasjon fra plikten.

Etter art. 3 nr. 3 tredje ledd følger det at tilkoblingen til nettet skal skje i henhold til «vilkår, betingelser [...] som er fastlagt etter proceduren i arikel 23, stk.2». Det kan altså stilles både *vilkår og*

⁹⁰ Artikkel 3 nr. 8 i eldirektivet er en tolkning av EF-traktaten art. 86 nr. 2 og EØS-traktaten art. 59 nr. 2, og bestemmelsene har overlappende virkeområde. I elsektoren vil eldirektivet art. 3 nr. 8 være den spesielle bestemmelse og derfor komme til anvendelse.

⁹¹ Jf. Jones (2004) side 118.

betingelser til tilkoblingen, dersom disse vilkårene og betingelsene fastsettes etter prosedyren i artikkel 23 nr. 2. Prosedyren er beskrevet i avsnitt 2.4.1 ovenfor.

Etter art. 23 nr. 2 bokstav a kan det oppstilles vilkår og betingelser for «tilslutning og adgang til nationale net». Det er ikke fastsatt i direktivet hva slags type vilkår eller betingelser som kan stilles til tilkoblingen. Problemstillingen i dette avsnittet er hvorvidt det kan stilles slike vilkår eller betingelser som i realiteten utgjør en dispensasjon eller et unntak fra plikten. Et eksempel er at det i nasjonal rett stilles vilkår om at kunden må bo innenfor en viss avstand fra etablert kraftlinje for å ha rett til tilkobling. Et annet eksempel er at kunden må være fastboende for å ha rett til slik tilkobling. Slike vilkår vil i realiteten gi nettselskapet dispensasjon fra tilknytningsplikten i en del tilfeller.

Ettersom ordlyden i art. 3 nr. 3 tredje ledd ikke gir noe veiledning i forhold til hvor omfattende vilkårene og betingelsene som stilles kan være, må hensynene bak tilknytningsplikten vurderes. Tilknytning skal sikre markedsadgang for kundene og gi adgang til et nødvendighetsgode som ikke uten videre kan erstattes med andre energikilder. For at markedsreformen på elsektoren skal kunne gjennomføres, er det avgjørende at kundene er tilkoblet nettet. Tilknytningsplikten er derfor en viktig forpliktelse for medlemsstatene, som ikke kan uthules gjennom for omfattende dispensasjoner. På den annen side må tilkobling av kunder være forenelig med tilretteleggingen av et effektivt marked. For eksempel kan det hevdes at det ikke anses som effektivt å koble en kunde som bor svært langt unna eksisterende kraftledning til nettet.

Et eksempel på et vilkår eller en betingelse som regulatoren antagelig kan godkjenne, er at alle kunder har rett til tilkobling med unntak av de som bor et visst antall km unna nærmeste kraftledning. For eksempel har ikke kunder som bor en mil unna en kraftledning rett til å bli tilkoblet nettet. Et slikt vilkår utgjør en

avstandsbegrensning for nettselskapet, ved at selskapet slipper å tilkoble kundene som er bosatt svært langt unna det etablerte nettet. På den annen side må det tas inn i vurderingen at medlemsstaten i art. 3 nr. 5 gis en oppfordring til å «træffe foranstaltninger for at beskytte endelige kunder i fjerntliggende områder».⁹² Dersom medlemsstaten velger å verne denne kundegruppen, vil dette hindre en vid adgang til å oppstille en avstandsbegrensning som vilkår for tilkoblingen.

Et annet vilkår eller begrensning som regulatoren kan tenkes å godkjenne for tilkobling, er at kunden må være fastboende eller næringsvirksomhet. Hytter og fritidsboliger vil dermed falle utenom. Eventuelt kan dette vilkåret slås sammen med en avstandsbegrensning ved at det bestemmes at bare fritidsboliger som ligger et visst stykke unna en eksisterende kraftledning ikke har rett til tilkobling. Tilkobling av fritidskunder kunder som bor langt fra en eksisterende kraftledning vil kanskje hindre et effektivt marked mer enn å fremme det.

Direktivet åpner altså en adgang for medlemsstatene til å vedta vilkår eller betingelser som i realiteten utgjør en dispensasjon fra plikten. Medlemsstatene må holde seg innenfor rammen av «vilkår, betingelser» i art. 3 nr. 3 tredje ledd, og følge prosedyren i art. 23 nr. 2. Hensynene bak plikten må dessuten ivaretas.

2.5.2 Norske regler om dispensasjonsadgang

2.5.2.1 Innledning

Nettselskapene har etter energiloven § 3-3 plikt til å koble alle abonnenter til nettet. Når «særlige grunner» gjør seg gjeldende kan netteier få dispensasjon fra denne plikten, jf. bestemmelsens andre

⁹² Mer om vernet av kunder i fjerntliggende områder i avsnitt 4.4.

ledd. Dispensasjonsadgangen etter norsk rett skal fremstilles i det følgende.

Kompetansen til å dispensere fra plikten er i energiloven lagt til departementet, men er i praksis delegert til NVE.⁹³ Dersom NVE bestemmer at nettselskapet kan dispensere fra plikten i et gitt tilfelle, er konsekvensen av dette at den berørte kunde ikke får koblet sitt anlegg til nettet slik at vedkommende får tilgang til kraftmarkedet.⁹⁴

Det er lite rettspraksis som direkte gjelder dispensasjon fra tilknytningsplikten. *Skorpa*-dommen fra Oslo Byrett er, så vidt jeg kan se, den eneste dommen som gir netteier dispensasjon fra tilknytningsplikten. I mangel av andre rettskilder på området, vil jeg vise til dommen i drøftelsen av dispensasjonsadgangen under. *Skorpa*-dommen gjaldt krav om tilknytning til nettet på en eiendom i Nord-Troms. Eiendommen lå på en øy og ble ikke brukt som helårsbolig.

2.5.2.2 Dispensasjonshjemmelens virkeområde

I energiloven § 3-3 annet ledd heter det at departementet «kan dispensere fra leveringsplikten når særlige grunner tilsier det». Hvorvidt det er kun leveringsplikten i snever forstand det kan unntas fra eller om *tilknytningsplikten* også omfattes av hjemmelen, gir loven selv ingen holdepunkter for. I første ledd i bestemmelsen

⁹³ Jf. delegasjonsvedtak av 23. august 2006, Olje- og energidepartementet.

⁹⁴ Partene og andre med rettslig klageinteresse, kan klage på NVEs vedtak om fritak fra leveringsplikten etter vanlige forvaltningsrettslige regler, jf. Hammer (1999) side 370 og 371. Et vedtak om dispensasjon, vil være et enkeltvedtak etter lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) § 2 bokstav b, og kan påklages etter fvl. § 28. Bestemmelsen stiller ingen materielle vilkår for å klage, det er alminnelig klagerett, jf. Boe (1992) side 871.

heter det at nettselskapet skal «levere elektrisk energi» og i denne bestemmelsen tolkes tilknytningsplikten inn, jf. avsnitt 2.3.3 ovenfor. Derfor virker det naturlig at tilknytningsplikten også skal tolkes inn i unntaksbestemmelsen i andre ledd. At både leveringspliktdelen og tilknytningsplikten omfattes av unntaksbestemmelsen, støttes også av forarbeidene til bestemmelsen. Det heter at unntaksbestemmelsen i andre ledd kun kan komme til anvendelse når *tilknytningen* ikke kan etableres som vanlig.⁹⁵ Jeg anser det derfor som klart at det også kan gis dispensasjon fra tilknytningsplikten.

Paragraf 3-3 andre ledd gir NVE hjemmel til å dispensere fra nye tilkoblinger i nettet. Hvorvidt paragrafen også hjemler en rett til å dispensere fra *reinvesteringer* i nettet må vurderes. Et elektrisk anlegg har en begrenset levetid, som kan variere fra 30 til 60 år. Etter den tid er utstyret normalt eldet slik at anlegget må bygges helt om.⁹⁶ Dette er en omfattende ombygging, som vil innebære en økonomisk utfordring for netteier. Ved vurderingen av om det kan dispenseres fra en slik ombygging, taler innrettelseshensynet mot dispensasjonsadgang. Departementet har gjennom klagebehandling gitt dispensasjoner både fra nytilknytninger og reinvesteringer.⁹⁷ Det samme følger av *Skorpa*-dommen. Eiendommen som ble berørt av dispensasjonen var allerede tilknyttet nettet. Det er dermed klart at § 3-3 andre ledd også hjemler dispensasjon fra reinvesteringer.

⁹⁵ Jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 88 og Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) side 19.

⁹⁶ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 1.

⁹⁷ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 10.

2.5.2.3 Vilkåret om «særlige grunner»

For å dispensere fra leveringsplikten må det foreligge «særlige grunner». Kunder som berøres av en dispensasjon får ikke tilgang til kraftmarkedet, derfor må det kreves tungtveiende argumenter for å få slikt fritak. Det er opp til forvaltningens skjønn å avgjøre hva som ligger i dette vilkåret.⁹⁸ Hvilke retningslinjer forvaltningen har når den skal vurdere om det foreligger slike «særlige grunner», fremstilles i dette avsnittet.

Lovens ordlyd gir begrenset veiledning i forhold til hva som kreves for at vilkåret skal anses oppfylt. Av forarbeidene følger det at unntaksbestemmelsen bare kan komme til anvendelse

«når tilknytningen ikke med rimelighet kan etableres på vanlige betingelser. [...] Unntaksbestemmelsen kan videre komme til anvendelse der levering fra annet fordelingsverk er rasjonelt ut fra geografiske, tekniske eller økonomiske hensyn» (min utheving).⁹⁹

Passusen om at tilknytningen «ikke med rimelighet kan etableres på vanlige betingelser» legger, i likhet med vilkåret om «særlige grunner», opp til en rimelighetsvurdering. I de fleste tilfeller vil begge begrepene *rimelighet* og *særlige grunner* være knyttet til kostnadmessige forhold. Er kostnadene urimelig høye kan det foreligge særlige grunner for å fravike tilknytningsplikten. NVE

⁹⁸ **Domstolene kan som hovedregel ikke overprøve NVEs avgjørelse vedrørende spørsmålet om dispensasjonsadgang, fordi det frie forvaltningsskjønn er unndratt rettens prøvelsesadgang. Avgjørelsen av om «særlige grunner» foreligger, er en energifaglig vurdering som forvaltningen er bedre kvalifisert enn domstolene til å foreta. I følge den alminnelige forvaltningsrett innebærer «fritt skjønn» at «domstolene som utgangspunkt ikke kan underkjenne det standpunkt som forvaltningen tar til spørsmålet», se Eckhoff og Smith (2001) side 267.**

⁹⁹ **Se Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 88 og 62.**

mener det er åpenbart at graden av ulønnsomhet må være ekstraordinær for at det skal kunne gjøres unntak.¹⁰⁰

Unntaksbestemmelsen kan videre komme til anvendelse «der levering fra *annet fordelingsverk* er rasjonelt ut fra geografiske, tekniske eller økonomiske hensyn» (min utheving). Dette vil si at en områdekonsesjonær kan få dispensasjon der det er mer hensiktsmessig at et annet nettselskap leverer til kunden.

Når det skal vurderes om «særlige grunner» foreligger, kan det være viktig å sondre mellom *fritidsboliger og hytter* på den ene siden, og *helårsboliger* på den andre.¹⁰¹ I forarbeidene til energiloven er fritidsbebyggelse nevnt som eksempel på når fritak fra tilknytningsplikten kan komme på tale.¹⁰² Det betyr at det vil være enklere for nettselskapet å dispensere fra plikten til å tilknytte en fritidsbolig til nettet enn en helårsbolig. Ved utarbeidelsen av loven var det uenighet om hvor langt dispensasjonshjemmelen skulle rekke. Olje- og energidepartementet (OED) mente at dispensasjon «vil særlig være aktuelt av økonomiske grunner når det gjelder tilknytning til fritidsbebyggelse, seteranlegg og turisthytter».¹⁰³ OED gikk imidlertid ikke inn for at det skulle være mulig å unnta fritidsbebyggelse generelt fra plikten, slik som Miljøverndepartementet gjorde:

«Som utgangspunkt bør leveringsplikten bare gjelde for boliger og næringsvirksomhet. Miljøverndepartementet kan ikke gå inn for at leveringsplikten skal gjelde for fritidshus bl.a. pga. de naturinngrep som ledningsfremføringen etter omstendighetene kan volde.»¹⁰⁴

¹⁰⁰ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 4.

¹⁰¹ Jf. NOU 2004: 4 side 24.

¹⁰² Jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 62-63.

¹⁰³ Jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 62-63.

¹⁰⁴ Jf. Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 62, uttalelse fra Miljøverndepartementet.

Det gjelder ikke noe generelt unntak fra plikten i forhold til fritidsbebyggelse, hvert enkelt tilfelle må vurderes konkret.¹⁰⁵ Allikevel er det klart at sontringen mellom fritidsbebyggelse og helårsboliger kan være avgjørende i forhold til spørsmålet om fritak fra tilknytningsplikten.

Sontringen mellom fritidsboliger og fastboende er etter hvert vanskelig i praksis. Fritidseiendommer vokser stadig i størrelse og er i omfattende bruk, og grensen for når man er fastboende kan være problematisk å fastsette. Olje- og Energidepartementet uttaler at det er «en meget vanskelig oppgave å foreta en sontring mellom boliger og fritidsbebyggelse da en rekke eiendommer store deler av året brukes som boliger, mens andre fritidseiendommer etterhvert glir over til å bli helårsboliger».¹⁰⁶

Fastboende og eventuell næringsvirksomhet er *ikke* nevnt i forarbeidene som eksempler på hvor unntaksbestemmelsen kan komme til anvendelse. Dette kan tyde på at tilknytningsplikten er absolutt for helårsboliger og næringsvirksomhet. Konsekvensen av å bli nektet tilkobling vil være større for disse kundene enn for kundene med fritidsboliger. I en innstilling fra kommunalkomiteen om distrikts- og regionalpolitikken uttales det at det ikke bør gis «dispensasjon fra forsyningsplikten for strøm til områder med fast bosetning eller næringsvirksomhet».¹⁰⁷ Selv om lovens forarbeider og reelle hensyn trekker i retning av at plikten i disse tilfeller er absolutt kan man ikke utelukke at helårsboliger eller næringsvirksomhet likevel kan rammes av en dispensasjon.

Når det skal vurderes om «særlige grunner» foreligger kan det også være av betydning hvorvidt bopelen ligger nær en etablert

¹⁰⁵ Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 60.

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 62-63.

¹⁰⁷ Jf. Innst.S. nr. 242 (1996-1997) avsnitt 4.2.7.

kraftledning eller i fjerntliggende områder.¹⁰⁸ I praksis har spørsmålet om dispensasjon kommet opp i forbindelse med fremføring av linjer til bebyggelse i fjerntliggende områder.¹⁰⁹ Denne bebyggelsen er gjerne fritidsbebyggelse, men kan også være helårsboliger. Det kan innebære en stor kostnad for nettselskapet å koble en kunde til nettet dersom kunden er bosatt langt fra en eksisterende kraftledning. Denne kostnaden kan imidlertid nettselskapet kreve dekket av kunden gjennom et anleggsbidrag, jf. avsnitt 2.4.2.3. Tilkoblingen kan likevel føre til en stor jobb for nettselskapet med til dels store inngrep i naturen. Nettselskapet kan derfor få dispensasjon dersom særlige grunner tilsier det.

Også miljømessige virkninger kan spille en rolle for hvorvidt vilkåret om «særlige grunner» er oppfylt. Når det gjelder bygging av nye kraftlinjer oppfattes dette normalt som en ulempe, mens fjerning av eksisterende kraftledninger isolert sett vil vurderes som en miljømessig forbedring. Miljøhensyn kan derfor gjerne tale for en dispensasjon. OED uttaler at de er

«klar over at fremføring av kraft til fritidsboliger kan medføre naturinngrep. Hensynet til de allmenne interesser ivaretas ved at fylkesmannen v/miljøvernavdelingen skal forelegges planer for kraftledninger som skal bygges i medhold av områdekonsesjoner før arbeidet settes i verk».¹¹⁰

OED fremhever at *allmenne interesser* skal ivaretas. Dette er et hensyn som er fastslått i energilovens formålsbestemmelse § 1-2. Ved vurderingen av om «særlige grunner» foreligger må det etter formålsbestemmelsen foretas en interesseavveining, der kostnadene ved å opprettholde tilknytningsplikten må tillegges vekt på den ene

¹⁰⁸ Mer om vernet av kunder i fjerntliggende strøk i avsnitt 4.4.

¹⁰⁹ Se bla. Hammer (1999) side 672.

¹¹⁰ Ot.prp. nr. 43 (1989-1990) side 62-63.

side og avveies mot de «allmenne og private interesser som blir berørt» dersom dispensasjon gis.

Netteier er gjennom lovgivningen pålagt å drive samfunnsmessig rasjonelt, jf. § 1-2. Selskapet er for eksempel ikke pålagt å tilrettelegge for fritidsvirksomhet dersom dette påfører selskapet store ekstra kostnader. Økonomiske betraktninger kan altså komme inn i vurderingen. Hvis aktiviteten på stedet er lav og nedadgående, kan det være urimelig å pålegge netteier kostbare investeringer som på sikt kanskje ikke vil komme til nytte.

Der det er snakk om å dispensere fra reinvesteringer i nettet, vil *innrettelseshensynet* gjerne komme inn i vurderingen av hvorvidt «særlige grunner» foreligger. Fritak fra reinvesteringer vil i mange tilfeller innebære frakobling av de berørte kunder. At en kunde som har hatt elforsyning i 30 til 60 år skal bli koblet fra nettet er svært inngripende. For kunder som har investert i elektrisk utstyr til hjemmet eller sin fritidsbolig, kan det virke urimelig å miste strømmen. Samfunnsmessige virkninger av å bryte strømforsyningen må utredes i hvert tilfelle, både virkningen for samfunnet og for den enkelte kunde. Dersom viktige verdier står på spill, må det tas hensyn til dette.

Vurderingen av om det foreligger «særlige grunner» for dispensasjon er kompleks. Det er i dette avsnitt nevnt en rekke sentrale hensyn som gjerne vil komme inn i vurderingen. De ovenfor nevnte hensyn har imidlertid ikke ment å gi en uttømmende liste.

2.5.2.4 Konsekvensen av dispensasjon fra plikten

Dersom netteier fritas for *tilknytningsplikten* i et område, mister kundene i dette området retten til nettilkobling. Dersom kundene i dette området er tilkoblet nettet og nettselskapet får dispensasjon fra plikten til å reinvestere, kan dispensasjonen føre til at vedkommende frakobles nettet. Frakoblede kunder vil bli behandlet

som nye abonnenter. Dersom de ønsker nettilknytning igjen, må de normalt betale et anleggsbidrag slik nye kunder er henvist til.¹¹¹

Der vilkåret om særlige grunner er oppfylt i forhold til tilknytningsplikten, er ikke nettselskapet automatisk fritatt også for plikten til å levere strøm. Praksis viser at departementet i enkelte tilfeller gitt dispensasjon fra tilknytningsplikten, men ikke fra leveringsplikten.¹¹² Dersom nettselskapet ikke har plikt til å knytte kunden til nettet, kan selskapet for eksempel bli pålagt å tilby kunden forsyning gjennom lokale frittstående anlegg. OED har i Ot.prp. nr. 56 (2000-01) side 19 presisert at

«gjeldende bestemmelse prinsipielt ikke er til hinder for at en områdekonsesjonær som ønsker å etablere rimeligere alternative løsninger for forsyning av sine kunder gjennom for eksempel frittstående anlegg kan søke NVE om dette.»

Slike løsninger kan være aktuelt i fjerntliggende strøk. Her vil tilkoblingen være dyr for netteier. Dersom kundens interesse av en sikker og tilfredsstillende energiforsyning kan ivaretas på en annen måte enn ved tilkobling til distribusjonsnett, er denne løsningen forenelig med § 3-3 annet ledd. For kunden innebærer et slikt vedtak at han fortsatt kan regne med å få levert elektrisk energi til ordinær pris i henhold til nettselskapets standardkontrakter. Kunden mister derimot muligheten til å forhandle seg frem til en rimeligere kraftavtale på det ordinære markedet.¹¹³

Det kan tenkes tilfeller der dispensasjon gis både for tilknytningsplikten og leveringsplikten. Dersom en kunde verken har rett til tilknytning eller levering, må vedkommende finne en alternativ

¹¹¹ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 7.

¹¹² Jf. Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) side 18 og 19.

¹¹³ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 12.

energiforsyningskilde for å få elektrisitet, for eksempel ved å etablere en lokal elforsyning.¹¹⁴ Dette vil imidlertid kunne bli mer kostbart for kunden enn ordinær nettilknytning.

2.5.3 Er dispensasjonshjemmelen i norsk rett i overensstemmelse med direktivet?

Adgangen til å dispensere fra direktivet og fra norsk rett fremstilt i avsnitt 2.5.1 og 2.5.2. I dette avsnittet skal det vurderes hvorvidt norsk rett overholder kravene som oppstilles i direktivet. Direktivet art. 3 nr. 3 tredje punkt bestemmer at det kan fastsettes vilkår eller betingelser for tilkoblingen. Disse vilkårene eller betingelsene må enten forhåndsfastsettes eller så må metodene for beregningen eller fastsettelsen godkjennes av regulatoren.

I norsk rett stilles det vilkår om at det foreligger særlige grunner for å kunne dispensere fra plikten. Dette er et vilkår eller en betingelse som er forhåndsfastsatt før ikrafttredelse. Selv om dispensasjonshjemmelen er fastsatt i loven, kan det likevel stilles spørsmål ved om direktivets krav om forhåndsfastsettelse i art. 23 nr. 2 er oppfylt. Direktiver må nemlig gjennomføres på en slik måte at det fremstår *klart* for borgerne hvilke rettigheter og plikter direktivet medfører, slik at de kan forutberegne sin rettsstilling.¹¹⁵ Vilkåret om «særlige grunner» må karakteriseres som et forholdsvis vagt kriterium, slik at det kan stilles spørsmål om hvorvidt det her foreligger overensstemmelse. At innholdet i vilkåret om særlige grunner er nærmere fastlagt i lovens forarbeider og forvaltningspraksis trekker i retning av overensstemmelse. I Norge er det NVE som fastsetter praksisen rundt dispensasjonsspørsmålet.

¹¹⁴ Eksempel på dette er bruk av motoraggregat.

¹¹⁵ Jf. *EØS-rett* (2004) side 49.

Det antas på den bakgrunn at bestemmelsen er i overensstemmelse med direktivet.

2.6 Oppsummering

Før at kundene skal få adgang til kraftmarkedet og dermed få forsyning av nødvendighetsgodet kraft, er det avgjørende at kunden er tilknyttet kraftnettet. Tilknytning vil si at kunden fysisk blir koblet til nettet slik at elektrisk energi kan benyttes. Etter art. 3 nr. 3 tredje punkt pålegges medlemsstaten en plikt til å vedta nasjonal lovgivning som sikrer at alle kunder som ønsker det blir tilkoblet nettet. Statene skal «sikre» tilkoblingen ved å gjøre nettselskapene til pliktsubjekt i nasjonal rett. I norsk lovgivning er områdekonsesjonæren gjort til pliktsubjekt gjennom energiloven § 3-3.

Tilknytningsplikten er en kontraheringsplikt for nettselskapet. Det vil si at selskapet kan ikke vurdere potensielle kunder, men at det må kontrahere med alle kunder som ønsker det. Vilkår for tilkoblingen står nettselskapene nokså fritt til å bestemme, men de er underlagt monopolkontroll. For eksempel når det gjelder prisen for tilkoblingen bestemmer direktivet at den må være fastsatt før den trer i kraft og godkjent av regulatoren. Alternativt kan metodene for utregning av prisen godkjennes av regulatoren.

I norsk rett kan nettselskapet velge om det vil kreve et generelt tilknytningsgebyr av sine kunder eller om det vil kreve et individuelt anleggsbidrag. Nettselskapet kan også velge å benytte seg av begge gebyrer, men da skal tilknytningsgebyret gå til fradrag i anleggsbidraget. En problemstilling i kapitlet har vært om det er adgang til å dispensere fra tilknytningsplikten. Det er ingen generell unntakshjemmel som regulerer dispensasjonen, men det er funnet at passusen «tilslutte kunderne til deres net i henhold til vilkår, betingelser» er vid nok til å kunne hjemle visse unntak.

Unntakshjemmelen som finnes i energiloven § 3-3 andre ledd er i overensstemmelse med direktivet.

Hensikten med å bli tilkoblet kraftnettet er for å kunne benytte seg av elektrisitet. I art. 3 nr. 3 første punkt bestemmes det at alle forbrukere som ønsker kraft, skal være sikret forsyning av dette godet. Denne forsyningsplikten er tema for neste kapittel.

3 Forsyningsplikten

3.1 Innledning

EØS-statene har plikt til å vedta nasjonal lovgivning som sikrer landets forbrukere forsyning av elektrisk energi. Plikten til å levere elektrisitet er sammen med tilknytningsplikten en av to plikter som følger av eldirektivet art. 3 nr. 3. I norsk rett er nettselskapene pålagt en leveringsplikt i energiloven § 3-3.

Forsyningsplikten reiser flere aktuelle problemstillinger. For det første er det et spørsmål om *hvem* som får rettigheter etter bestemmelsen, jf. avsnitt 3.2. Videre må det klarlegges *hvilke* rettigheter og plikter som følger av plikten i avsnitt 3.3. I avsnitt 3.4 vurderes om det i nasjonal lovgivning kan gjøres *unntak* fra forsyningsplikten eller om plikten er absolutt. Etter direktivet art. 3 nr. 3 skal forsyningen skje til visse vilkår. For det første skal prisen skal være *rimelig, lett og klart sammenlignbar og gjennomsiktig*, jf. avsnitt 3.5 og 3.6 nedenfor. I tillegg krever direktivet at elektrisiteten som leveres skal være av en *bestemt kvalitet*. Hva som ligger i dette kravet behandles i avsnitt 3.7.

Gjennomføring av en forsyningsplikt på et nettbundet marked forutsetter at rettighetssubjektet er tilkoblet nettet. Tilknytningsplikten vil derfor være helt sentral for gjennomføringen av forsyningsplikten. For at et skille mellom tilknytnings- og forsyningsplikt skal ha mening, må forsyning av elektrisitet bety mer enn den rene transport av elektrisitet. Forsyne må bety salg av elektrisk energi til rettighetssubjektet. Begrepet forsyning er definert i direktivet art. 2 nr. 19 som «salg, herunder videresalg, af elektricitet til kunder».

3.2 Plikt- og rettighetssubjektene

3.2.1 Plikt- og rettighetssubjektene i direktivet

Eldirektivet art. 3 nr. 3 første punkt bestemmer at det er *medlemsstatene* som skal sikre rettighetssubjektene elforsyning. Pliktsubjektet er dermed det samme både for forsyningsplikten og for tilknytningsplikten. Etter bestemmelsen har medlemsstaten ansvar for å «sikre» pliktens overholdelse. Dette gjøres gjerne ved å pålegge en aktør i markedet ansvaret for å gjennomføre forsyningsplikten, jf. art. 3 nr. 3 andre punkt.¹¹⁶

Hvilke aktører som gis forsyningspliktgarantier må belyses. Det følger av ordlyden i art. 3 nr. 3 første punkt at *privatkunder* har rett til elforsyning. Det er altså ikke «kunderne» som vernes av forsyningsplikten, slik som av tilknytningsplikten.¹¹⁷ Begrepet «privatkunder» er definert i art. 2 nr. 10. Dette er kunder som «køber elektrisitet til deres eget husholdningsforbruk, men ikke til erhvervsmæssig virksomhet». På samme måte anvendes begrepet «privatkunder» eller forbrukere i den norske oversettelsen av direktivet.¹¹⁸ Forbrukere er motsetningen til «erhvervskunder», det følger av definisjonen i art. 2 nr. 10.¹¹⁹

¹¹⁶ Reglene om hvem som er ansvarlig for gjennomføring av forsyningsplikten er tema i kapittel 5.

¹¹⁷ Det er en større aktørgruppe som vernes av tilknytningsplikten enn av forsyningsplikten. Begrunnelsen for at disse pliktene likevel omfattes av samme bestemmelse i direktivet kan være at rettighetssubjektet opprinnelig var «alle slutt kunder» også ved forsyningsplikten.

¹¹⁸ Jf. St.prp. nr. 52 vedlegg 4. Privatkunder er det samme som forbrukere, jf. definisjonen av forbrukere i NOU 2004: 4 side 24. Disse begrepene benyttes heretter om hverandre.

¹¹⁹ I artikkel 2 nr. 11 er begrepet «erhvervskunder» definert som «alle fysiske eller juridiske personer, der kjøper elektrisitet, der ikke er til bruk i deres

Forsyningsplikten er i motsetning til tilknytningsplikten, en plikt som bare gjelder overfor allerede etablerte kunder. Medlemsstatene har ingen forpliktelser til å sikre forsyning overfor kunder som ikke er tilkoblet.

Universal service er et konsept som beskytter forbrukere. Viktigheten av forbrukervern preiseres i fortalen, i tillegg til artikkel 3. I direktivets fortale punkt 19, og art. 3 nr. 5 tredje punkt heter det at medlemsstatene i nasjonal rett generelt skal sikre et «høyt forbrukerbeskyttelsesnivå». Det samme er presisert i direktivets forarbeider.¹²⁰ Også i vedlegg A til direktivet pålegges medlemsstatene en forpliktelse til å sikre at forbrukere har et minimum av forbrukerrettigheter i sin lovgivning.¹²¹ Forbrukerbeskyttelse er derfor et viktig tolkningsmoment når innholdet i artikkelen skal klarlegges.

I det opprinnelige forslaget til eldirektiv nummer to, var «alle kunder» rettighetssubjekt i bestemmelsen om universal service.¹²² I dette uttrykket er både forbrukere og næringskunder omfattet. Etter flere runder i Parlamentet, Kommisjonen og Rådet, ble næringskundene tatt ut av rettighetssfæren og direktivet vedtatt med «alle privatkunder» som rettighetssubjekt.¹²³ Kommisjonen begrunner dette med at det er forbrukerne som har «det største behov for at være beskyttet og have sikkerhet med hensyn til deres

egen husholdning; uttrykket "erhvervs kunder" omfatter også producenter og grossister».

¹²⁰ På side 18 i KOM (2001) 125 uttaler Kommisjonen at «[d]et er i særlig grad viktig, (...) at der opretholdes et vist minimum av forbrukerbeskyttelse».

¹²¹ Jf. Jones (2004) side 147.

¹²² Jf. KOM (2001) 125 endelig side 46.

¹²³ Første forslag til denne løsning, se Rådets Felles Holdning, EFT C 50 E av 3. februar 2003 side 19.

elforsyning».¹²⁴ Næringskundene antas å kunne ordne med elforsyning på egen hånd, uten det behov for slik beskyttelse som forbrukerne nyter gjennom forsyningsplikten.¹²⁵

Medlemsstatene *kan* bestemme at også små virksomheter skal vernes av bestemmelsen etter art. 3 nr. 3. Små virksomheter er i bestemmelsens ordlyd definert som «virksomheder med under 50 ansatte og en årlig omsætning eller balance på højest 10 mio. EUR». I fortalen punkt 19 fremheves det at

«i det omfang, medlemsstaterne finder det hensigtsmæssigt, bør mindre virksomheder kunne gives forsyningspligtgarantier, især med hensyn til forsyningsikkerhed og rimelige tariffer, såvel ud fra en rimelighedsbetragtning som af hensyn til konkurrenceevnen og for indirekte at skabe beskæftigelse» (min utheving).

Dersom en medlemsstat velger å gjøre små virksomheter til rettighetssubjekt etter forsyningsplikten i nasjonal rett fremheves det i fortalen punkt 24 annet ledd siste setning at «foranstaltninger til at sikre, at denne forsyningspligt varetages, [kan] være forskjellige for husholdninger og små virksomheder». Medlemsstatene har dermed ingen plikt til å gjennomføre de samme beskyttelsestiltak overfor små virksomheter som for forbrukere, selv om de velger å gi små virksomheter forsyningspliktgarantier. Prisreguleringen er en del av reguleringen som eksempelvis kan være ulik for disse to aktørgruppene.

3.2.2 Plikt- og rettighetssubjektene i norsk rett

Pliktsubjektet etter norsk rett er *områdekonsesjonæren*, jf. behandlingen av dette i avsnitt 2.2.2 over. Rettighetssubjektet for leveringsplikten er *abonnentene*, jf. § 3-3. Produsenter kan

¹²⁴ Jf. SEK (2003) 161 side 3.

¹²⁵ Jf. Jones (2004) side 133, note 149.

imidlertid ikke nektes tilknytning til nettet dersom de betaler for det. Når det gjelder leveringsplikten vil abonnent-begrepet avgrense mot produsenter og eiere av tilgrensede nett, i motsetning til ved tilknytningsplikten.¹²⁶ Det er derfor kun *sluttbrukere* som er rettighetssubjekt etter leveringsplikten.

Ved en sammenligning av rettighetssubjektene i norsk rett og direktivet, ser man at abonnent-begrepet er mer omfattende enn privatkunde-begrepet. Abonnenter omfatter alle sluttkunder, mens direktivet kun sikrer forsyning til forbrukere. Etter direktivet art. 3 nr. 3 første punkt er det opp til hver enkelt medlemsstat hvorvidt «mindre virksomheter» skal gjøres til rettighetssubjekt i nasjonal rett. Det norske abonnent-begrepet omfatter også slike mindre virksomheter.

3.3 Pliktens innhold

3.3.1 Universal service-konseptet i direktivet

Ordlyden i artikkel 3 nr. 3 definerer elforsyning som en «ret til at få leveret elektrisitet». Problemstillingen i dette avsnittet er hvilket *innhold* denne retten til elforsyning har. For å få et helhetlig bilde av pliktens innhold, må imidlertid dette avsnittet ses i sammenheng med drøftelsene av elforsyningens pris og kvalitet i avsnittene 3.5 til 3.7 under.

Universal service ble innført i elsektoren som en konsekvens av markedsreformen og konkurranseutsettelsen av kraftmarkedet. Kommisjonen uttaler i forarbeidene til direktivet at

¹²⁶ Jf. *Energiloven med Kommentarer (2004) side 59.*

«husholdningernes ret til at blive forsynet på rimelige vilkår, skal være en bagvedliggende målsætning for det indre marked og derfor også for direktivet».¹²⁷

Forbrukernes rett til elforsyning er et grunnleggende mål med gjennomføringen av det indre energimarked. Og det er nettopp for å nå denne målsetning at bestemmelsen i art. 3 nr. 3 er blitt tatt inn i direktivet.

Forsyningsplikten er et dynamisk begrep.¹²⁸ Det dynamiske elementet sikrer at medlemsstatene kan ta høyde for politisk, sosial, økonomisk og teknologisk utvikling når innholdet i begrepet skal fastsettes nærmere i nasjonal gjennomføringslovgivning. De grunnleggende prinsipper for forsyningsplikten er fastsatt på fellesskapsplan, mens gjennomføringen av plikten er overlatt til medlemsstatene. En slik gjennomføringsmetode gjør det mulig for statene å ta hensyn til forskjellige tradisjoner og særlige nasjonale og lokale forhold. Hvilke krav som er fastsatt i direktivet og som derfor må gjennomføres av medlemsstatene, skal behandles i det følgende.

Forsyningsplikten er helt generell. Det er en plikt til å sikre at *alle forbrukere får forsyning av elektrisitet av en viss minimumskvalitet og pris.* Konseptet gir alle forbrukere i medlemsstaten en garanti på forsyning, uansett hvor de geografisk befinner seg.¹²⁹ Både kunder som bor i byer og andre tettbygde strøk, og de

¹²⁷ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 19.

¹²⁸ Jf. KOM (2003) 270 endelig side 36-37. Som påpekt er universal service-konseptet innført i telesektoren i tillegg til elsektoren. I forsyningspliktdirektivets fortales første punkt er det presisert at konseptet er dynamisk: «Begrebet forsyningspligt bør tages op til fornyet vurdering for at tage højde for de teknologiske fremskridt, markedsudviklingen og ændringer i brugernes behov.»

¹²⁹ Jf. Sierra (1999) side 305.

kunder som bor i mindre bebodde strøk, har rett til å få forsyning av elektrisk energi. Universal service er en generell forpliktelse for medlemsstaten og generell rettighet for forbrukerne. På engelsk snakker man om en «universal service guarantee for electricity».¹³⁰ Eldirektivet pålegger EØS-landene å sikre elforsyning utover det et konkurranseutsatt marked klarer.¹³¹

I normalsituasjonen sørger som nevnt *markedet* for at kraftkundene får forsyning av elektrisitet.¹³² Direktivet legger til rette for et konkurransebasert kraftmarked som skal fylle forbrukernes behov for elektrisk kraft. Hver forbruker har valgt en kraftleverandør på det frie markedet og inngått kontrakt med denne. Innholdet i kraftforsyningsavtalen følger av kontrakten mellom partene. Denne alminnelige kraftleverandøren har ingen forpliktelse til å levere kraft utover de inngåtte kontraktsforpliktelser. Dersom medlemsstaten konstaterer at forsyningsplikten sikres alene gjennom markedskreftene, er den ikke forpliktet til å gripe inn eller treffe ytterligere foranstaltninger.¹³³

Det kan oppstå situasjoner der markedet ikke sikrer forsyning til alle forbrukere. Slike situasjoner kan både skyldes forhold på forbrukerens side og på leverandørens. Et praktisk eksempel er at kunden flytter og glemmer å bestille kraftleveringsavtale til sitt nye bosted. Også situasjoner der kunden ikke fornyer sin tidsbestemte kraftleveringsavtale eller der kunden vesentlig misligholder sin betalingsforpliktelse, kan føre til at kunden befinner seg uten

¹³⁰ Jf. Jones (2004) side 132.

¹³¹ Jf. Europa-Parlamentets første lesning etter Kommisjonens forslag til nytt direktiv, av 1. mars 2002, side 117.

¹³² Jf. Jones (2004) side 133.

¹³³ Jf. KOM (2003) 270 endelig side 37.

kraftleveringsavtale.¹³⁴ På den annen side kan det være forhold på leverandørens side som fører til at leveringen stanser, for eksempel om selskapet går konkurs eller av annen grunn innstiller sin virksomhet. Uavhengig av begrunnelsen for at en kunde ikke lenger har kraftleveringsavtale, skal direktivets bestemmelse om universal service sikre at kunden fortsatt får levering.

Hvis en medlemsstat konstaterer at markedsmekanismene ikke alene er tilstrekkelig for å sikre forsyningsplikten, skal medlemsstaten gripe inn for å sikre oppfyllelse. Ethvert inngrep skal være gjennomsliktig og ikke-diskriminerende, jf. art. 3 nr. 3 andre ledd.¹³⁵ I praksis gjøres dette gjerne ved at medlemsstaten pålegger en eller flere aktører i markedet å forsyne kunder som mister sin alminnelige leverandør, slik som direktivet art. 3 nr. 3 andre punkt åpner for. Medlemsstatens utnevning av en forsyningspliktig leverandør eller andre løsninger for å sikre forsyningspliktens gjennomføring, gjør inngrep i de frie markedskreftene. Forsyningsplikten utgjør dermed en begrensning i det åpne kraftmarked.

Medlemsstatene er i art. 3 nr. 3 pålagt en plikt til å garantere elforsyningen for forbrukerne. For å kunne innebære en slik garanti må det foreligge et sikkerhetsnett.¹³⁶ Det vil si at det må være lovregulert hvordan forbrukeren skal motta kraft i situasjoner der denne blir stående uten en alminnelig kraftleverandør. Med begrepet sikkerhetsnett menes her en rettighet som alle kunder har, selv om de ikke benytter seg av den. Forbrukere som mottar kraftforsyning fra en selvvalgt leverandør i markedet, har rett til forsyningspliktig kraft dersom de kommer i en situasjon der de trenger

¹³⁴ Mer om såkalte «sårbare kunder» i kapittel 4.3.

¹³⁵ Se mer om dette i kapittel 5.

¹³⁶ Jf. Jones (2004) side 134.

det. Gjennomføringen av et slikt sikkerhetsnett er pålagt medlemsstatene som en forpliktelse.

Det er bare aktuelt å motta forsyningspliktig elektrisitet der alminnelig levering i markedet av en eller annen grunn stanser. Forbrukere kan ikke fritt velge denne formen for elforsyning blant tilbyderne på markedet. Forsyningsplikten er dessuten ment å være en *midlertidig løsning*. Forbrukeren skal bare få levert forsyningspliktig elektrisitet til vedkommende på ny inngår kontrakt med en alminnelig kraftleverandør. Denne elektrisiteten leveres på andre vilkår enn alminnelig markedsbasert levering. For eksempel er slik levering gjerne dyrere enn markedspris, slik at forbrukeren får et insentiv til å skifte til en alminnelig leverandør.

Bestemmelsen om universal service må ses i sammenheng med at konstant tilgang på elektrisk kraft anses som en nødvendighet i dagens samfunn. Elforsyning blir ansett for å være nødvendig for å sikre allmennhetens behov, selv om bedriftene ikke har tilstrekkelige insitamentene til å sikre leveringen av dem.¹³⁷ Det skal være kontinuitet i elforsyningen, også for forbrukere som er kunder av en leverandør som går konkurs.

Det er blitt fremhevet at universal service i *telesektoren* består av tre komponenter, universalitet, likhet og kontinuitet.¹³⁸ Disse prinsippene kan overføres til elsektoren. Elforsyningen skal være kontinuerlig, kundene skal ha lik tilgang til tjenesten og til lik pris. Dessuten skal forsyningen være universell, slik at alle som vil skal få elforsyning.

Universal service-konseptet ble innført på elsektoren, etter en modell fra telesektoren. På telesektoren tilbys telefonitjenester i hele EØS i henhold til forsyningsplikten etter forsyningspligtdirektivet. Selve plikten til å forsyne

¹³⁷ Jf. EF-Tidende C 17, 19.1.2001 side 7.

¹³⁸ Jf. Hammer (article 2002) side 59 og 68.

sluttbrukerne med teletjenester følger av artikkel 3 første ledd som lyder: «Medlemsstaterne sikrer, at alle slutbrugere på deres område, uanset hvor de geografisk befinner sig, har *mulighed for at få adgang* til de i dette kapitel nævnte tjenester, i den krævede *kvalitet* og, under hensyn til de særlige nationale forhold, *til en rimelig pris*» (min uthevnning). Det avgjørende er at alle sluttbrukere har mulighet for at få adgang til telekommunikasjon til en *viss kvalitet og pris*. Hovedinnholdet i konseptet er det samme på tvers av sektorene, selv om sektorene generelt er ulike.¹³⁹ Hovedpunktene kan derfor ha overføringsverdi mellom sektorene.

3.3.2 Leveringsplikten i norsk rett

Leveringsplikten i norsk rett gir abonnentene en *rett til elforsyning*, som kan sammenlignes med retten etter direktivet art. 3 nr. 3. Etter ordlyden i energiloven § 3-3 første ledd, «skal [netteier] levere elektrisk energi til abonnentene». Det er i dag et betydelig antall kunder som mottar leveringspliktig kraftforsyning, derfor er det viktig med en klargjøring av innholdet i regelverket.¹⁴⁰ Leveringsplikten gjelder *distribusjonsnettet*. Det er ikke hjemlet en tilsvarende leveringsplikt på regional- eller sentralnettet i lovgivningen. En slik plikt kan imidlertid følge av standardavtaler eller kontrakt.

Bestemmelsen i § 3-3 regulerer bare den lovpålagte kraftlevering og ikke den generelle kraftlevering på samme måte som etter direktivet art. 3 nr. 3. Dette kommer tydelig frem ved at pliktsubjektet er forskjellig i de to regelsett. Etter energilovens regler om leveringsplikt er *netteier* pliktsubjekt, mens det ved markedsbasert levering er en alminnelig kraftleverandører som står for leveringen. Når nettselskapet innehar rollen som leveringspliktig overtar selskapet inntil videre omsetningsfunksjonen i

¹³⁹ For mer om sammenligningen mellom telesektoren og elsektoren, se Hammer (article 2002).

¹⁴⁰ Jf. Innst.O. nr. 68 (2005-2006) «Komiteens merknader».

forsyningsforholdet. Det vil si at nettselskapet overtar både måling, avregning og fakturering av kundens løpende forbruk av elektrisk kraft fra kraftleverandøren.¹⁴¹

Kjernen i § 3-3 er at nettvirksomheter har plikt til å distribuere kraft til alle målepunkt som er *tilknyttet* nettet i konsesjonsområdet og som *ikke har en kraftleveringsavtale med en leverandør i markedet.*¹⁴² Dersom sluttbruker ikke har inngått en slik avtale eller avtalen bortfaller, plikter nettvirksomheten å levere kraft. Dette er i overensstemmelse med direktivet. Utgangspunktet er at sluttbrukeren selv skaffer en kraftleverandør.

På samme måte som forsyningsplikten etter eldirektivet, er leveringsplikten etter energiloven kun ment å være en *midlertidig* løsning. Dette plikter nettselskapet å informere kundene om.¹⁴³ Begrunnelsen er at lovens system legger opp til at det er kraftleverandøren som skal ha omsetningsfunksjonen i kraftforsyningsforholdet. Det skal unngås at nettselskapet overtar denne rollen, fordi nettselskapet ikke driver med slik konkurranseutsatt virksomhet.¹⁴⁴ Den vanlige oppfyllelse av leveringsplikten anses imidlertid ikke for å være konkurranseutsatt virksomhet, men anses som en del av nettselskapets monopolvirksomhet.¹⁴⁵ NVE har uttalt at dersom nettselskapet leverer lovpliktig strøm til så mange kunder

¹⁴¹ Jf. Nicolaisen (2005) side 12.

¹⁴² I Ot.prp. nr. 43 (1989-90) side 62 heter det at «[I]leveringsplikten er motstykket til fordelingsverkets monopol på fordelingsnettet». Kundene må først kobles til nettet for at levering av elektrisitet skal være gjennomførbart.

¹⁴³ Jf. Rundskriv fra NVE om nettselskapers nøytralitet, 18.8.2005 side 6.

¹⁴⁴ Jf. Ot.prp. nr. 61 (2005-2006) side 13.

¹⁴⁵ Inntekter og kostnader forbundet med administrasjon av ordningen er nettselskapene sine, jf. høringsdokument av 3. juli 2006 om forslag til endringer i forskrift om måling og avregning mv. fra NVE side 11.

at selskapet i realiteten er kraftleverandør i området, kan direktoratet reagere med at nettselskapet bryter konsesjonsvilkårene.¹⁴⁶ Selv om nettselskapet er pålagt slik levering i loven, skal nettselskapet oppfordre kundene til å finne en alminnelig kraftleverandør fra markedet.

3.4 Dispensasjonsadgang

3.4.1 Er forsyningsplikten absolutt?

Som redegjørelsen for reglene om dispensasjon fra tilknytningsplikten har vist, jf. avsnitt 2.5 ovenfor, er det klart at medlemsstatene i sin nasjonale gjennomføringslovgivning kan knytte vilkår eller betingelser til nettselskapenes forpliktelse til å koble kundene til nettet. Problemstillingen i dette avsnittet er hvorvidt medlemsstatene også kan vedta vilkår eller betingelser i forbindelse med gjennomføringen av forsyningsplikten i den nasjonale lovgivningen. Dersom direktivet ikke åpner for å knytte vilkår eller betingelser til forsyningsplikten, innebærer det at direktivet pålegger medlemsstatene å gi forbrukerne en *ubetinget* rett på elektrisitet i alle situasjoner.

En eventuell dispensasjonsadgang fra forsyningsplikten kommer på spissen der forbrukeren allerede får levering fra en forsyningspliktig leverandør. Dersom forbrukeren misligholder avtalen med sin alminnelige avtalebaserte kraftleverandør, vil misligholdet i henhold til nasjonal lovgivning kunne gi denne leverandøren rett til å si opp avtalen. Sikkerhetsnettet i art. 3 nr. 3 fanger opp denne situasjonen, ved at en forsyningspliktig leverandør starter levering av kraft til forbrukeren for å sikre kontinuiteten i forsyningsforholdet. Hvorvidt den forsyningspliktige leverandør kan gis

¹⁴⁶ Jf. Rundskriv fra NVE om nettselskapers nøytralitet, 18.8.2005 side 7.

unntak fra forsyningsplikten i nasjonal rett skal behandles i det følgende.

Det er ingen av unntakshjemlene i direktivet som kan hjemle et eventuelt unntak fra forsyningsplikten.¹⁴⁷ Det naturlige utgangspunktet for drøftelsen blir derfor ordlyden i art. 3 nr. 3 første punkt. Etter denne bestemmelsen skal medlemsstatene sikre at «alle privatkunder [...] omfattes af en forsyningspligt, dvs. har ret til at få leveret elektricitet». Alle forbrukere skal omfattes av plikten, og bestemmelsen i seg selv gir ikke medlemsstatene noe rom for å oppstille unntak eller dispensere fra plikten. Bestemmelsen pålegger derimot medlemsstaten en absolutt plikt til å sikre at det blir levert elektrisitet til forbrukere som er tilkoblet kraftnettet i alle situasjoner. Forarbeidene til direktivet fremhever at forbrukerne skal ha en «grundlæggende ret til at få leveret elektricitet». Uttalelsene trekker i retning av at forbrukere skal sikres en ubetinget rett til elektrisk energi.

Forbrukere bosatt i områder langt unna eller til forbrukere uten betalingsdyktighet, er eksempler på kunder som er mindre attraktive for en leverandør å forsyne med elektrisitet. Direktivet bestemmer imidlertid at slike kunder skal vernes særskilt i art. 3 nr. 5. Bestemmelsen pålegger medlemsstatene en plikt til å sikre at sårbare kunder får et særskilt vern, og statene kan verne kunder i fjerntliggende områder.¹⁴⁸ At medlemsstatene er pålagt å sikre sårbare kunder et vern, taler mot at det kan tenkes unntak i forsyningsplikten på grunn av forhold på forbrukerens side.

I fortalen punkt 26 heter det at «det er viktig, at der i direktivet oppstilles *fælles minimumstandarder, som alle medlemsstater skal*

¹⁴⁷ Den mer generelle dispensasjonshjemmen i art. 3 nr. 8 kan ikke anvendes, jf. avsnitt 2.5.1.

¹⁴⁸ Mer om sårbare kunder og kunder i fjerntliggende områder i kapittel 4.

overholde» (min utheving). Forsyningsplikten er et eksempel på en slik felles minimumsstandard som alle medlemsstater «skal» overholde. Videre presiserer fortalen punkt 26 at minimumsstandardene er pålagt for å ta hensyn til blant annet «målsætningene om forbrukerbeskyttelse [og] forsyningssikkerhed». Det siterte fra fortalen taler også mot at det i medlemsstatenes rett kan gjøres unntak eller dispensereres fra forsyningsplikten. Når en minimumsstandard slik som forsyningsplikten er pålagt medlemsstatene i direktivet, skal den gjelde alle forbrukere.

Mange argumenter trekker i retning av at forsyningsplikten som er oppstilt i direktivet er en absolutt plikt som det ikke kan gjøres unntak fra. Det må imidlertid påpekes at det kan tenkes hjemlede avbrudd fra forsyningen, på bakgrunn av avtale mellom partene. Eksempelvis der nettselskapet skal foreta oppgraderinger på linjen og har varslet kundene om at det blir strømstans en kort periode. Dette behandler jeg nærmere i avsnitt 4.2.

I tillegg til at det kan tenkes hjemlede avbrudd fra forsyningsplikten, kan det også tenkes at manglende betaling fra forbrukerne kan hjemle avbrudd i forsyningen. Bestemmelsen i direktivet art. 3 nr. 3 første ledd pålegger medlemsstatene en plikt til å sikre forbrukerne en rett til å få forsyning av kraft til rimelige priser. Bestemmelsen legger opp til at kraftleverandørene skal levere kraft mot betaling. Dette innebærer altså at prinsippet om ytelse mot ytelse legges til grunn, på samme måte som i alminnelige kjøpsforhold. Forbrukernes rett til elforsyning bygger altså på en forutsetning om at kunden skal betale for elektrisiteten han mottar. Det må dermed kunne legges til grunn at direktivet ikke legger opp til at kraftleverandøren er forpliktet til å levere elektrisitet dersom kunden ikke betaler. Særlig der forbrukeren allerede mottar forsyningspliktig elektrisitet, og dessuten har misligholdt sin betalingsforpliktelse, må det kunne hevdes at det i nasjonal rett kan vedtas at den forsyningspliktige leverandør kan stanse levering av sin

ytelse. Vilkår for at den forsyningspliktige leverandør kan anvende en slik misligholdssanksjon må være et vesentlig mislighold fra forbrukerens side. Det må reguleres i nasjonal lovgivning hvorvidt leverandøren kan anvende en slik misligholdssanksjon, men så vidt jeg kan se åpner direktivet for en slik mulighet.

Hvorvidt man i slike tilfeller snakker om en dispensasjon fra plikten, eller i stedet karakteriserer betaling som en forutsetning for at det i det hele tatt kan sies å foreligge en plikt, vil etter min vurdering kun være et spørsmål om begrepsbruk. Resultatet er uansett det samme; medlemsstatene må ikke pålegge den forsyningspliktige kraftleverandøren en forsyningsplikt i de tilfeller hvor kunden ikke kan betale for kraften.¹⁴⁹ Selv om forsyningsplikten er universell, og alle forbrukere har rett til elektrisitet etter direktivet, er altså ikke denne plikten absolutt.

3.4.2 Norske regler om dispensasjonsadgang

I norsk rett må det vurderes om energiloven § 3-3 annet ledd får anvendelse overfor leveringsplikten i tillegg til tilknytningsplikten, jf. avsnitt 2.5.2. Unntakshjemmelen i § 3-3 andre ledd bestemmer at det kan dispenseres fra leveringsplikten dersom «særlige grunner» foreligger. I avsnitt 2.5.2.3 er vilkåret om særlige grunner fremstilt.

Det hevdes i *Skorpa-dommen* at en:

«ubetinget rett til levering av elektrisk energi til de som allerede er tilknyttet nettet, vil kunne hindre en samfunnsøkonomisk riktig tilpasning i produksjon og forbruk».¹⁵⁰

Det kan altså tenkes unntak også fra leveringsplikt-delen av § 3-3, dersom det hindrer samfunnsøkonomiske verdier. Dersom

¹⁴⁹ Situasjonen kan bli annerledes dersom prisen på kraften ikke er rimelig slik som direktivet krever, se avsnitt 3.5.

¹⁵⁰ Jf. *Skorpa-dommen* side 11.

overføringskostnaden til den aktuelle kunden er urimelig høy, kan NVE fritta nettselskapet fra plikten til å levere. NVE har uttalt følgende om vurderingstemaet:

«Det er ikke mulig å tallfeste et nivå for hvor "ulønnsom" en investering må være før lovens krav om at det må foreligge «særlige grunner» er oppfylt. Det synes åpenbart at graden av ulønnsomhet må være ekstraordinær.»¹⁵¹

Det må foreligge en ekstraordinært ulønnsom investering for at særlige grunner skal anses oppfylt. Som et eksempel på nivået på en ekstraordinært ulønnsom investering, kan *Skorpa*-dommen belyses. I dommen ble kravet om særlige grunner ansett for å være oppfylt. Overføringskostnaden ved opprettholdelse av forsyningen til abonnentene i saken var beregnet til 14,84 kWh, mens overføringskostnadene i resten av landet til sammenligning var 0,223 kWh. Prisen var altså omtrent 70 ganger høyere enn markedspris, og dette ble ansett for å oppfylle kravet om særlige grunner.

Dersom NVE finner at det kan dispenseres fra leveringsplikten, skal nettselskapet også få dispensasjon fra tilknytningsplikten.¹⁵² En dispensasjon fra leveringsplikten innebærer i realiteten at abonnenten kobles fra nettet. Motsatt kan det gis dispensasjon fra tilknytningsplikten uten at det gis dispensasjon fra leveringsplikten, jf. fremstilling i avsnitt 2.5.2.

3.5 Prisen på elektrisk energi skal være rimelig

3.5.1 Innledning

Direktivet oppstiller vilkår knyttet til prisen på elektrisitet. Etter ordlyden i direktivet skal forbrukerne sikres å få elforsyning til

¹⁵¹ Jf. Rapport nr. 3 (1999) NVE side 4.

¹⁵² Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 62.

«rimelige, let og klart sammenlignelige og gennemsigtige priser». I dette avsnittet er det rimelighetskriteriet som skal behandles.

Det er fremhevet i eldirektivets forarbeider at det «i særlig grad [er] viktig, at alle Fællesskabets borgere får en grundlæggende ret til at få leveret elektrisitet til rimelige priser».¹⁵³ Dette reiser problemstillingen om hvilke kostnader som omfattes av begrepet *priser*, som forbrukerne dermed kan kreve at er rimelige, jf. avsnitt 3.5.2. Det vil særlig belyses om det er kraftprisen, prisen på nettleveringene eller en samlet pris som er underlagt rimelighetskravet. Problemstillingen i avsnitt 3.5.3 er hvilke føringer som ligger i begrepet *rimelig*. Siste problemstilling er hvorvidt *norsk* rett er i overensstemmelse med kravene i direktivet, jf. avsnitt 3.5.4.

3.5.2 Innholdet i begrepet «priser»

I dette avsnittet behandles spørsmålet om hvilke *priser* direktivet krever at skal være «rimelige, let og klart sammenlignelige og gennemsigtige priser». Hvorvidt det er transporttariffene, kraftprisen eller en samlet pris, gir ikke bestemmelsen uttrykkelige føringer på.

Det må tas utgangspunkt i bestemmelsens ordlyd. Forbrukere «har ret til at få leveret elektrisitet af en bestemt kvalitet til rimelige, let og klart sammenlignelige og gennomsigtige priser». Begrepet *priser* er nøytralt og gir ingen holdepunkter for hvilke kostnader som omfattes. Begrepets innhold må i så fall komme frem av konteksten. Prisen skal etter bestemmelsen tilsvare kostnaden på «at få leveret elektrisitet». For å motta elforsyning, trenger kunden både en kraftleverandør som forsyner med kraft, samt en nettleverandør som transporterer denne kraften. Kunden må for «at få leveret elektrisitet» betale både tariffen og kraftprisen.

¹⁵³ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 18.

Det kan derfor synes naturlig at både tariffen og kraftprisen skal være underlagt rimelighetskravet.

Videre må det vurderes om oppbyggingen av art. 3 nr. 3 kan ha noe å si for meningsinnholdet i begrepet priser. Tilknytningsplikten er regulert i tredje punkt i bestemmelsen, hvor uttrykket «tariffer» benyttes i forbindelse med kostnaden på en netjtjeneste. Tilknytningskostnaden har ingen sammenheng med kraftprisen. At forsyningsplikten reguleres i første punkt, kan bety at «priser» i første setning i art. 3 nr. 3 kun refererer til *prisen på kraften*. Netjtjenester reguleres ikke i første punkt i bestemmelsen.

Utenfor art. 3 nr. 3 angir direktivet i enkelte artikler mer presist hvilke kostnader det er tale om. For eksempel anvendes begrepet «tariffer» gjennomgående i direktivet. Dette er et snevrere begrep enn pris, ettersom det med tariff vanligvis henvises kun til kostnaden på netjtjenestene. Nettsiden av kraftmarkedet er som påpekt en monopol-tjeneste, og prisene på netjtjenester er underlagt monopolkontroll i medlemslandene.¹⁵⁴ Tariffen er bundet og forhåndsbestemt, i motsetning til kraftprisen som er fri og markedsbestemt. De to kostnadene har derfor en helt ulik natur. Dette er ett moment for at det virker kunstig å underlegge kraftprisen og tariffen en felles rimelighetsregulering.

Det må etter dette i det minste kunne fastslås at begrepet «priser» i art. 3 nr. 3 første punkt, omfatter mer enn *bare* prisen for netjtjenestene. I motsatt fall ville direktivet anvendt begrepet «tariffer» i art. 3 nr. 3 første ledd (forbrukerne har «ret til at få leveret elektrisitet [...] til rimelige, let og klart sammenlignelige og gennomsiglige *tariffer*»). Rimelighetskravet i art. 3 nr. 3 ville i så fall også vært overflødig gitt den grundige reguleringen av nettariffene i andre bestemmelser i direktivet. Det kan derfor foreløpig

¹⁵⁴ Jf. Hammer (1999) side 306.

konkluderes med at det enten *kun* er kraftprisen som skal være rimelig etter bestemmelsen, eller *summen* av kraftpris og tariffer. Det er altså klart at kraftprisen omfattes av begrepet «priser» i art. 3 nr. 3 første punkt.

I artikkel 3 nr. 3 første setning, er uttrykket «right to be supplied» anvendt i den engelske ordlyden. Når man setter uttrykket inn i konteksten er det altså sluttbrukerens rett til å få levert strøm det er tale om her. Uttrykket «supply» er definert i direktivet artikkel 2 punkt 19 som: «sale, including resale, of electricity to customers». Det er kun tale om selve salget av energi, ikke om tilkoblingen. Det virker som at det bare er kraftprisen det siktes til og at tariffen skal holdes utenfor.

I art. 28 nr. 3 skilles det mellom priser og tariffer. Det skal etter bestemmelsens strekpunkt nr. seks og syv rapporteres i «hvilken udstrækning kunderne reelt skifter leverandører og genforhandler tariffer» og det skal rapporteres om «prisudviklingen, herunder forsyningspriserne». Bestemmelsen kan brukes som eksempel på at at priser og tariffer ikke henviser til det samme. Tilsvarende skille mellom priser og tariffer finnes i vedlegg A punkt c. Det skal sikres at kundene «modtager gennemsigtige oplysninger om gældende priser og tariffer». I disse to eksemplene er det unaturlig å tolke «priser» som summen av nettjenesten og kraftprisen. Det gir mer mening at med «priser» menes kun kraftprisen, ettersom det for prisen på nettjenestene er brukt uttrykket tariffer. Dette er et argument for at det samme antas å gjelde for art. 3 nr. 3, slik at det kun er kraftprisen som skal være rimelig. Det er flere argumenter som trekker i samme retning.

Det er flere holdepunkter som trekker i retning av at det er bare kraftprisen som er underlagt rimelighetskriteriet. På den annen side er art. 3 nr. 3 en forbrukerbeskyttelsesbestemmelse, og av hensyn til forbrukerne kan det være naturlig å se prisen på både nettleie, kraftpris, avgifter etc. under ett som en pris.

Direktivet er ikke klart når det gjelder omfanget av begrepet priser. Terminologien i direktivet som helhet trekker i retning av at det er bare kraftprisen som omfattes, mens forbrukerbeskyttelses-hensynet taler for at begge utgifter skal omfattes. Et annet vesentlig argument for at det kun er kraftprisen som er underlagt rimelighetskontroll, er at tariffene er regulert i bestemmelser utenom art. 3 nr. 3. Kraftprisen og prisen på netjtjenestene er dessuten et svært ulikt regulert, i og med at den ene er myndighetsregulert og den andre avhengig av markedet. Det kan dermed virke kunstig å legge begge disse prisene under rimelighetskravet. Etter min vurdering må de sistnevnte argumentene være tungtveiende, og føre til at det bare er kraftprisen som skal underlegges en rimelighetsvurdering.

Da Olje- og energidepartementet arbeidet med gjennomføringen av eldirektivet i norsk rett, drøftet departementet hvordan direktivet er å forstå på dette punkt.¹⁵⁵ Departementet valgte å forstå begrepet «priser» som en kombinasjon av kraftprisen og prisen på netjtjenestene av hensyn til forbrukerne, til tross for at det er argumenter som trekker i retning av at bare kraftprisen skal omfattes. Argumentet med at tariffene allerede er underlagt monopolkontroll, ble imidlertid ikke trukket inn i departementets vurdering. Uttalelser fra norske myndigheter har svært begrenset eller ingen vekt når det gjelder tolkningen av direktivet. Enda mindre vekt har disse uttalelsene når det videre i NOUen synes som departementet ikke var sikre i sin konklusjon. Etter at departementet har konkludert med at netjtjenestene skal medregnes i «priser», uttales det at: «*Dersom* direktivet artikkel 3 nr. 3 omfatter prisen på netjtjenestene», så er norsk rett i overensstemmelse med dette. Departementet helgarderer seg derfor ved å si

¹⁵⁵ Jf. NOU 2004: 4 side 186.

at det ikke er helt sikkert at tariffene omfattes av direktivets rimelighetskrav allikevel.

Jeg mener at det er mest naturlig at rimelighetskravet referer kun til kraftprisen, og ikke til prisen på netjtjenestene. Dette vil jeg ta utgangspunkt i ved den videre drøftelse.

3.5.3 Rimelighetskravet i direktivet art. 3 nr. 3

3.5.3.1 Innledning

Artikkel 3 nr. 3 bestemmer som nevnt at forbrukerne har «ret til at få leveret elektrisitet» til en *rimelig* pris. Innholdet i rimelighetskravet skal behandles i dette avsnittet.

I art. 3 nr. 3 og fortalen punkt 24 fremheves det at medlemsstatene *må* sikre rimelige priser for all elforsyning til forbrukere, og at de *kan* sikre rimelig elforsyning for små virksomheter. Virksomheter som er for store til å oppfylle kravene til «små virksomheder», er ikke omfattet av vernet etter artikkel 3 nr. 3. Rimelighetskravet er derfor et obligatorisk krav kun overfor forbrukere.

I avsnitt 3.5.3.2 vurderes det hva selve *begrepet* rimelig innebærer. En rimelig pris er ikke nødvendigvis overensstemmende med «markedspris», men det *kan* være det. To sentrale problemstillinger i dette kapitlet vil derfor være hvorvidt markedsprisen er rimelig i henholdsvis et *velfungerende* og et *ikke-velfungerende* marked, jf. avsnittene 3.5.3.4 og 3.5.3.5. I avsnitt 3.5.3.3 skal kjennetegn ved et velfungerende marked fremstilles.

3.5.3.2 Hva innebærer det at prisen skal være «rimelig»?

Rimelighetskravet er en *rettslig standard*. Det kan derfor ikke trekkes den konklusjon at direktivet krever en «lav» eller «billig» pris. Kravet skal sikre tilgjengeligheten av det forsyningspliktige godet, slik at alle har adgang til det. Anvendelsen av prinsippet om

prisovertkommelighet bidrar til oppnåelsen av målet om økonomisk og sosial samhörighet innenfor EØS-statene.

Kravet om at medlemsstatene skal sikre forbrukerne kraft til en rimelig pris, må ikke forveksles med et krav om at staten skal fastsette en konkret pris. Rimelighetskravet innebærer at forsyningen skal skje til et visst prisenivå. En pris som overstiger dette nivået er dermed urimelig. Hvis prisen som tilbys i markedet er urimelig, har staten etter direktivet en plikt til å gripe inn og sikre en rimelig pris.

Ved vurderingen av hva som konkret ligger i kravet til rimelig pris, er det naturlig å undersøke hvorvidt andre språkversjoner gir veiledning i forhold til rimelighetskravet.¹⁵⁶ I den danske utgaven av direktivet benyttes det samme begrepet som i den norske oversettelsen, nemlig «rimelige [...] priser».¹⁵⁷ I det svenske direktivet kreves det at «hushållskunder» skal betale «rimliga priser». Ifølge den engelske språkutgaven skal «household customers» betale «reasonable [...] prices», og i den franske offisielle oversettelsen benyttes uttrykket «raisonnables». De ulike språkversjonene av direktivet art. 3 nr. 3 gir med andre ord ingen ytterligere veiledning i fastsettelsen av begrepets innhold.

Rimelig pris eller overkommelig pris er vanlige kriterier for tjenester som er underlagt en forsyningsplikt.¹⁵⁸ Som eksempel kan nevnes forsyningspliktdirektivet hvor uttrykket «rimelig pris» blir

¹⁵⁶ Man finner eksempler på praksis både fra EF- og EFTA-domstolen der ulike språkversjoner blir sammenlignet. Blant annet er det i en dom fra EFTA domstolen, E-9/97, punkt 28, uttalt at det ved valget av tolkningsalternativ vil være det alternativ som best lar seg forene med flest mulig språkversjoner, som skal legges til grunn. Dette er imidlertid bare et utgangspunkt.

¹⁵⁷ Inntatt i St. prp nr. 52 (2005-2006) side 29.

¹⁵⁸ Jf. KOM (2003) 270 endelig side 40.

benyttet i både art. 3 nr. 1 og i fortalen fjerde punkt. Den engelske versjonen bruker begrepet «affordable price». «Affordable price» kan både oversettes med «rimelig» eller «overkommelig» pris. Heller ikke ved denne sammenligningen finner man noen veiledning i fastsettelsen av meningsinnholdet i begrepet «rimelig». I mangel av andre tolkningsfaktorer, må begrepet vurderes nærmere i forhold til markedspris, jf. avsnittene 3.5.3.4 og 3.5.3.5 nedenfor.

Da Kommisjonen la frem forslag til nytt eldirektiv i 2001, hadde medlemsstatene plikt til å sikre *overkommelige og rimelige priser på elforsyning*.¹⁵⁹ I løpet av prosessen frem mot vedtakelse av direktivet i 2003, ble kriteriet altså gjort om fra «overkommelige og rimelige» til bare «rimelige». Begrepet overkommelig er snevrere enn rimelighetsbegrepet.¹⁶⁰ Overkommelighet er et krav der det hovedsakelig er kundens hensyn som ivaretas, mens dersom det er krav om at prisen skal være rimelig kan flere hensyn trekkes inn i vurderingen. En forklaring på at man derfor endret kriteriet fra «overkommelige og rimelige» til bare «rimelige» kan derfor være at man kom til at overkommelig går inn under rimelig.

3.5.3.3 Hva kjennetegner et velfungerende marked

Et sentralt spørsmål i vurderingen av hva som ligger i kravet til rimelig pris, er hvorvidt *markedsprisen* kan sies å være rimelig i et velfungerende marked. Særlig tre elementer må foreligge for at et marked skal kunne karakteriseres som velfungerende. For det første må aktørene ha fri adgang til nettet. For det andre må det være fri konkurranse mellom leverandører, og for det tredje må kundene ha mulighet til fritt å kunne skifte leverandør.¹⁶¹

¹⁵⁹ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 46.

¹⁶⁰ Jf. KOM (2003) 270 endelig side 40.

¹⁶¹ Jf. Cameron (2005) punkt 3.02. Mer om reglene rundt fritt leverandørskifte i avhandlingens avsnitt 3.6.2.

Både eldirektivet og elforsyningssikkerhetsdirektivet¹⁶² legger til rette for at elektrisitetsmarkedet skal være velfungerende. Dette er angitt i begge direktivenes formålsbestemmelser. Formålet med eldirektivet er etter art. 1 å fastlegge «regler for, hvorledes elektricitetssektoren skal organiseres og fungere, hvordan der opnås adgang til markedet». Elforsyningssikkerhetsdirektivet art. 1 nr. 1 angir at formålet med direktivet er innføring av «foranstaltninger, der skal sikre, at det indre marked for elektricitet fungerer tilfredsstillende [...] ved at sikre [...] en rimelig balance mellem udbud og efterspørgsel».

Den første forutsetningen om at det må være fri adgang til nettet, må rettslig sett anses overholdt gjennom tilknytningsplikten i art. 3 nr. 3 og tredjepartsadgang i art. 20. Etter fortalen punkt 6 heter det at det «er en forudsætning for velfungerende konkurrence, at der er ikke-diskriminerende, gennemsigtig adgang til nettene til rimelige priser». Nettilgang for alle til like vilkår er også en forutsetning for at det indre marked skal kunne gjennomføres.¹⁶³

Den andre forutsetningen om fri konkurranse, skal sikres gjennom innføringen av markedssystemet. Eldirektivet legger til rette for fri konkurranse på markedet. Fri konkurranse vil føre til at prisene reduseres. Det er uttalt at et av de «viktigste mål med det indre marked for energi er at fremme EU-industriens konkurrenceevne [...]».¹⁶⁴ I et konkurransemarkedet blir rimelig pris for kraftleverandørene «price to beat» for å klare seg i

¹⁶² **Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/89/EF af 18. januar 2006 om foranstaltninger til fremme af elforsyningssikkerhed og infrastrukturinvesteringer (elforsyningssikkerhetsdirektivet).**

¹⁶³ **Jf. fortalen punkt 7.**

¹⁶⁴ **Jf. bl.a. grønboken i KOM (2006) 105 endelig side 7.**

markedet.¹⁶⁵ Leverandører som ikke tilbyr en rimelig pris, vil ikke overleve i et slikt marked.

Den tredje forutsetningen for at markedet skal være velfungerende, er at kundene fritt skal kunne skifte leverandør.¹⁶⁶ Direktivet inneholder i artikkel 3 nr. 5 fjerde punkt en bestemmelse om at medlemsstatene skal vedta regler i nasjonal rett som sikrer «at privilegerede kunder reelt kan skifte til en ny leverandør».¹⁶⁷ Reglene rundt leverandørskifte fremstilles i avsnitt 3.6.2.

3.5.3.4 Er markedspris en rimelig pris i et velfungerende marked?

Når det skal vurderes om markedsprisen i et velfungerende marked er rimelig, må det presiseres at velfungerende ikke betyr det samme som et marked med perfekt konkurranse. Dette fordi det ikke finnes noe marked som er perfekt i den forstand begrepet er anvendt i økonomisk teori. Et velfungerende marked er et marked som etter eldirektivets krav fungerer tilfredsstillende ut fra de betingelser som foreligger.

Markedsprisen er priskrysset mellom tilbud og etterspørsel i markedet. Markedsprisen er i denne sammenheng kraftprisen i markedet, og denne vil svinge avhengig av flere faktorer, dersom

¹⁶⁵ Se Cameron (2005) side 25.

¹⁶⁶ Selv om det er anerkjent at muligheten til fritt leverandørskifte er et sentralt mål for at markedet skal fungere etter sin hensikt, så viser det seg at EU fremdeles har et stykke igjen for å nå dette målet. Alle forbrukere har den juridiske rett til å bytte leverandør, men i praksis er det ikke fullt ut gjennomført, jf. KOM (2006) 841 endelig side 7.

¹⁶⁷ Det er graden av markedsåpning som bestemmer hvor mange kunder som er privilegerte, og dermed kan bytte leverandør. Fra 1. juli 2007 vil, som nevnt, alle kunder være privilegerte etter art. 21 første ledd bokstav c.

den ikke blir kunstig regulert.¹⁶⁸ Eksempelvis vil prisen på kraft øke i kalde perioder hvor det er stor etterspørsel etter energi eller i perioder med lav produksjon. Siden kravet om rimelig pris er en rettslig standard, må man i vurderingen av om en pris er rimelig eller ikke ha noe å vurdere prisen opp mot. Selv om kraftprisen i enkelte perioder karakteriseres som «billig» og i andre perioder «dyr», er dette fordi man sammenholder prisen med den historiske prisutviklingen på kraft. Dersom direktivteksten tok sikte på å gi husholdninger krav på strøm til lavere priser enn den laveste prisen på et fritt og velfungerende marked til enhver tid, måtte det i så fall ha kommet klart til uttrykk.¹⁶⁹ Et formål med hele markedsreformen er å sikre rimelige priser.¹⁷⁰ Dette trekker i retning av at markedsprisen i et slikt velfungerende marked som direktivet sikter mot, er rimelig i direktivets forstand.

Dette støttes også av de vurderinger som medlemsstatene gjorde ved gjennomføringen av direktivet. Ved gjennomføringen av eldirektivet i svensk rett, mente svenske myndigheter at det ikke var nødvendig å lovregulere en rett for sluttbrukerne til rimelige priser på elektrisitet fordi effektiv konkurranse i seg selv medfører

¹⁶⁸ **Jf. Eurelectric Report on the Role of Retail Competition in Developing the European Electricity Market side 3. Eurelectric er en interesseorganisasjon som for elektrisitetssektoren. Hver av Eurelectrics rapporter er utarbeidet av arbeidsgrupper som består av eksperter fra bransjen. Rapportene dobbeltsjekkes deretter av fem komiteer for at det endelige produktet skal ha høy kvalitet. Rapportene er en kilde som ikke nødvendigvis har så stor vekt i forhold til tolkningen av direktivet, men som kan være et argument i den ene eller andre retning.**

¹⁶⁹ **Jf. *Energiloven med Kommentarer* (2004) side 274.**

¹⁷⁰ **Jf. KOM (2001) 125 endelig side 41.**

rimelige priser. I SOU 2003: 113¹⁷¹ på side 91 uttales det i forbindelse med gjennomføringen at:

«Vad avser leveransen av el finns ingen skyldighet för elleverantörerna att tillse att hushållskunder får ett skäligt pris sedan reglerna om leveranskoncession upphört att gälla den 1 november 1999. I gengäld kan alla svenska hushållskunder kostnadsfritt byta elleverantör eftersom kravet på timvis mätning är avskaffat för de kunder som har ett säkringsabonnemang om högst 200 ampere eller tar ut en effekt om högst 135 kilowatt. När schablonberäkningsreformen infördes gjordes vidare bedömningen att den ökade konkurrensen på marknaden skulle komma att utgöra en tillräcklig garanti för att ingen leverantör kan ta ut oskäliga priser av konsumenterna. Möjligheten att byta elleverantör får därmed anses medföra att de svenska konsumenterna kan få elleveranser till rimliga priser» (min utheving).

Vurderingen i Sverige baserte seg på at økt konkurranse i kraftmarkedet i seg selv var en tilstrekkelig garanti for at leverandørene ikke kunne kreve urimelige priser. Den tilsvarende vurderingen ble gjort i Norge da direktivet skulle gjennomføres i norsk rett. Olje- og energidepartementet uttalte at

«en påstand om at prisene i et konkurransemarked ikke er ”rimelige, lett og klart sammenlignbare og transparente”, må basere seg på en premiss om at det ikke er effektiv og virksom konkurranse i markedet som følge av for eksempel ulovlig utøvelse av markedsrett, markedsimperfeksjoner eller reguleringsfeil» (min utheving).¹⁷²

Departementet mente at dersom konkurransemarkedet fungerer optimalt, så er også forbrukerne sikret elektrisitet til rimelige priser på kraft. Med andre ord ble det hevdet at markedsprisen var rimelig

¹⁷¹ El- og naturgasmarkedene, Betänkande av El- og gasmarknadsutredningen.

¹⁷² Jf. NOU 2004: 4 side 187.

når markedet er velfungerende. Det må imidlertid presiseres at både de svenske og de norske synspunktene på implementeringen av direktivet har svært begrenset, om noe, rettskildemessig betydning i forhold til tolkningen av direktivet.

Dersom man forutsetter at markedsprisen i et velfungerende marked må anses som rimelig i direktivets forstand, kan det stilles spørsmål om kravet om rimelig pris har noen selvstendig betydning. I utgangspunktet vil det jo ikke ha noen hensikt å ha et krav om rimelig pris i et marked der markedsprisen er rimelig. De kunder som betaler markedspris, vil automatisk være sikret en rimelig pris. Imidlertid vil kravet til rimelighet få selvstendig betydning i de tilfeller hvor kundene *ikke* betaler markedspris, noe som er tilfellet for kunder som mottar forsyningspliktig kraft. Direktivet art. 3 nr. 3 krever at også kraft levert på forsyningsplikt skal ha en rimelig pris.¹⁷³

På bakgrunn av at det ved etableringen av et felles europeisk marked forutsettes at tilbuds- og etterspørselsforholdene i et velfungerende marked vil gi en rimelig markedspris, vil jeg anta at markedsprisen i et slikt marked er rimelig. Dersom målsetningen om et velfungerende marked nås vil rimelighetskravet i bestemmelsen være overflødig. Kravet til rimelige priser i art. 3 nr. 3 blir dermed kun en sikkerhetsventil for å sikre at også kunder som mottar forsyningspliktig kraft har rett til rimelige priser.

173 I mange medlemsstater beregnes prisen på forsyningspliktig kraft ved at det kreves et påslag i tillegg til markedsprisen. I vurderingen av om denne samlede prisen er rimelig, blir det avgjørende hvor høy prisen på forsyningspliktig kraft er i forhold til markedsprisen. Denne problemstillingen vil jeg komme tilbake til i forbindelse med pris på leveringspliktig kraft i norsk rett i avsnitt 3.5.4.2.

3.5.3.5 Er markedspris en rimelig pris i et **ikke**-velfungerende marked?

I et marked som ikke er velfungerende, vil ikke prisen på varer og tjenester gjenspeile tilbud og etterspørsel i markedet. En pris som ikke er basert på markedets tilbud og etterspørsel, vil mest sannsynlig *ikke* være en rimelig pris. Det kan derfor konkluderes med at markedsprisen i et marked som ikke fungerer som det skal, ikke er rimelig.

I et ikke-fungerende samfunn vil derfor rimelighetskravet i art. 3 nr. 3 kunne ha betydning som skranke for prisen, fordi direktivet bestemmer at forbrukerne uavhengig av hvordan markedet fungerer skal sikres en rimelig pris på elektrisk energi. Det vil si at det er statens ansvar å sørge for at kundene betaler en rimelig pris på elektrisiteten de mottar. Det kommer også frem i forarbeidene til direktivet at retten til rimelige priser er en grunnleggende rett for forbrukerne.¹⁷⁴ Det skal knyttes noen kommentarer til hvilke muligheter medlemsstaten har for å sikre en rimelig pris selv om markedet ikke er velfungerende.

Medlemsstaten skal etter art. 3 nr. 3 sikre at kundene betaler en rimelig pris, uavhengig av hvordan markedet fungerer. I tilfeller der markedet ikke er velfungerende kan det være aktuelt å etablere et pristak for forbrukerne.¹⁷⁵ Slike pristak krever ikke dispensasjon fra direktivet dersom de for eksempel pålegges kraftleverandører som et konsesjonskrav.¹⁷⁶ Muligheten for å ilegge et pristak, må veies opp mot risikoen for å vri konkurransen på markedet ytterligere. En eventuell priskontroll overfor sluttbruker bør ta sikte på å styrke

174 Jf. KOM (2001) 125 endelig side 18.

175 Jf. Note of DG TREN, Measures to secure electricity supply side 5 og Jones (2004) side 127.

176 Jf. Jones (2004) side 126.

konkurransemarkedet. Et konkurransedyktig kraftmarked blir karakterisert av betydelige perioder med lave priser etterfulgt av kortere perioder med høyere priser.¹⁷⁷ Lave priser begrenser nyinvesteringer på markedet, mens høyere priser har motsatt effekt. Ineffektive produsenter blir tvunget til å legge ned. Et slik normalmønster er nødvendig i markedet, både for forsynings-sikkerheten og prisene i markedet. Dersom man fastsetter et pristak når prisen er høy, men markedet fremdeles fungerer effektivt, kan dette medføre risiko. Et eksempel på tilfeller der pristak vellykket er anvendt er i Storbritannia ved starten av markedsåpningen.

Undersøkelser Kommisjonen har foretatt viser at konkurransen på markedet ikke fungerer som forutsatt. Noen medlemsland har derfor gått til det skritt å innføre generelle krav til prisene på elektrisitet.¹⁷⁸ Slike priser kan hindre det indre energimarked i å fungere. Dessuten kan signaler om at det er behov for ny kapasitet undertrykkes, slik at forsyningsknapphet kan oppstå i fremtiden. Kommisjonen har uttalt at denne utviklingen ikke kan fortsette, og at det i løpet av de neste tre år må treffes en rekke foranstaltninger for å endre utviklingen og utvikle et energimarked med effektiv konkurranse.¹⁷⁹

3.5.4 Rimelighetskravets overholdelse i norsk rett

3.5.4.1 Kraftprisen

Problemstillingen i dette avsnittet er hvorvidt det norske lovverket samlet sett oppfyller direktivets krav om at forbrukerne skal tilbys kraft til rimelige priser. Både den markedsbaserte og den leverings-

177 Jf. Jones (2004) side 126.

178 Jf. KOM (2007) 1 endelig side 7.

179 Jf. KOM (2007) 1 endelig side 7.

pliktige kraftprisen skal overholde rimelighetskravet, jf. avsnitt 3.5.2. Dette nødvendiggjør en gjennomgang av bestemmelser som regulerer pris i norsk rett.

Konklusjonen i avsnitt 3.5.2 var at rimelighetskravet i art. 3 nr. 3 ikke omfatter prisen på *nettjenestene*. Dette var imidlertid en usikker konklusjon. For ordens skyld kan det nevnes at i Norge er prisen på nettjenestene underlagt monopolkontroll fra NVE, som regulerer nettleiens størrelse. Et av formålene med monopolkontrollen er å sikre at nettselskapene ikke misbruker sin posisjon.¹⁸⁰ På grunn av den omfattende reguleringen konkluderte man i Sverige med at tariffene var rimelige, da direktivet ble gjennomført i nasjonal rett, jf. SOU 2003: 113 side 91. I Norge konkluderte vi med det samme.¹⁸¹ Hovedfokus i resten av avsnittet vil derfor være hvorvidt *kraftprisen* oppfyller rimelighetskriteriet i norsk rett.

Prisloven er et naturlig utgangspunkt for drøftelsen om kraftprisen i norsk rett er rimelig.¹⁸² Etter prisloven § 2 andre ledd heter det at loven gjelder for «vederlag av enhver art». Dermed vil vederlag for kraft være omfattet. Av § 2 første ledd er det bestemt at det «er forbudt å ta, kreve eller avtale priser som er urimelige». Her følger et forbud mot en urimelig pris for levering av kraft.¹⁸³ Bestemmelsen rammer etter forarbeidene bare priser som er «urimelig» høye, ikke «urimelig» lave.¹⁸⁴ Det er gjerne vanskelig å angi hva som skal til for at en pris skal anses som urimelig høy. I forarbeidene til den gamle prisloven § 18 uttales at «det må foreligge et klart og ikke ubetydelig avvik fra det rimelige for at bestemmelsen skal anses

180 For en redegjørelse avtariffsystemet, se Hammer (1999) side 304 til 365, i tillegg til energilovforskriften, avregningsforskriften og tarifforskriften.

181 Jf. NOU 2004: 4 side 186.

182 Lov 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak (prisloven).

183 Avtalelovens § 36 kan også ramme urimelig priser, jf. lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer.

184 Jf. Ot.prp. nr. 41 (1992-1993) side 119, forarbeidene til pristiltaksloven.

overtrådt». Det samme antas å kunne legges til grunn i relasjon til videreføringen i pristiltaksloven § 2. Prisen må være rimelig etter forholdene på det bestemte tidspunkt. Om prisen synker eller stiger voldsomt i ettertid, kan ikke tillegges vekt i rimelighetsspørsmålet. Det følger av forarbeidene til prisloven at ved rimelighetsvurderingen

*«vil det som utgangspunkt bli sett hen til hvorledes en pris forholder seg til vanlig pris i markedet. Markedsprisen vil imidlertid ikke ubetinget være avgjørende dersom denne har sklidd ut på grunn av ekstraordinært etterspørselspress eller liknende. [...] I tilfeller hvor det ikke foreligger noen markedspris, må spørsmålet om rimeligheten av en pris vurderes på grunnlag av en kalkyle» (min utheving).*¹⁸⁵

For å finne rimelig pris må man sammenligne en pris med markedsprisen. En slik sammenligning vil imidlertid ikke ha noe for seg der ekstraordinære forhold påvirker markedsprisen. Under slike ekstraordinære forhold, kan man si at markedet ikke er vel-fungerende, og at markedsprisen derfor ikke er rimelig. Der markedsprisen ikke er rimelig, må man benytte seg av en kalkyle for å finne en rimelig pris.

Prisen på kraft bestemmes av tilbud og etterspørsel i markedet og av konkurranseforholdene. Kontraktsvilkår fastsettes av markedsaktørene innenfor lovgivningens rammer. I hovedsak er det tre ulike kategorier kontrakter kunden kan benytte seg av: fastpriskontrakt, variabel kraftpris og spotpris. Kraftprisens sammensetning vil variere, avhengig av hvilken type kontrakt kunden velger. Med begrepet kraftpris menes pris inkludert merverdiavgift.¹⁸⁶ Ved å skifte leverandør eller kontraktstype kan

185 Jf. Ot.prp. nr. 41 (1992-1993) side 119.

186 Jf. Statkrafts hjemmesider:

http://www.statkraft.no/pro/stromtips/mer_informasjon/index.asp

man endre kraftpris, og det er således bare denne komponenten som kan påvirkes. Kvaliteten på kraften er den samme uavhengig av leverandør.

I avsnittet om rimelig pris etter direktivet, ble det stilt spørsmål om effektiv konkurranse på markedet sikrer rimelig pris. Denne problemstillingen er drøftet i forarbeidene til ny konkurranselov.¹⁸⁷ Her sies det at

«virkosom konkurranse gir forbrukerne valgfrihet og mulighet til å påvirke tilbudet av varer og tjenester. Forbrukernes frihet til å velge en annen leverandør eller helt å avstå fra kjøp, tvinger foretakene til å tilpasse sine produkter med hensyn til pris og kvalitet».

I henhold til konkurranselovens forarbeider har forbrukerne flere muligheter til å påvirke tjenesteyter til å sikre en rimelig pris. I forhold til kjøp av *elektrisitet* er det imidlertid liten mulighet til å avstå fra kjøp. Strøm er et nødvendighetsgode som forbrukerne ikke nødvendigvis kan erstatte med andre energikilder.¹⁸⁸ Den beste muligheten forbrukerne har til å påvirke prisene er derfor å skifte kraftleverandør. Denne muligheten vil være med på å sikre en rimelig pris. Dette er samme konklusjon som i forhold til direktivets regler i avsnitt 3.5.3.4.

Energiloven av 1990 introduserte konkurranse på elektrisitetssektoren i Norge. I forarbeidene til energiloven uttales det at et av målene med loven er å «utjevne prisen på kraft til alle landets forbrukere».¹⁸⁹ I Norge har det vist seg at et effektivt kraftmarked

(sist sjekket 17.3.07).

187 Jf. NOU 2003: 12 punkt 3.4.6.3, forarbeider til lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven).

188 Jf. fremstillingen i avsnitt 1.5.

189 Jf. Innst.O. nr. 67 (1989-1990) side 6.

har ført til at prisene på elektrisitet er blitt utjevnet mellom de ulike deler av landet.¹⁹⁰ Det norske markedet oppfyller direktivets krav om en rimelig kraftpris ved at energiloven og konkurranseloven sikrer en effektiv markedsbasert kraftomsetning.¹⁹¹

3.5.4.2 Rimelig ventetariff

En annen problemstilling er hvorvidt prisen på *leveringspliktig kraft* (ventetariff) er rimelig i det norske markedet. Der nettselskapet utøver omsetningsfunksjonen av forsyningsforholdet i medhold av leveringsplikten, består forbrukernes betalingsforpliktelse av markedsprisen, samt et administrativt påslag som følge av at nettselskapet er nødt til å gå ut på markedet og kjøpe inn ekstra kraft.¹⁹² Det er det administrative påslaget som gjør at den leveringspliktige elektrisiteten er dyrere enn den ordinære elektrisiteten.

I forbindelse med spørsmålet om ventetariffen er rimelig i norsk rett, ble det i 2006 tilføyd et nytt tredje ledd til energiloven § 3-3. Tilføyelsen er en hjemmel for departementet til å «fastsette nærmere bestemmelser om leveringsplikten». Bakgrunnen for endringen var blant annet at det skal bli mulig å vedta forskriftsbestemmelser som fastsetter prisen for leveringspliktig elektrisitet. Dette ble ansett som nødvendig fordi mange husstander har opplevd svært høye priser for leveringspliktige kraftleveranser, for eksempel i forbindelse med flytting.¹⁹³ I spesielle situasjoner, slik

190 Jf. *Energy Law in Europe* (2001) side 810.

191 Se tilsvarende: NOU 2004: 4 side 188.

192 I tillegg til forbrukernes løpende uttak av elektrisitet, må de også betale nettleie for overføring av kraften, samt elavgift, påslag til Energifondet og merverdiavgift.

193 Jf. Ot.prp. nr. 61 (2005-2006) side 13.

som kraftkrisen vinteren 2002-2003, kommer problemene rundt leveringsplikten særlig til syne. Den gang opplevde man at kraftleverandører gikk konkurs slik at disse leverandørenes kunder ble overført til leveringspliktig og langt dyrere strøm, uten selv å ha utvist skyld.¹⁹⁴

Med hjemmel i energiloven § 3-3 tredje ledd har NVE vedtatt nye forskriftsregler som er innlemmet i forskrift om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av netjtjenester (avregningsforskriften).¹⁹⁵ Endringene som trådte i kraft 1. januar 2007. I ny § 2-1a i avregningsforskriften er det vedtatt en bestemmelse om prisregulering på leveringspliktig kraft:

«I de tilfeller der kraftleveranse til sluttbruker skjer gjennom nettselskapets leveringsplikt i henhold til energiloven § 3-3, skal prisen de første seks ukene maksimalt settes lik områdepris på Nord Pool Spot pluss 5 øre per kWh i påslag eksklusive avgifter. Etter de første seks ukene skal priser og vilkår for nettselskapenes leveringsplikt utformes slik at sluttbrukeren gis insentiv til å skaffe seg en ordinær kraftleveringsavtale.»

Sluttbrukere som mottar leveringspliktig kraft skal betale markedspris, pluss et regulert påslag per kWh på 5 øre de første seks ukene av leveransen.¹⁹⁶ En slik metode er transparent og enkel

194 Jf. Høringsnotat om endringer i energiloven, juni 2005 side 7.

195 Forskrift 11. mars 1999 nr. 301 om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av netjtjenester.

196 Som eksempel på hvor høy ventetariffen var i praksis før forskriftsendringen, kan Hafslund Netts pris på ventetariff trekkes frem. Ventetariffen fra Hafslund følger elspotprisen hos Nord Pool, tillagt et påslag på 10,22 øre/kWh for de første 6 uker og med et påslag på 25,22 øre/kWh fra uke 7, jf. Hafslunds nettsider:

http://www.hafslund.no/privat/nettleie/artikler/les_artikkel.asp?artikkelid=23.

(sist sjekket 17.3.07).

å administrere.¹⁹⁷ Kunden får en pris som svinger i takt med kraftmarkedet, i perioden fram til vedkommende igjen har fått leveranse fra en kraftleverandør. En fast ventetariff de første seks ukene sikrer at prisen sluttbrukeren må betale ikke er «vesentlig høyere enn markedspris i den perioden sluttbrukerne ikke har reell valgmulighet».¹⁹⁸ Kunden vil ikke lide betydelige økonomiske tap i perioden hvor nettselskapet har monopol på kraftleveranse.

Fra uke 7 kan nettselskapet bestemme prisen selv. Det følger av avregningsforskriften § 2-1a andre punkt at prisen etter de første seks ukene skal «utformes slik at sluttbrukeren gis insentiv til å skaffe seg en ordinær kraftleveringsavtale». Et slikt insentiv sikres gjerne gjennom en høyere pris. Hvor høyt påslaget kan settes, må også vurderes i lys av at kunden etter seks uker har hatt forholdsvis god tid til å skifte til en alminnelig kraftleverandør. Dessuten vil man unngå at kraft levert på leveringsplikt blir den ordinære kontraktsformen for enkelte husholdninger. Derfor kan ikke prisen på leveringspliktig kraft være konkurransedyktig i forhold til alminnelig kraftlevering. Dersom ventetariffen blir for gunstig, får ikke sluttbrukerne nok insentiv til å bytte fra kraftleveranser fra nettselskapet til en alminnelig kraftleverandør.

Nettselskapene kan altså fritt bestemme påslaget på markedspris etter seks uker, og det kan stilles spørsmål om en slik løsning er i overensstemmelse med direktivet. Så vidt jeg kan vurdere er norsk rett i overensstemmelse med direktivet, ettersom rimelighetskravet er gjennomført i de første ukene når kundene enda ikke har mulighet til å skifte til ordinær kraftleverandør.

197 Jf. Dokument 8 (2006) NVE side 9.

198 Jf. Ot.prp. nr. 61 (2005-2006) side 13.

3.6 Lett og klart sammenlignbare og gjennomsiktige priser

3.6.1 Innledning

Direktivet art. 3 nr. 3 første punkt krever at prisene på elektrisk energi, i tillegg til å være rimelige, skal være «lett og klart sammenlignelige og gjennomsiktige». For å sikre slike priser er det en forutsetning at forbrukerne har mulighet til å fritt skifte kraftleverandør. Direktivets regler rundt leverandørskifte skal fremstilles i avsnitt 3.6.2. I avsnitt 3.6.3 skal kravet til sammenlignbare og gjennomsiktige priser fremstilles.

3.6.2 Reglene rundt skifte av leverandør

3.6.2.1 Direktivets regler om leverandørskifte

Markedsreformen i elsektoren innebar som nevnt blant annet konkurranseutsettelse av kraftsiden av markedet. Det betyr at kundene fritt kan velge den leverandøren de helst vil kjøpe kraft fra, på samme måte som i de fleste andre varemarkeder. Når en kunde ikke er fornøyd med prisen som leverandøren tilbyr, forutsettes det at vedkommende skifter leverandør.

Regler som sikrer muligheten til fritt å kunne skifte leverandør, er helt sentralt for at universal service skal fungere etter sin hensikt. Denne muligheten er viktig både for den markedsbaserte levering og den forsyningspliktige kraftlevering. Kunder som mottar kraft fra en alminnelig leverandør, må ha mulighet til å skifte leverandør dersom vedkommende ikke er fornøyd med vilkårene i sin kraftleveringsavtale. At kundene i et konkurransemarked kontraherer med den mest attraktive leverandør, sikrer vel-fungerende konkurranse på markedet. Vilkår og betingelser,

inkludert prisen på kraftforsyningen, er imidlertid helt opp til markedet.¹⁹⁹ For å sikre at leveringspliktig kraft er en midlertidig ordning, er det avgjørende at kunder som mottar leveringspliktig kraft kan skifte til en alminnelig kraftleverandør.

Kundene må, i tillegg til å ha en juridisk rett til å skifte leverandør, også ha en reell mulighet til det.²⁰⁰ I fortalen punkt 20 heter det at kundene «skal frit kunne vælge leverandør», og det skal sikres at «de har en reel og effektiv ret til at vælge leverandør». For at det skal foreligge en reell mulighet, må leverandørskiftet være *gratis*, jf. direktivet vedlegg A bokstav e. Kostnadsfritt leverandørskifte sikrer lik markedsadgang for alle. Dersom kunden overdriver antall leverandørskifter, bør leverandørskiftene utover en fastsatt grense imidlertid kunne belastes kunden direkte.²⁰¹ På den annen side bør man ha mulighet til å skifte leverandør rimelig ofte, uten at verken kunden eller den nye leverandøren skal bære kostnadene for dette.²⁰²

Proseduren for leverandørskiftet må være rask og enkel. I fortalen punkt 20 heter det at kunden må ha en «effektiv ret» til å skifte leverandør. Hvordan leverandørskiftet skal skje, må komme klart frem i informasjonen til kunden. I denne informasjonen må det videre presiseres at det ikke er risiko for avbrudd i leveringen ved skiftet eller at man får lavere kvalitet enn man allerede har.²⁰³ Det bør også opplyses om at det finnes en forsyningspliktig leverandør, som en sikkerhet i tilfelle noe skulle slå feil i leverandørskifteprosessen. Informasjon om muligheter, priser og

199 Jf. Knops i *European Energy Law Report I* (2004) side 238.

200 Jf. Jones (2004) side 13.

201 Jf. Note of DG TREN Practical measures for distribution side 3.

202 Jf. Strategidokument fra DG TREN side 19.

203 Jf. Note of DG TREN Practical measures for distribution side 2.

fremgangsmåter er helt avgjørende for at kundene faktisk skal kunne skifte leverandør.²⁰⁴

Ideelt sett skal det europeiske marked fungere på samme måte som et nasjonalt marked, og dette fordrer at man kan velge kraftleverandør i hvilken geografisk del av markedet man ønsker. Det skal legges til rette for at kunder kan velge leverandør i *andre* medlemsstater enn sin egen, jf. fortalen punkt 14. Medlemsstatene bør arbeide mot ensartede vilkår og samme adgang til fritt å kunne velge leverandør i hele det indre marked.

3.6.2.2 Norske regler om leverandørskifte

I norsk rett er skifte av leverandør regulert i avregningsforskriften kapittel 2.²⁰⁵ I avregningsforskriften § 2-2 første ledd heter det at sluttbrukere «har rett til å bytte kraftleverandør».²⁰⁶ Nettselskapet plikter å gjennomføre leverandørskiftet senest 2 uker etter at melding om dette er mottatt, jf. avregningsforskriften § 2-2 tredje ledd. I praksis foregår leverandørskiftet slik at kunden tar kontakt med ny leverandør og signerer kontrakt med denne. E-post er godkjent som avtaleform etter forskriften § 2-2 andre ledd. Den nye leverandøren sender melding om skiftet til nettselskapet. Sluttbruker må deretter lese av sin måler og gi nettselskapet melding om måleravlesningen. Deretter sender nettselskapet ut

204 Jf. KOM (2006) 841 endelig side 20.

205 Skifte av leverandør er også regulert i standard kraftleveringsavtale §§ 1-3 tredje ledd og 4-5.

206 Statistikk fra NVEs nettsider viser at 2. kvartal 2006 skiftet 66 000 husholdningskunder leverandør, dette er en nedgang fra 1. kvartal 2006 da om lag 78 200 husholdningskunder skiftet leverandør. I 3. kvartal var det en nedgang til 58 000 husholdningskunder.

melding om leverandørskiftet både til ny og til gammel leverandør.²⁰⁷

Avregningsforskriften § 7-3 bestemmer at «for tjenester beskrevet i disse forskrifter [skal nettselskapet] ikke kreve gebyrer eller betaling utover vanlig tariff, om ikke annet fremgår av den enkelte bestemmelsen». Etter § 2-2 om leverandørskifte er det ikke bestemt noe særskilt om gebyrer, derfor vil skiftet være gebyrfritt. Dette er i overensstemmelse med kravene som oppstilles i direktivet.

Nettselskapet har informasjonsplikt overfor sluttbrukerne, jf. avregningsforskriften § 7-1 første ledd bokstav b. Plikten gjelder blant annet ved «håndtering av leverandørskifter». Etter avregningsforskriften § 7-1 sjette ledd har nettselskapet en særlig informasjonsplikt overfor kunder som får levert kraft i henhold til leveringsplikten. Blant annet skal informasjonen inneholde opplysninger om «hvilke leverandører som leverer kraft i deres nettområde» og vilkår som gjelder for leveringen av leveringspliktig kraft. Sluttbrukere som mottar leveringspliktig kraft skal informeres om endringer i priser eller leveringsvilkår senest tre uker før endringen finner sted, jf. forskriften § 7-1 syvende ledd. På den måte rekker sluttbrukerne å skifte leverandør før endringene trer i kraft, dersom de ønsker det.

207 Jf. EBLs websider:

<http://www.ebl.no/files/Presentsasjon-LOF.ppt#259,4,Tidspunkt> for avlesning

(sist sjekket 17.3.07).

3.6.3 Kravet til «let og klart sammenlignelige og gennomsigtige priser»

3.6.3.1 Kravet til «let og klart sammenlignelige og gennomsigtige priser» i direktivet

Direktivet krever at prisene på elektrisk energi skal være «let og klart sammenlignelige og gennomsigtige». Problemstillingen i dette avsnittet er hva som følger av kravet.

Kravet om at prisene skal være *sammenlignbare*, er viktig for å lette prosessen med leverandørskifter.²⁰⁸ For å oppfylle kravet må det være enkelt for forbrukere å holde prisene fra ulike leverandører opp mot hverandre og på den bakgrunn vurdere hvilken leverandør som er gunstigst. For forbrukere er en oversikt over priser og andre vilkår i energimarkedet nødvendig for at de skal kunne treffe kjøpsbeslutninger ut fra sine behov. Europa-Parlamentet uttaler i forarbeidene til direktivet at for «at forbrukerne skal kunne nyde godt af øget konkurrence, må priserne være sammenlignelige».²⁰⁹ Informasjon om priser til forbrukerne er derfor en viktig forutsetning for effektiv konkurranse.²¹⁰

At prisene i markedet skal være *lett og klart sammenlignbare*, innebærer at forbrukere må slippe å bruke mye tid og krefter på å innhente priser fra ulike aktører for å kunne sammenligne. Dette skal kunne gjøres på en enkel og grei måte. For eksempel kan dette gjøres ved at prisene er samlet på en nettside, slik at man lett kan få

208 I årsrapporten fra Kommissjonen fra 2005 om forsyningsplikt, KOM (2004) 863 side 9, uttales det at noen husholdninger og små virksomheter har hevdet «at kunderne ofte ikke har opplysninger at træffe deres valg du fra, da prissammenligninger enten ikke foreligger eller er svære at forstå».

209 Jf. Parlamentets andre lesning side 11.

210 Jf. Note of DG TREN, Practical measures for distribution resulting from the opening up to competition, side 2.

oversikt. Dersom leverandørens metoder for å offentliggjøre sine priser er veldig varierende, vil ikke kravet om lett og klar sammenlignbarhet i art. 3 nr. 3 være oppfylt. I en slik situasjon er det opp til medlemsstatene å sikre at prisene offentliggjøres på en mer sammenlignbar måte.

Vilkåret om sammenlignbare priser innebærer at prisen skal være lett tilgjengelig for alle, også i *andre medlemsland*, slik at man kan undersøke hvilke priser andre land eller produsenter opererer med og dermed lett finne den prisen som er gunstigst for seg. Som tidligere påpekt presiseres det i fortalen punkt 14 at det skal legges til rette for at kunder kan velge en leverandør i et annet land.

Det kreves også etter art. 3 nr. 3 at prisene skal være *gjennomsiktige*. Med gjennomsiktighet menes et prinsipp om åpenhet.²¹¹ Dette kravet vil til en viss grad overlape kravet om sammenlignbare priser. I den svenske språkversjonen heter det at medlemsstatene skal sikre «priser av ett slag som medger insyn». At prisene «medger insyn», vil si at det skal være lett for en forbruker å skjønne hva en pris inkluderer. For eksempel om prisen inkluderer både kraftprisen og nettleie eller bare en av delene, eller om det er snakk om en fastprisavtale eller en avtale om spotpris. Dersom kravet om gjennomsiktighet skal anses oppfylt, må disse spørsmål være enkle å finne svaret på.

Forbrukernes rett til gjennomsiktige priser er gjentatt på ulike steder i direktivet. Etter vedlegg A bokstav c har forbrukere rett til å motta gjennomsiktige opplysninger om gjeldende priser. Bestemmelsene i vedlegget inneholder konkrete regler, som kan gjennomføres i rettssystemet.²¹² Tilsvarende er bestemt i art. 3 nr. 5

211 I den norske ordlyden i direktivet er begrepet gjennomsiktig oversatt med «oversiktelig».

212 Jf. Jones (2004) side 147.

der det heter at medlemsstatene sikre et høyt forbrukerbeskyttelsesnivå, et eksempel som nevnes er «gennomsiktighet i kontraktsbetingelser og -vilkår».

Det er et eget direktiv om fellesskapsprosedyre med hensyn til kraftprisens gennomsiktighet overfor sluttbrukere i industrien.²¹³ Direktivet gir bestemmelser om hvordan kraftprodusenter som leverer kraft til industrien skal oppfylle krav til gennomsiktighet. De skal etter art. 1 sende en rekke opplysninger til et europeisk organ, Eurostat. I gennomsiktighetsdirektivets fortale punkt 2 sies det at «gennomsiktigheten [...] begunstiger disses frie valg mellom energiformer og leverandoerer». Selv om dette direktivet gjelder for store sluttbrukere, kan det gi en viss indikasjon på hva som kreves overfor forbrukere, som ikke anses å ha fagkunnskapen som sluttbrukere i industrien besitter.

Det er klart at kraftprisen må *offentliggjøres* på et eller annet vis, for at den skal være gennomsiktig og sammenlignbar. Dette bør skje før endringer i prisen. Medlemslandene har stor frihet med hensyn til fleksibilitet når det gjelder hvordan gennomsiktighet skal oppnås. Det er tilstrekkelig at prisene gjøres tilgjengelig på en av myndighetenes eller regulatorenes nettsider.²¹⁴ Generaldirektoratet (DG TREN) har spesifisert hvilke krav som må kom må gjennomføres dersom en offentlig tjenesteforpliktelse skal oppfylle kravet til gennomsiktighet.²¹⁵ Disse kravene vil ha betydning for universal service. Her fremheves prisopplysning som et viktig punkt.

213 Rådets direktiv 90/377/EØF af 29. juni 1990 om en fællesskabsprocedure med hensyn til gennomsigtigheden af prisen på gas og elektricitet til den enedelige forbruger i industrien.

214 Jf. Jones (2006) side 255.

215 Jf. Note of DG TREN, Public service obligations side 5.

3.6.3.2 Lett og klart sammenlignbare og gjennomsiktlige priser i norsk rett

Forbrukernes rett til lett og klart sammenlignelige og gjennomsiktlige priser etter eldirektivet, er ikke inntatt uttrykkelig i norsk lovgivning.²¹⁶ For vurdere hvorvidt det norske regelverket samlet oppfyller direktivets krav, er det nødvendig med en gjennomgang av lovverket generelt.

Markedsføringsloven²¹⁷ § 3a inneholder en plikt for næringsdrivende til å gi opplysning om sine priser så langt det er mulig:

«Den som i næringsvirksomhet selger varer, tjenester eller andre ytelser til forbrukere, skal så langt det er praktisk mulig informere om prisene, slik at *de lett kan ses av kundene*» (min utheving).

Bestemmelsen gir et påbud om prismerking for næringsdrivende som selger varer, tjenester og ytelser til forbruker. Formålet er «å legge forholdene til rette for at forbrukerne skal kunne bedømme pris og kvalitet, slik at det kan treffes rasjonelle valg».²¹⁸ Prisen som oppgis skal være den endelige pris til forbruker. Det vil si at den må inkludere de avgifter som kunden skal betale, for eksempel merverdiavgift. I markedsføringsloven § 3a heter det at prisen skal være av en slik art at den «lett kan ses av kunden». Denne bestemmelsen vil antagelig overholde direktivets krav om at nasjonal gjennomføringslovgivning må sørge for at forbrukernes priser er «let og klart sammenlignelige».

216 I den norske oversettelsen av direktivet inntatt i St.prp. nr. 52 (2005-2006) side 29 flg. er det danske uttrykket «gennomsiktige» oversatt med «oversiktlige».

217 Lov 16. juni 1972 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven).

218 Jf. Ot.prp. nr. 6 (2003-2004) side 242.

Påbudet om prismerking i markedsføringsloven § 3a vil si at det skal gis skriftlig informasjon på stedet der varen eller tjenesten frembys for salg. Dette kan by på et problem i forhold til elektrisitet, ettersom det er ikke mulig å sette en prislapp på elektrisiteten slik som for andre varer som kunden henter i butikken. Prisinformasjonen i elsektoren må derfor skje på en annen måte enn i andre varemarkeder.

Med hjemmel i markedsføringsloven § 3a er det gitt en forskrift som gjelder for kraftmarkedet, forskrift om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft.²¹⁹ Formålet med forskriften er å «fremme god prisinformasjon til forbruker», jf. § 1. Forskriften gjør det påbudt å anvende en bestemt begrepsbruk overfor forbrukere, blant annet for å forenkle informasjonsstrømmen, jf. § 3. I tillegg pålegges leverandøren opplysningsplikt ved avregninger og spesifisering av hvilke beløp som er lagt til grunn, jf. forskriften § 4. Når det opplyses om priser i annonse eller annen markedsføring rettet mot forbrukere «skal kraftprisen oppgis», jf. § 5.

I tillegg til markedsføringsloven, legger konkurranseloven føringer på kraftprisen. I konkurranseloven § 23 er Konkurransetilsynet gitt kompetanse til å pålegge ervervsdrivende å underrette blant annet om pris ved salg av varer, hvis de finner det nødvendig for å fremme konkurransen. Bestemmelsen gjelder konkurransemarkedet generelt, og er særlig egnet til å fremme konkurransen ved å øke gjennomsiktigheten i et marked, jf. bestemmelsens forarbeider.²²⁰

219 Jf. Forskrift 7. juni 1996 nr. 666 om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft.

220 Jf. Ot.prp. nr. 6 (2003-2004) kapittel 17, merknader til § 23.

Med hjemmel i konkurranseloven²²¹ § 33 er det gitt forskrift om meldeplikt for kraftpriser.²²² Denne forskriften har samme formål som den førstnevnte forskrift om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft, nemlig å «fremme god prisinformasjon til forbruker», jf § 1. Konkurransemyndighetene har funnet det hensiktsmessig å utarbeide en meldepliktsforskrift for å bedre forbrukernes mulighet til å orientere seg i markedet for elektrisk kraft. Forskriften vil bidra til å effektivisere etterspørselssiden i dette markedet. En offentlig tilgjengelig prisliste over aktuelle tilbud på kraft, og oversikt over hvilke tilbud som gjelder for kundenes nåværende leverandør, vil gjøre husholdningskundene i stand til å sammenligne egen pris mot pris til alternative leverandører. Dette vil gjøre det lettere for husholdningskunder å vurdere om det vil lønne seg å bytte kraftleverandør.²²³ Forskriften øker gjennom-siktigheten på markedet.

Etter § 3 i forskriften følger det at «[k]raftpriser og vilkår skal meldes inn til Konkurransetilsynet på de tidspunkt og i henhold til de krav som Konkurransetilsynet fastsetter». Det legges opp til en fortløpende meldeplikt fra kraftleverandørene, slik at det meldes inn gjeldende priser og tilbud på kraft til tidspunkt fastsatt av Konkurransetilsynet. Konkurransetilsynet vil på bakgrunn av innmeldte priser legge til rette for offentliggjøring av prisoversikter som viser hvilke priser og tilbud som var gjeldende på innsamlings-tidspunktet.²²⁴ Denne prisoversikten er essensiell i forhold til

221 Lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven).

222 Jf. Forskrift 12. desember 1997 nr. 1392 om meldeplikt for kraftpriser.

223 Jf. generelle «merknader» til forskrift om meldeplikt for kraftpriser.

224 Jf. «merknader» til § 3 i forskrift om meldeplikt for kraftpriser.

direktivets krav om «lett og klart sammenlignbare og gjennomsiktige priser».

Jeg anser det klart at hjemmesidene til Konkurransetilsynet oppfyller direktivets krav til «let og klart sammenlignelige og gjennomsiktige priser» i norsk rett. Tilsvarende ble lagt til grunn av Olje- og energidepartementet ved gjennomføringen av direktivet i norsk rett. Departementet uttaler at norsk rett på dette punktet er i overensstemmelse med direktivet «gjennom en effektiv markedsbasert kraftomsetning og foreliggende reguleringer av kraftsektoren gjennom konkurranseloven og energiloven».²²⁵

3.7 Bestemt kvalitet

3.7.1 Vilkåret om bestemt kvalitet i direktivet

Etter ordlyden i direktivet art. 3 nr. 3 skal forbrukerne i tillegg til å ha rett til en rimelig, sammenlignbar og gjennomsiktig pris ha rett til elektrisitet av en *bestemt kvalitet*. Det heter i art. 3 nr. 3 at medlemsstaten

«sikrer at alle privatkunder [...] omfattes af en [...] ret til at få leveret elektrisitet af en *bestemt kvalitet* [...]» (min utheving).

Artikkel 3 nr. 3 krever at *nivået* på kvaliteten blir bestemt. I denne fremstillingen skal det derfor ikke redegjøres for reglene rundt leveringskvalitet. Direktivet krever at det skal stilles opp en standard med hensyn til kontinuitet og avbrudd i forsyningen, som skal være normen i markedet.²²⁶ Kundene må kunne være trygge på

225 Jf. NOU 2004: 4 side 188.

226 Den europeiske produktstandarden er EN 50160, og standarden er utarbeidet av det europeiske standardiseringsorganet CENELEC. Normen fungerer som veiledende standard innen hele EØS-området. Mange EU land har innført strengere krav enn den europeiske standarden krever.

at elektrisiteten de mottar er av en kvalitet som vil opprettholdes uavhengig av om de velger å bytte leverandør eller fortsette å få kraft fra den leverandøren de allerede har.²²⁷

Etter vedlegg A til direktivet punkt a andre strekpunkt, har alle forbrukere rett til å få *kvalitetsnivået* spesifisert i kontrakten med sin kraftleverandør. Det er nødvendig å pålegge nettselskapene kvalitetsstandarder som blir fulgt, enten fordi kraftselskapene får en økonomisk gulrot når standarden følges, eller de blir straffet om de ikke følger den.²²⁸

Medlemsstatens forpliktelse om å sikre et visst kvalitetsnivå på elektrisiteten er en plikt som gjerne oppfylles som en offentlig tjenesteforpliktelse. Dette er presisert i art. 3 nr. 2. Artikkelen bestemmer at medlemsstaten «kan [...] pålegge selskaper i elektrisitetssektoren offentlige serviceforpliktelse, som kan omfatte [...] *kvalitet* [...]» (min utheving).

Kravet om at det må sikres at den leverte elektrisiteten har en bestemt kvalitet, må ses i sammenheng med plikten til å unngå avbrudd i forsyningen i art. 3 nr. 5. Vernet mot avbrudd i forsyningen skal fremstilles i avsnitt 4.2.1.

3.7.2 Er vilkåret om bestemt kvalitet overholdt i norsk rett?

Direktivet krever at det skal foreligge retningslinjer for kvaliteten på elektrisiteten i medlemslandene, og problemstillingen i dette

²²⁷ Jf. Strategidokument fra DG TREN side 19.

²²⁸ Jf. Note of DG TREN, Practical measures for distribution resulting from the opening up to competition side 4.

avsnittet er hvorvidt det foreligger krav om en slik bestemt kvalitet i den norske lovgivning.²²⁹

Begrepet *leveringskvalitet* defineres som «et samlebegrep som omfatter begrepene leveringspålidelighet og spenningskvalitet i overføringsanlegg for allmenn forsyning».²³⁰ Leveringspålidelighet er et begrep som beskriver tilgjengeligheten av elektrisk energi og er knyttet til hyppighet og varighet av varslede og ikke varslede avbrudd. Spenningskvalitet er et begrep som beskriver anvendeligheten av elektrisk energi og kan karakteriseres ved spenningens frekvens, effektivverdi og kurveform.

I følge forvaltningspraksis består leveringsplikten i energiloven § 3-3 av både en tilknytningsplikt, en leveringsplikt og en plikt til å sørge for god leveringskvalitet.²³¹ Dessuten har energiloven kapittel 5A bestemmelser om leveringskvalitet. I § 5A-3 er det oppstilt en forskriftshjemmel, som er benyttet av NVE i forskrift om leveringskvalitet.²³² Her angis presise krav til spenning i leveringspunktet, som særlig retter seg mot distribusjonsnettene.²³³

Energilovforskriften § 3-4 bokstav a og § 5A-3 har også bestemmelser om leveringskvalitet. Reguleringen av nettselskapene, herunder KILE-ordningen, skal blant annet motivere nettselskapene til å opprettholde en tilfredsstillende leveringskvalitet.²³⁴ KILE-ordningen ivaretar imidlertid kun leveringskvalitet i

229 For mer om leveringskvalitet, se Braadland (2004) og Hammer (2002) side 670.

230 Jf. NOU 2004: 4 side 24.

231 Jf. Hammer (1999) side 369.

232 Forskrift 30. november 2004 nr. 1557 om leveringskvalitet i kraftsystemet.

233 Jf. Hammer (2005).

234 Jf. bl.a. Ot.prp. nr. 56 (2000-2001) side 52.

betydningen avbrudd.²³⁵ NVE overvåker at kvalitetskravene overholdes.

Norsk rett overholder klart direktivets krav om at det skal stilles klare krav til kvaliteten på elektrisiteten. Tilsvarende ble lagt til grunn av Olje- og energidepartementet ved eldirektivets gjennomføring i norsk rett. Departementet uttalte at kravene til bestemt kvalitet i norske lover og forskrifter utvilsomt oppfyller direktivets krav på dette punkt.²³⁶

3.8 Oppsummering

Forsyningsplikten i direktivet art. 3 nr. 3 første ledd pålegger medlemsstatene å sikre at landets forbrukere har strømforsyning til enhver tid. I norsk rett innebærer leveringsplikten i energiloven § 3-3 at abonnentene har en *rett til elforsyning*. Gjennom bestemmelsen i § 3-3 overholder Norge direktivets krav om å sikre forbrukere kraftforsyning.

Forsyningsplikten gir forbrukerne en generell rett til elforsyning. Medlemsstatens virkemidler for å oppfylle plikten, varierer avhengig av hvilken situasjon forbrukeren befinner seg i. Normalt sørger konkurransemarkedet for at alle som vil får elektrisitet. Dersom markedskreftene ikke klarer å gjennomføre plikten må medlemsstaten sørge for at det i nasjonal lovgivning finnes et sikkerhetsnett for forbrukere. Det er sentralt både i direktivet og norsk rett at rettighetssubjektet også har rett til elforsyning i situasjoner der det konkurranseutsatte markedet ikke lenger leverer kraft. Medlemsstatene må gjøre inngrep i de frie markedskreftene

235 KILE er en betegnelse på kvalitetsjusterte inntektsrammer ved ikke levert energi. Ordningen er hjemlet i kontrollforskriften kapittel 9. For en oversikt over denne, se Energiloven med Kommentarer side 120 flg.

236 Jf. NOU 2004: 4 side 188.

for å sikre forbrukerne et vern utover det konkurransemarkedet klarer.

Direktivet inneholder ingen generell bestemmelse som kan gi dispensasjon fra forsyningsplikten, plikten er derfor i utgangspunktet absolutt. Bestemmelsen om forsyningsplikt forutsetter imidlertid at forbrukeren betaler for elektrisiteten. Et unntak fra plikten kan derfor tenkes ved et vesentlig betalingsmislighold fra forbrukerens side. I norsk rett inneholder energiloven § 3-3 andre ledd en dispensasjonshjemmel som NVE kan anvende forsyning av en bestemt kunde er ekstraordinært ulønnsomt.

Rimelig pris er en rettslig standard som er oppstilt i direktivet. Rimelighetskravet innebærer ikke at strømprisen skal være «billig», men at den skal være rimelig sett i sammenheng med markedet generelt i det geografiske området man er. I et velfungerende konkurransemarked der alle som ønsker det har lik adgang, vil antagelig priskrysset mellom tilbud og etterspørsel være en rimelig markedspris. I et marked som ikke fungerer etter forutsetningene, er markedsprisen imidlertid neppe rimelig. Rimelighetskravet oppstilt i direktivet vil derfor ha betydning for markeder som ikke er velfungerende, og dessuten ved fastsettelsen av prisen på leveringspliktig kraftforsyning. Her vil nemlig rimelighetskravet hindre at påslaget på markedsprisen blir urimelig.

Prisen på elektrisiteten skal i tillegg til å være rimelig også være lett og klart sammenlignbar og gjennomsiktig. At prisen skal være lett og klart sammenlignbar og oversiktlig skal gjøre det enklere for forbrukere å sammenligne strømpriser og skifte leverandør dersom de ikke er fornøyde med den leverandør de har. Dette kravet oppfylles på enklest måte ved å publisere prisene samlet på en webside på nettet. Direktivets krever også at kvalitetsnivået på elektrisiteten skal bestemmes. I Norge gjennomfører lovgivningen samlet kravene som stilles i direktivet.

Nytt i det andre eldirektivet var særlig graden av forbrukervern. Forsyningsplikten som fremstilt i dette kapitlet beskytter forbrukerne. I artikkel 3 nr. 5 er det imidlertid presisert at visse grupper av rettighetssubjekter skal vernes særskilt. Vernet av disse kundene fremstilles i neste kapittel.

4 Vernet mot avbrudd i forsyningen i art. 3 nr. 5

4.1 Innledning

Artikkel 3 nr. 5 i direktivet er en omfattende bestemmelse, som inneholder både generelle og konkrete forpliktelser. Artikkelen er særlig rettet mot beskyttelse av sluttbrukere, og deler av dette vernet skal fremstilles her. Direktivets regler om beskyttelsen av *sårbare kunder* behandles i avsnitt 4.3 og kunder i *fjerntliggende strøk* i avsnitt 4.4. Disse kundene skal etter art. 3 nr. 5 vernes mot avbrudd i forsyningen, jf. avsnitt 4.2.²³⁷

Artikkel 3 nr. 5 må ses i sammenheng med art. 3 nr. 3. De to bestemmelsene var en nyvinning på kraftmarkedet ved vedtakelsen av det andre eldirektivet. Sammen utgjør de en forsterking av sluttbrukeres, og særlig forbrukeres, rettigheter på det indre elektrisitetsmarkedet. Bestemmelsene gir de nevnte aktørgruppene flere rettigheter enn det som er en naturlig konsekvens av et rent konkurransebasert marked. Vernet etter art. 3 nr. 5 er derfor naturlig å drøfte i en avhandling som denne.

4.2 Vernet mot avbrudd i forsyningen

4.2.1 Vernet mot avbrudd i direktivet art. 3 nr. 5

Medlemsstatene er etter direktivet art. 3 nr. 5 pålagt en plikt til å vedta bestemmelser i nasjonal rett som verner sluttkunder mot avbrudd i forsyningen:

²³⁷ Av artikkel 3 nr. 5 fjerde ledd er privilegerte kunder sikret en rett til å skifte kraftleverandør. Denne rettigheten er fremstilt i avsnitt 3.6.2, og vil derfor ikke behandles i dette kapitlet.

«Medlemsstatene træffer passende foranstaltninger til at beskytte de endelige kunder og sikrer især, at der er passende sikkerhedsforanstaltninger, der beskytter sårbare kunder, herunder foranstaltninger for at hjælpe dem med at undgå afbrydelser af energiforsyningen». (min utheving)

I ordlyden heter det at medlemsstatene «træffer» foranstaltninger. Plikten er uttrykt klarere i den engelske versjonen der det heter at: «Member States shall». Aktørgruppen som skal vernes mot avbrudd i forsyningen er «endelige kunder» og det skal gis et særlig vern til «sårbare kunder».²³⁸

Artikkel 3 nr. 5 pålegger medlemsstatene en plikt til å beskytte sluttbrukere *generelt*. Vernet mot avbrudd i forsyningen er en del av denne generelle beskyttelsen. Bestemmelsen skal verne sluttbrukere mot alle typer avbrytelser i forsyningen. Et avbrudd vil si at en sluttbruker som er tilkoblet nettet ikke mottar forsyning av elektrisk energi. Bestemmelsen i art. 3 nr. 5 pålegger medlemsstaten en plikt til å sikre kontinuitet i forsyningen overfor sluttkundene. Både lange og korte avbrudd i forsyningen omfattes av bestemmelsen i direktivet, og avbruddet kan ha en rekke ulike årsaker. Avbrudd som skyldes driftstekniske forhold, samt avbrudd begrunnet i forsyningsmessige forhold omfattes av uttrykket «afbrytelser i forsyningen». Årsaken til avbruddet og forsyningssikkerhetsmessige spørsmål for øvrig skal ikke fremstilles her.

Etter forarbeidene til bestemmelsen skal medlemsstatene gjennom nasjonal rett sikre kundene «en passende beskyttelse mot *uberettigede* afbrydelser af forsyningen» (min utheving).²³⁹ Selv om direktivteksten ikke uttrykkelig nevner uberettiget i sitt krav til avbrudd, er det naturlig å forstå bestemmelsen slik at det er de

238 Det særskilte vernet av sårbare kunder er tema for avsnitt 4.3.

239 Jf. KOM (2001) 125 endelig side 20.

uberettigede avbrudd kundene skal vernes mot, i motsetning til berettigede avbrudd. Det finnes med andre ord avbrudd som er berettigede. Et eksempel på avbrudd som i nasjonal rett kan anses berettiget, er når nettselskapet i henhold til nettavtalen med kunden midlertidig stanser elforsyningen fordi det skal foretas reparasjoner eller utbedringer på linjen. Det kan kreves at nettselskapet må sende en skriftlig varsel til forbrukeren før strømmen blir avstengt, hvor begrunnelsen for stengingen og datoen for stengingen skal være klart spesifisert.²⁴⁰ Et slikt avbrudd vil være berettiget på grunn av avtale mellom partene.

Medlemsstatene må i nasjonal rett pålegge nettselskapene konkrete forpliktelser i forbindelse med avbrudd i forsyningen, jf. elforsyningssikkerhetsdirektivets fortale punkt 9. Nettselskapene bør pålegges å utføre oppgavene rundt «hyppighed og varighed af forsyningsafbrydelser» med et høyt servicenivå. Nettselskapets forpliktelser etter nasjonale gjennomføringsbestemmelser, bør gi sluttbrukerne et godt avbruddsvern.

Det er stort sett samfunnsøkonomisk effektivt med lite avbrudd i forsyningen. Det er imidlertid ikke nødvendigvis samfunnsøkonomisk lønnsomt med god forsyningssikkerhet til enhver pris. Eksempelvis er det ikke lønnsomt å helgardere mot strømutfall. Hensynet til et fullt vern mot avbrudd kan altså støte mot hensynet til samfunnsøkonomisk effektivitet. Dette hensynet må ses i sammenheng med at artikkel 3 nr. 5 krever at selve beskyttelsen mot avbrudd må være «passende». I den norske oversettelsen av direktivet står det at «egne vernetiltak» må sikres. Bestemmelsen gir altså medlemsstatene en vid skjønnsmargin til å bestemme hva som er egnet eller passende.²⁴¹ Det er klart at det kreves et visst

²⁴⁰ Jf. Notat fra ERGEG om forbrukervern side 8.

²⁴¹ Jf. Jones (2004) side 140.

minimum før bestemmelsens krav skal være tilfredsstilt, men det kreves ikke at stengingsbeskyttelsen skal være absolutt.

Avbrudd i forsyningen kan tenkes fordi sluttbrukeren misligholder sin betalingsforpliktelse når vedkommende mottar forsyningspliktig kraft, jf. avsnitt 3.4.1. Bestemmelsen i art. 3 nr. 3 første ledd legger opp til at kraftleverandørene skal levere kraft mot betaling, og direktivet legger ikke opp til at kraftleverandøren er forpliktet til å levere elektrisitet dersom kunden ikke betaler. Dersom forsyningspliktig leverandør stanser sin levering, opplever forbrukeren et avbrudd i forsyningen. Medlemsstatene må etter art. 3 nr. 5 treffe passende beskyttelsestiltak, uten at bestemmelsen nevner ikke hvilke tiltak som kan være relevante. Slike beskyttelsestiltak skal fremstilles under avsnitt 4.3.2 om sårbare kunder.

4.2.2 Norske regler om stengingsretten

4.2.2.1 Innledning

Avbrudd i norsk rett inngår i leveringskvalitetsbegrepet. Avbrudd er etter leveringskvalitetsforskriften²⁴² definert som:

«Tilstand karakterisert ved uteblitt levering av elektrisk energi til en eller flere sluttbrukere, hvor forsyningsspenningen er under 1% av avtalt spenningsnivå. Avbruddene klassifiseres i langvarige avbrudd (> 3 min) og kortvarige avbrudd (≤ 3 min).»

Det kan tenkes ulike årsaker til avbrudd i forsyningen, som nevnt i avsnitt over. Avbrudd kan for eksempel skje på grunn av ytre påvirkning på linjen eller fordi strømmen stenges av nettselskapet. Nettselskapet kan koble av strømmen både for å drive arbeid på linjen eller fordi sluttkunden ikke har betalt for ytelsen. Når nett-

242 Forskrift 30. november 2004 nr. 1557 om leveringskvalitet i kraftsystemet.

selskapet kobler sluttbruker fra nettet på grunn av kontraktsbrudd, utøver nettselskapet sin *stengingsrett*. Det er stengingsretten som skal fremstilles i resten av avsnittet.

Stenging av en kundes anlegg i henhold til stengingsretten, må avgrenses mot stans i strømforsyningen som skyldes driftstekniske og forsyningsmessige forhold.²⁴³ Stenging må dessuten ikke forveksles med nekting av tilknytning eller med avstenging av et anlegg som følge av at nettleieavtalen er opphørt.

4.2.2.2 Stengingsreglene i forbrukerkjøpsloven § 48a

Tidligere var ikke regler om stenging lovfestet i norsk rett. Fra 2007 er stengingsretten omfattet av forbrukerkjøpslovens²⁴⁴ regler, i ny § 48a:

«Nettselskapet kan avbryte (stenge) overføringen av elektrisk energi dersom det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra forbrukerens side i en avtale som nevnt i §2 første ledd bokstav d. Stenging kan likevel ikke skje hvis

a) det er fare for liv, helse eller betydelig tingskade, eller

b) forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse»

Nettselskapet kan med hjemmel i stengingsretten stenge både alminnelige kraftlevering fra en leverandør i markedet og den lovpliktige kraftlevering. Det er et krav om konneksitet, ved at

²⁴³ Jf. Somb 2001 side 221.

²⁴⁴ Lov 21. juni 2002 nr. 34 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven). Forbrukerkjøpsloven er gjennomført etter modell fra forbrukerkjøpsdirektivet. Direktivet omfatter ikke kjøp og salg av elektrisitet. Det følger av artikkel 1 nr. 2 bokstav b tredje strekpunkt «forbrugsvarer enhver løse gjenstand undtagen (...) elektrisitet». Forbrukerkjøpsloven omfatter imidlertid elektrisitet, jf. ny bokstav d i § 2 første ledd. Loven gjelder for «avtale med et nettselskap om overføring av elektrisk energi».

kunden må ha misligholdt en forpliktelse direkte overfor nettselskapet. Slikt mislighold kan tenkes i form av manglende betaling av nettleie eller manglende betaling av lovpliktig strømlevering. Nettselskapet kan imidlertid ikke stenge av strømmen dersom kunden ikke betaler regningen fra kraftleverandøren.

Kraftleverandøren kan ikke stenge strømmen. Dersom kunden ikke betaler for kraften, kan leverandøren si opp kraftleveringsavtalen. Når kraftleverandøren har sagt opp avtalen med en kunde som ikke betaler for seg, vil kunden bli overført til leveringspliktig kraft. Nettselskapet har som påpekt rett til å stenge disse leveringspliktige leveranser dersom kunden fremdeles ikke betaler for seg.

Når nettselskapet utøver sin stengingsrett overfor kunder som mottar leveringspliktig strøm, innebærer stengingen at sluttbrukeren fysisk blir frakoblet nettet.²⁴⁵ Uten en slik stengingsrett ville nettselskapet ha plikt å pådra seg et økonomisk tap i situasjoner der kunden ikke kan eller vil betale for seg. I stedet vil et vesentlig mislighold av betalingen for leveringspliktig kraft kunne innebære at den aktuelle sluttkunden fysisk må kobles av nettet.

4.2.2.3 Vilkåret om «vesentlig kontraktsbrudd»

Det grunnleggende vilkåret for stenging er etter fkjl § 48a at det foreligger et «vesentlig kontraktsbrudd» fra forbrukerens side. Nettselskapets stengingsrett ved forbrukerens mislighold er en særlig kraftig sanksjon ettersom elektrisitet er en monopolytelse og et nødvendighetsgode i et moderne samfunn.²⁴⁶ Fordi forbrukeren har et særlig behov for vern kan ikke stenging gjennomføres ved ethvert kontraktsbrudd, men kun ved vesentlige mislighold.

²⁴⁵ Jf. NOU 2004: 4 side 132.

²⁴⁶ Jf. NOU 2004: 4 side 136, Ot.prp. nr. 114 (2004-2005) side 116 og Innst.O. nr. 37 (2005-2006) side 9.

Et vesentlig kontraktbrudd fra forbrukerens side dreier seg i praksis gjerne om betalingsmislighold. Misligholdet kan skyldes både forbrukerens manglende betalingsvilje eller betalingssevne. Nettselskapet kan i prinsippet stenge av strømmen i begge tilfeller, men der det er forbrukerens betalingsevne som er årsak til den manglende betaling må vernet av sårbare kunder tas i betraktning.²⁴⁷

Det stilles samme vilkår om vesentlig kontraktsbrudd til nettselskapets stengingsrett som til heving etter den alminnelige kontraktsrettslige lære.²⁴⁸ Når det skal avgjøres om vesentlighetskravet for å gjennomføre en stenging er oppfylt, kan man derfor ta utgangspunkt i de samme vurderingene som ved hevingsdrøftelsen. Avviket fra kontraktsmessig oppfyllelse er et sentralt moment ved denne avgjørelsen. Hvorvidt et vesentlig mislighold foreligger, avhenger av størrelsen på påbeløpt gjeld til nettselskapet. Størrelsen på gjelden må ses i sammenheng med betalingsmisligholdets varighet. Et annet forhold kan komme inn i vurderingen, er årsaken til kontraktsbruddet. Dersom misligholdet skyldes forbrukerens manglende betalingsvilje kan vesentlighetskravet lettere anses oppfylt, enn der kontraktsbruddet skyldes forbrukerens manglende betalingsevne. Om forbrukerens mislighold er å anse som vesentlig i forbrukerkjøpslovens forstand, beror på en konkret helhetsvurdering.

I vurderingen av om vesentlighetskravet er oppfylt, må det også tas hensyn til hvilke virkninger en stenging vil ha for vedkommende forbruker. Som overordnet utgangspunkt bør det være en viss forholdsmessighet mellom nettselskapets interesse i å gjennomføre

247 Vernet av sårbare kunder i norsk rett fremstilles i avsnitt 4.3.3.

248 Jf. Hagstrøm (2003) side 410.

stengingen og virkningene av stengingen for forbrukeren.²⁴⁹ Det skal derfor mer til for at vesentlighetskravet skal anses oppfylt dersom virkningen for en konkret forbruker blir særlig hard.

På grunn av den ovenfor nevnte begrunnelsen bak stengingsreglene, at kraft er et «nødvendighetsgode» og at nettselskapet har monopol på netttjenester, vil terskelen for at et mislighold er å anse som vesentlig generelt sett være høy. Nettselskapene må generelt utvise varsomhet i forhold til å gå til det skritt å stenge av leveringen av elektrisitet.

4.2.2.4 Unntak fra stengingsreglene

Forbrukerkjøpsloven hjemler også *unntak* fra stengingsretten i § 48a. Selv om misligholdet er vesentlig, er nettselskapet likevel avskåret fra å stenge kundens anlegg dersom «det er fare for liv, helse eller betydelig tingsskade». Nettselskapet trenger ikke gjøre omfattende undersøkelser for å avdekke disse forhold, det er opp til forbrukeren å melde fra om at det foreligger fare for liv, helse eller betydelig tingsskade. Det forutsettes ikke at nettselskapet har kjennskap til forhold hos den enkelte forbruker. Unntaket ved «fare for liv [eller] helse» tar typisk sikte på akutte situasjoner der forbrukeren eller noen i vedkommendes husstand ikke vil tåle at forsyningen av elektrisk energi blir stengt av de nevnte grunner.²⁵⁰ Nettselskapet bør være mer varsom med å stenge strømmen på vinterstid, da stenging av kraftforsyningen på denne årstiden lettere kan medføre fare for liv og helse.

Med «betydelig tingsskade» siktes det til nokså omfattende økonomiske tap. Forarbeidene nevner som eksempel at mat som blir fordervet ikke kan anses tilstrekkelig for å oppfylle kravet om

²⁴⁹ Jf. NOU 2004: 4 side 160.

²⁵⁰ Jf. NOU 2004: 4 side 136 og Ot.prp. nr. 114 (2004-2005) side 117.

betydelig tingsskade, selv om det er snakk om mat av meget høy verdi og kvalitet.²⁵¹ Fare for betydelig tingsskade kan derimot foreligge dersom stenging blir foretatt i en kuldeperiode med den risiko det innebærer at vannrør blir sprengt.

Stenging kan heller ikke skje dersom «forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse». Stenging fungerer som et effektivt virkemiddel for å drive inn kravet på betaling.²⁵² Dette har en parallell til inkasso. Stenging kan ikke gjøres gjeldende dersom det innebærer at man opptrer i strid med god inkassoskikk, jf. inkassoloven § 8.²⁵³ Unntaket om at det ikke kan stenges dersom forbrukeren har innsigelser, har en parallell i inkassoloven § 17 annet ledd som bestemmer at kostnadene ved utenrettslig inndrivning ikke kan kreves erstattet dersom «skyldneren hadde innsigelser». Tanken bak er at dersom det er tvist om stengningens grunnlag, så bør domstolene få avgjøre dette før strømmen blir avstengt. Hovedformålet med bestemmelsen er å hindre at det skjer uberettigede stenginger. Tydelig grunnløse innvendinger som bare er ment å trenere saken, stopper imidlertid ikke for stengingsretten.

4.2.2.5 Stengingsreglenes forhold til direktivet

Direktivet art. 3 nr. 5 pålegger medlemsstaten å verne kunder mot uberettigede avbrudd i forsyningen og art. 3 nr. 3 pålegger medlemsstatene å sikre forbrukerne kraftforsyning til enhver tid. Spørsmålet er om stengingsreglene i norsk rett er i overensstemmelse med disse bestemmelsene i direktivet.

251 Jf. NOU 2004: 4 side 160.

252 Jf. Innst.O. nr. 37 (2005-2006) side 9.

253 Lov 13. mai 1988 nr. 26 om inkassovirksomhet og annen inndrivning av forfalte pengekrav (inkassoloven).

Det ble ovenfor konkludert med at forsyningsplikten ikke er absolutt i forhold til forbrukere som vesentlig misligholder sin betalingsforpliktelse, jf. avsnitt 3.4.1. Stengingsreglene er dermed i overensstemmelse med art. 3 nr. 3. Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt stengingsreglene er i overensstemmelse med art. 3 nr. 5 mener jeg det er ganske klart at de strenge vilkårene for å foreta stenging i norsk rett er i overensstemmelse med at det må treffes «passende foranstaltninger [for] at undgå afbrydelser af energiforsyningen».

Tilsvarende ble lagt til grunn i forarbeidene til stengingsreglene i forbrukerkjøpsloven. Olje- og energidepartementet uttalte før direktivets gjennomføring i norsk rett og før stengingsreglene ble vedtatt at forslaget om de nye stengingsreglene «harmonerer godt med de mulighetene og pliktene som direktivet gir medlemsstatene i denne forbindelse».

4.3 Vernet av sårbare kunder

4.3.1 Innledning

Det kan tenkes ulike grunner til at en kunde ikke betaler for elektrisiteten. Det må sondres mellom tilfeller der det er manglende betalingsvilje som er årsaken og tilfeller der kunden har manglende evne til å betale for elektrisiteten. I dette avsnittet skal situasjonen der det er forbrukerens *manglende evne* til betaling som er årsak til misligholdet fremstilles. Direktivet art. 3 nr. 5 bestemmer at medlemsstaten skal vedta bestemmelser i nasjonal rett som særskilt verner disse kundene fra avbrudd i forsyningen.

4.3.2 Vernet av sårbare kunder i direktivet art. 3 nr. 5

Plikten til å verne sårbare kunder mot avbrudd i forsyningen etter direktivet art. 3 nr. 5, har i juridisk teori blitt ansett som en del av forsyningsplikten i art. 3 nr. 3. Man sier at forsyningsplikten både

har en sosial og en geografisk komponent.²⁵⁴ Den sosiale komponenten i forsyningspliktbestemmelsen er at medlemsstatene skal vedta lovgivning som sikrer tilkobling av alle kunder og forsyning av alle forbrukere.²⁵⁵ Dette blir forsterket av det generelle vernet av slutt kunder og det særskilte vernet av sårbare kunder i art. 3 nr. 5.

Før konkurransetsettelsen av elektrisitetsmarkedet var den lokale kraftleverandør ansvarlig for forsyning av kraft til alle kunder, både de som hadde evne til å betale for seg og de som ikke hadde det. Kraftforsyning til kunder som ikke kan gjøre opp for seg, er imidlertid lite attraktivt for en leverandør i et konkurransemarked. Markedssystemet innebærer at leverandørene må være konkurransedyktige for å overleve i markedet. I et konkurransemarked er det derfor myndighetenes oppgave å sikre elektrisitet til alle kunder.²⁵⁶ Myndighetene kan imidlertid pålegge en aktør å forsyne sårbare kunder mot kompensasjon.²⁵⁷

I art. 3 nr. 5 heter det at slutt kunder skal vernes og «især» sårbare kunder. Dette betyr at kunder som anses som sårbare har rett til et særskilt vern utover det vernet som er gitt til andre sluttbrukere. Dette vernet skal etter bestemmelsen rette seg mot stenging av den sårbare kundens anlegg.²⁵⁸

Begrepet *sårbare kunder* er ikke definert i direktivet. Begrepet består av to deler, sårbar og kunde. Innholdet i kundebegrepet er

254 Jf. Hammer (article 2002) side 68.

255 Fysisk tilgang til nettet og forsyning i alle områder anses som den geografiske komponenten. Vernet av kunder i fjerntliggende områder som er behandlet i avsnitt 4.4 omfattes av denne geografiske komponenten.

256 Jf. Eurelectric Report on Public service Obligations side 16.

257 Se mer om gjennomføringen av forsyningsplikten i kapittel 5.

258 Jf. Nicolaisen side 127.

definert i direktivet art. 2 nr. 7, jf. fremstillingen av begrepet i avsnitt 2.2.2. Begrepet sårbar er ikke derimot ikke definert i direktivet. Ved en objektiv tolkning av uttrykket sårbar, er det naturlig å forstå dette som en gruppe kunder som ikke er i stand til å betale regningene på samme måte som andre kunder.²⁵⁹ Det vil derfor være den fattigste delen av samfunnet som er mest aktuell. Disse kundene anses som «sårbare» på grunn av sin økonomiske situasjon. Som eksempel på grupper som kan omfattes av uttrykket sårbare kunder nevner Kommisjonen «ældre, arbeidsløse og handicappede».²⁶⁰ Arbeidsledige vil typisk være en gruppe kunder som har vanskelig for å betale regningene sine på samme måte som andre kunder. Det er klart fra Kommisjonens uttalelse at man også kan falle i kategorien sårbar kunde på grunn av sin helsemessige tilstand. Handikappede er et eksempel på kunder som «især» skal vernes mot avbrudd i kraftforsyningen på grunn av sin helse. Kommisjonen nevner også eldre mennesker som eksempel på en aktørgruppe som medlemsstatene kan bestemme at skal gis et særskilt vern. Det konkrete innholdet i begrepet «sårbar» vil være opp til medlemsstatene å bestemme.

Når det er vedtatt i nasjonal rett hvilke aktører som er sårbare kunder, må det bestemmes hvordan disse kundene skal vernes. Etter ordlyden i art. 3 nr. 5 skal medlemsstatene innføre særlige tiltak som *beskytter* sårbare kunder. Det samme er presisert i fortalens punkt 24 andre ledd. Uttrykket beskytte gir medlemsstatene skjønnsmargin i forhold til hva slags tiltak de ønsker å gjennomføre. Nivået på beskyttelsen er også opp til medlemsstatene å bestemme. Et visst minimum må allikevel kreves for at bestemmelsen skal anses gjennomført.

²⁵⁹ Jf. Jones (2004) side 141.

²⁶⁰ Jf. KOM (2001) 125 endelig side 20.

Fortalen punkt 24 andre ledd andre setning nevner eksempler på hva slags beskyttelsestiltak som kan vedtas:

«Sådanne foranstaltninger kan være forskjellige alt etter de særlige omstendigheter i den pågældende medlemsstat og kan eventuelt omfatte spesifikke foranstaltninger vedrørende betaling af elektricitetsregninger eller mere generelle foranstaltninger, der træffes inden for den sociale sikringsordning.»

Beskyttelsestiltakene som er nevnt i fortalen retter seg hovedsakelig mot kunder som er økonomisk sårbare. Kundene kan vernes økonomisk både direkte og indirekte. Staten kan velge en løsning der den dekker strømutfgiftene til sårbare kunder helt eller delvis. En annen metode er at kunden mottar trygd eller annen støtte som benyttes både til betaling av strømregning og andre nødvendige utgifter.²⁶¹ Hvordan medlemsstatene i praksis har valgt å gjennomføre vernet av sårbare kunder etter art. 3 nr. 5 i nasjonal rett varierer mellom de ulike statene. Noen land har innført spesielle priser for sårbare kunder. I andre land, slik som i Norge, er vernet av sårbare kunder omfattet av sosiale stønadsordninger, jf. avsnitt under om norsk rett. Kommisjonen uttaler at det er et viktig mål for medlemsstatene «at tilrettelægge ordninger, der kan hjelpe de mest sårbare borgere i EU til at klare sig, når energipriserne stiger».²⁶²

Medlemsstatene har en forpliktelse til å beskyttelse av sårbare kunder. At også sårbare kunder får tilkobling til nettet og elforsyning, anses som en viktig del av universal service-konseptet. Kommisjonen har fremhevet at medlemsstatene har «pligt til at indføre relevante bestemmelser, så målsætningerne for væsentlig offentlig service opfyldes [for eksempel] beskyttelse af sårbare

261 For mer om dette Nicolaisen (2005) side 129 flg.

262 Jf. KOM (2007) 1 endelig side 10.

forbrugere».²⁶³ Medlemsstatene gjennomfører sin plikt ved å vedta bestemmelser i nasjonal rett som sikrer beskyttelse av denne kunde-gruppen.

4.3.3 Vernet av sårbare forbrukere i norsk rett

Leveringsplikten etter energiloven § 3-3, er basert på at slutt-kundene må betale for netjtjenestene og den elektriske energien som brukes. I norsk rett er abonnenter med dårlig økonomi gitt et særlig vern. Generelle reguleringer i lov om sosiale tjenester²⁶⁴ ivaretar svake gruppers muligheter for å skaffe seg tilgang til et nødvendighetsgode som elektrisk energi. Sårbare kunder skal særlig vernes slik at de unngår at nettselskapet stenger av strømmen. Sårbare kunder etter sosialtjenesteloven er de «som ikke kan sørge for sitt livsopphold» på egen hånd.

Før nettselskapet stenger av forbrukerens strøm skal det sendes et stengevarsel etter forbrukerkjøpsloven § 48a andre ledd. Dette stengevarslet er et absolutt vilkår for at nettselskapet skal kunne foreta stenging. Etter bokstav d i denne bestemmelsen skal varslet angi

«at forbrukeren kan ta kontakt med sosialtjenesten i den kommunen forbrukeren har fast bosted, for å avklare om sosialtjenesteloven kapittel 5 gir rett til økonomisk stønad for å avhjelpe situasjonen».

Løpende utgifter til strøm og oppvarming inngår som en del av kjerneområdet i sosialtjenestelovens livsoppholdsbegrep.²⁶⁵ Sosialtjenesteloven § 5-1 bestemmer:

263 Jf. KOM (2001) 125 endelig side 20.

264 Lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v. (sosialtjenesteloven).

265 Jf. Rundskriv I-34/2001 Sosialtjenesteloven kapittel 5, pkt 5.1.4.1.

«De som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller ved å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har krav på økonomisk stønad».

At utgifter til strøm inngår i livsoppholdsbegrepet, innebærer at sosialtjenesten har plikt til å inkludere nødvendige utgifter til strøm og oppvarming i utgiftsgrunnlaget ved tildeling og utmåling av økonomisk stønad.²⁶⁶

Stønad etter sosialtjenesteloven er en skjønnsmessig ytelse. Sosialtjenesten må foreta en konkret vurdering av den enkeltes hjelpebehov. Det er først når alle andre muligheter og hjelpetiltak er utnyttet, at personer som får problemer med å dekke strømregningen har krav på bistand fra kommunens sosialtjeneste. En slik bistand skjer på bakgrunn av en konkret og individuell vurdering. Ved beregningen av det støttebeløp den enkelte har rett til, skal det tas utgangspunktet i alle inntekter og inntektsmuligheter vedkommende har. I tillegg til inntekts-, utgifts- og formuesforhold, kan sosialtjenesten ta hensyn til kundens helsemessige og sosiale situasjon og andre forhold som ledd i en helhetsvurdering. Om kunden har barn er et eksempel på hensyn som tillegges vekt i en slik vurdering.

Sosialtjenesten kan etter sosialtjenesteloven § 5-2 yte økonomisk hjelp til personer som trenger det for å kunne overvinne eller tilpasse seg en vanskelig livssituasjon, selv om vilkårene i § 5-1 ikke er til stede. En søknad om hjelp til å betale en unormalt høy strømregning kan være et eksempel på en situasjon hvor stønad kan bidra til at kunden kan «overvinne en vanskelig livssituasjon».

266 Jf. Rundskriv U-3/2003 Informasjon om statlige tiltak og kommunenes oppfølging av personer som får problemer som følge av økte strømpriser (28.02.03).

Sosialhjelpen i norsk rett medfører at sårbare kunder ikke blir stående uten kraftforsyning. Norske myndigheter har dermed sikret at direktivets krav om at «især [...] sårbare kunder» skal ha passende sikkerhetsforanstaltninger er oppfylt, slik at norsk rett er i overensstemmelse med vernet etter direktivet art. 3 nr. 5.

4.4 Vernet av kunder i fjerntliggende områder

4.4.1 Vern av kunder i fjerntliggende områder i direktivet

I direktivet art. 3 nr. 5 annet punkt heter det at medlemsstaten kan «træffe foranstaltninger for at beskytte endelige kunder i fjerntliggende områder». Både kunder som er tilkoblet kraftnettet og de som ikke er det kan vernes etter denne bestemmelsen dersom de bor i et fjerntliggende område. Kunder som bor i fjerntliggende strøk er ikke det samme som sårbare kunder. Sårbare kunder er en gruppe som skal vernes på grunn av sin livssituasjon, for eksempel fordi de har lav inntekt eller ikke arbeid. Kunder i fjerntliggende strøk er derimot en kundegruppe som kan vernes på grunn av hvor de er bosatt.

Ordlyden i art. 3 nr. 5 tredje punkt bestemmer at den aktuelle kundegruppen «kan» beskyttes. Det vil si at medlemsstatene ikke har noen plikt til å innføre beskyttelsestiltak overfor disse kundene. Kundene har valgt å bosette seg i et strøk uten tilstrekkelig kraftutbygging, og derfor er det ikke en selvfølge at de vernes. Det må foretas en helhetsvurdering der både individuelle og samfunnsøkonomiske hensyn til miljø, samt hensynet til kundens behov for elektrisitet må vurderes. Etablering av nye ledninger over en lengre strekning er både dyrt, tidkrevende og kan utgjøre et stort inngrep i naturen. Kraftforsyning til kunder i fjerntliggende strøk som er tilkoblet kraftnettet, kan dessuten medføre svært høye overføringskostnader og kostnader til oppgraderinger i nettet. Både

tilkobling og forsyning til kunder i fjerntliggende områder kan derfor være forbundet med ekstra kostnader og arbeid. På bakgrunn av de nevnte hensyn er det naturlig at direktivet overlater til medlemsstatene å avgjøre om de ønsker å verne disse kundene og hvordan de i så fall ønsker å regulere slike situasjoner.

Det er særlig i to situasjoner at vern av kunder i fjerntliggende områder kommer på spissen.²⁶⁷ Det er for det første når disse kundene ber om tilknytning til nettet. For nettselskapet er det både dyrt og tidkrevende å strekke ledninger over lange strekninger uten kraftforsyning. Dessuten kan en slik tilkobling utgjøre et stort inngrep i naturen. Her kommer tilknytningsplikten i art. 3 nr. 3 tredje ledd inn. Nettselskapet skal i nasjonal rett pålegges en forpliktelse til å tilkoble alle kunder til visse vilkår, betingelser og prosedyrer. Disse vilkår og betingelser kan føre til at nettselskapet gis dispensasjon fra plikten til å koble kunder i fjerntliggende områder til nettet.²⁶⁸

Den andre situasjonen er i forhold til vernet av tilkoblede kunder i fjerntliggende områder, der overføringskostnadene er spesielt høye. Her må art. 3 nr. 5 ses i sammenheng med art. 3 nr. 3 første punkt. Medlemsstaten kan «for at beskytte endelige kunder i fjerntliggende områder», sikre at kundene mottar elektrisitet til rimelige priser. Medlemsstaten kan altså vedta bestemmelser i nasjonal rett som sikrer at kunder i fjerntliggende områder får forsyning av elektrisitet til rimelige priser. Det samme er presisert i forarbeidene til direktivet. Det heter at utover å oppfylle en generell forsyningsplikt skal medlemsstaten om nødvendig «træffe forholdsregler, der kan sikre *forsyning og tilslutning til rimelige*

²⁶⁷ Jf. Jones (2004) side 142.

²⁶⁸ Se fremstilling av dispensasjon fra direktivets tilknytningsplikt i kapittel 2.5.1.

*priser i f. eks. randområder» (min utheving).*²⁶⁹ Det kreves imidlertid at foranstaltninger som tas i denne forbindelse ikke må hindre konkurransen på markedet.²⁷⁰

4.4.2 Vernet av kunder i fjerntliggende områder i norsk rett

Energiloven § 3-3 gir alle abonnenter rett til å bli tilkoblet kraftnettet, også kunder i fjerntliggende strøk. NVE kan imidlertid gi dispensasjon fra denne plikten dersom særlige grunner foreligger. Spørsmålet om dispensasjon har i praksis særlig kommet opp i forbindelse med fremføring av linjer til bebyggelse i fjerntliggende områder.²⁷¹ Hensynet til kunden i fjerntliggende områder må veies mot andre hensyn, jf. fremstilling av hensynene i avsnitt 4.4.1.

I utgangspunktet skal det ikke skal gis dispensasjon for næringsvirksomhet og for helårsboliger, selv der næringsvirksomheten eller helårsboligen er plassert i et fjerntliggende område.²⁷² Dette er imidlertid kun et utgangspunkt. Trygghet om at elektrisk kraft er sikret på lang sikt vil kunne være avgjørende for bosetningen i fjerntliggende områder. For de som planlegger å bosette seg i slike strøk, vil det være av stor betydning at de kan stole på at strømforsyningen er sikker om ti eller tjue år.²⁷³ Dette er momenter som trekker i retning av at helårsboliger ikke skal berøres av et dispensasjonsvedtak. For fritidsboliger og andre anlegg må det

269 Jf. KOM (2001) 125 endelig side 20.

270 Jf. Jones (2004) side 143. Flere land har her valgt å innføre bestemmelser om geografisk tariffharmonisering, blant annet Frankrike.

271 Se bla. Hammer (1999) side 672.

272 Se fremstillingen av dispensasjon fra tilknytningsplikten i norsk rett i avsnitt 2.5.2.

273 Jf. Innst.S. nr. 242 (1996-1997) avsnitt 4.2.7.

foretas en rimelighetsvurdering, hvor det særlig kommer inn at fritidsboligen ligger i et slikt område langt unna en etablert kraftledning.

Direktivet pålegger som nevnt ikke medlemsstatene noen plikt til å gjennomføre bestemmelser i nasjonal rett som verner denne kundegruppen, men den «kan» vernes. I norsk rett er det ingen konkret bestemmelse som verner kunder i fjerntliggende områder, men hensynet til disse kundene tas gjerne inn i vurderingen av om dispensasjon i konkrete tilfeller skal gis. Direktivets krav er overholdt i norsk rett.

4.5 Oppsummering

Bestemmelsene i art. 3 nr. 3 og nr. 5 var nye ved vedtakelsen av det andre eldirektivet, og disse bestemmelsene representerer en ny satsning på forbrukervern på det indre energimarked. Etter art. 3 nr. 5 pålegges medlemsstaten å vedta bestemmelser i nasjonal rett som verner sluttbrukere generelt og sårbare kunder spesielt mot avbrudd i forsyningen. Medlemsstatene har dermed en plikt til å sikre kontinuitet i forsyningen overfor sluttbrukere. Det kan tenkes avbrudd som er berettigede, dersom de følger av avtale mellom partene.

Sårbare er de kunder som på grunn av økonomiske eller helsemessige forhold ikke kan betale strømregningen på samme måte som andre kunder. Til tross for at de anses som sårbare har de rett til elforsyning. Eksempler på kunder som kan anses som sårbare er arbeidsledige, eldre og handikappede. Vernet av disse er slått fast i art. 3 nr. 5 i direktivet, og i norsk rett følger et lignende vern av sosiallovgivningen, særlig sosialtjenesteloven § 5-1.

Etter art. 3 nr. 5 kan medlemsstatene gjennomføre bestemmelser i nasjonal rett som verner kunder i fjerntliggende områder. I norsk rett er det ikke tatt inn noen særskilt bestemmelse om vern av kunder i fjerntliggende områder, i praksis kan nettselskapet få

dispensasjon fra plikten til å tilkoble denne kundegruppen. Hensynet til kunden må komme frem i vurderingen av hvorvidt dispensasjon skal gis eller ikke.

I neste kapittel er det gjennomføringen av forsyningsplikten som skal behandles. Hvordan medlemsstatene velger å gjennomføre plikten til å sikre elforsyning i nasjonal rett varierer fra land til land. Direktivet pålegger ingen plikter med hensyn til hvordan plikten skal gjennomføres. Kapittel 5 skal behandle nettopp valgmulighetene medlemsstatene stilles overfor når nasjonale bestemmelser om gjennomføringen skal vedtas.

5 Gjennomføringen av universal service

5.1 Innledning

Artikkel 3 nr. 3 pålegger medlemsstatene en plikt til å vedta bestemmelser i nasjonal rett som sikrer at forbrukere har rett til å få elforsyning, jf. kapittel 3 ovenfor. Hvordan gjennomføringen av forsyningsplikten skal skje, er opp til medlemsstatene å bestemme. Medlemsstatenes gjennomføring av en forsyningspliktytelse er et stort tema, som avhandlingens rammer ikke tillater at behandles fullt ut. Noen utvalgte problemstillinger i forhold til forsyningsplikdens gjennomføring skal likevel fremstilles kort av hensyn til avhandlingens helhet.

Direktivet oppstiller en mulig gjennomføringsmetode i artikkel 3 nr. 3 andre punkt, ved at statene kan utnevne en eller flere markedsaktører som *forsyningspliktige leverandører*, jf. avsnitt 5.2.1. Når en slik leverandør skal utnevnes, må en bestemt *prosedyre for utvelgelsen* følges, og denne skal behandles i avsnitt 5.2.2. Når medlemsstaten har valgt å utnevne en tjenesteyter til å være forsyningspliktig leverandør, blir det et spørsmål om hvordan leverandøren skal *kompenseres* for dette. Dette behandles i avsnitt 5.2.3. Medlemsstatene er dessuten pålagt et krav om å *rapportere* til Kommisjonen om gjennomføringen, jf. avsnitt 5.2.4.

5.2 Gjennomføringen av universal service i direktivet

5.2.1 Forsyningspliktig leverandør

For at medlemsstatenes forsyningsplikt etter art. 3 nr. 3 skal ha noen verdi for forbrukerne, må det i nasjonal rett hjemles en garanti for forsyning. En slik garanti kan være utnevnelsen av en forsyningspliktig leverandør. Garantien for kraftforsyning må gjelde

til alle tider og særlig der markedet ikke kan sørge for forsyning av elektrisitet. Forbrukere og eventuelt små virksomheter er rettighetssubjekt etter forsyningsplikten i art. 3 nr. 3 første ledd. Det er derfor samme gruppe som er vernet av bestemmelsen om forsyningspliktig leverandør.

I bestemmelsen i art. 3 nr. 3 andre punkt heter det:

«Medlemsstatene kan for å sikre forsyningsplikt med henblik herpå udpege en forsyningspliktig leverandør».

Utnevnelse av en forsyningspliktig leverandør er en alternativ måte for medlemsstaten å oppfylle sin plikt etter direktivet, jf. ordet «kan».²⁷⁴

Begrepet «forsyningspliktig leverandør» er ikke definert i direktivet. I den engelske ordlyden anvendes begrepet «supplier of last resort», som betyr noe slikt som *leverandør i ytterste nødstilfelle*. Dette er betegnende for innholdet i denne leverandørens oppgaver. Det er nettopp når kunder i nødstilfeller befinner seg uten en alminnelig kraftleverandør at «supplier of last resort» kommer inn i bildet. Uttrykket «sistahandsleverantör», som anvendes i den svenske ordlyden, betyr omtrent det samme. I den norske ordlyden heter det i andre punkt i bestemmelsen at «[f]or å sikre at leveringspliktige tjenester ytes kan medlemsstatene utpeke en leverandør». Innholdet er det samme som i den danske ordlyden, men uttrykket forsyningspliktig er ikke anvendt på samme måte i den norske ordlyden. Jeg synes det er greit å anvende det danske begrepet, slik at forskjellen mellom den alminnelige

274 En tilsvarende opsjon for medlemsstatene til å utpeke forsyningspliktig leverandør finnes også i gassdirektivet. Gassdirektivet art. 3 nr. 3 tredje ledd lyder slik: «Medlemsstatene kan med henblik herpå udpege en forsyningspliktig leverandør» (min utheving).

kraftleverandør og den forsyningspliktige kommer klart frem. Meningsinnholdet er overensstemmende i de ulike språkversjonene.

Den forsyningspliktige leverandør er en *midlertidig* leverandør som utgjør forbrukernes «sikkerhetsnett». Etter innføring av markedssystemet på elsektoren, er det mer behov for etablering av et sikkerhetsnett for forbrukerne. Leverandører uten gode nok kundevilkår presses ut av markedet, for eksempel ved konkurs.²⁷⁵ Når en leverandør går konkurs vil dennes kunder befinne seg uten elektrisitet, og det anses som nødvendig å sikre et alternativ for disse kundene. Et slikt alternativ for kundene gjør inngrep i de frie markedskreftene, og ethvert slikt inngrep skal være gjennomiktig og ikke-diskriminerende. Dette er regulert i artikkel 3 nr. 3 andre ledd som bestemmer at:

«Første afsnit gennemføres på en gennemiktig og ikke-diskriminerende måde og er ikke til hinder for, at markedet åbnes, jf. artikel 21».

Kravene om gjennomiktighet og ikke-diskriminering er gjennomgående i direktivet og prinsippene ligger til grunn for gjennomføringen av det indre energimarked. Gjennomiktighet er «avgørende for markedets funktionsevne» uttaler Kommisjonen.²⁷⁶ For at et konkurransemarked skal fungere optimalt må det sikres full gjennomiktighet både med hensyn til priser, avtalevilkår, valg og finansiering av tjenesteyter.²⁷⁷ Når medlemsstatene skal gjennomføre forsyningsplikten, må det i tillegg sikres at dette skjer på en ikke-diskriminerende måte.²⁷⁸ Medlemsstatens inngrep i markedet

²⁷⁵ Jf. Knops i *European Energy Law Report I (2004)* side 235.

²⁷⁶ Jf. KOM (2007) 1 endelig side 9.

²⁷⁷ Jf. EF-Tidende C 17, 19.1.2001.

²⁷⁸ Ikke-diskrimineringsprinsippet kommer til uttrykk i flere dommer på energisektoren, blant annet *VEMW*-saken (Sml. 2005 s. I-4983, *VEMW*

må ikke medføre vridninger i konkurransen, slik at det resulterer i forskjellsbehandling av aktører på markedet.²⁷⁹

5.2.2 Prosedyrer for utvelgelse av forsyningspliktig leverandør

Medlemsstaten har, som fremstilt over, mulighet til å oppnevne en forsyningspliktig leverandør for å sikre gjennomføringen av forsyningsplikten. Når en offentlig myndighet i en medlemsstat velger å overdra ansvaret for forsyningen til en tredjemann, skal utnevnelsen overholde bestemte regler og prinsipper for å sikre like muligheter for alle som tilbyr tjenesten.²⁸⁰ Disse reglene vil også sikre at konkurransen på markedet ikke vris.

Direktivet krever at det må skapes et marked der alle aktører stiller på like konkurransevilkår, «a level playing field» som det heter i den engelske ordlyden i fortalen punkt 2. Dette oppnås blant annet ved at utnevnelserprosessen skjer på en åpen og rettferdig måte. Forskjellsbehandling kan ikke tillates i en slik prosess, jf. blant annet art. 3 nr. 3 annet ledd. Utover disse kravene gir ikke direktivet i seg selv særlig konkret veiledning. Hvilke kriterier som skal legges til grunn ved utvelgelsen og andre relevante spørsmål er opp til medlemslandene selv å vurdere. I utgangspunktet kan medlemsstatene utnevne hvilken aktør de vil til rollen som forsyningspliktig. Hvorvidt den utnevnte leverandør er en offentlig eller privat aktør avgjør altså medlemsstatene selv.²⁸¹

m.fl) og *AEM*-saken (Sml. 2005 s. I-2861). Domstolen har uttalt at «forbuddet mod forskelsbehandling [...] hører til fællesskabsrettens grundlæggende principper», i *VEMW*-saken premiss 48.

279 Jf. KOM (2003) 270 endelig side 37.

280 Jf. KOM (2003) 270 endelig side 24.

281 Jf. KOM (2001) 598 endelig side 11.

En metode for å utnevne en forsyningspliktig leverandør er å sette tjenesten ut på anbud.²⁸² Dersom et land velger en aktør fra en konkurransutsatt del av markedet til å inneha rollen som forsyningspliktig, blir krav til utvelgelsesprosedyren særlig viktig blant annet på grunn av forbudet mot forskjellsbehandling. Anbudsutsettelsen skal sikre at forsyningsplikten ivaretas så billig som mulig for det offentlige, i tillegg til at kravene om en gjennomiktig og ikke-diskriminerende utnevnelse overholdes. En anbudskonkurranse sikrer åpenhet rundt utnevnelsen. Alle markedsaktører har i prinsippet lik mulighet til å bli valgt som forsyningspliktig etter forhåndsfastsatte vilkår.

Hvorvidt medlemsstatene velger løsningen med anbudsutsettelse eller finner en annen løsning som oppfyller direktivets krav, bestemmer statene selv. Det kan imidlertid oppstå et vanskelig bevissspørsmål for medlemsstaten dersom en annen utvelgelsesmetode enn anbudskonkurranse er benyttet og det reises tvil om hvorvidt utvelgelsen skjedde på en ikke-diskriminerende måte. Følgen av slik bevisvil kan bli at det ved utvelgelsen antas å ha skjedd en forskjellsbehandling og at utvelgelsen dermed anses som direktivstridig.

Enkelte har hevdet at det er vanskelig å se hvordan utnevnelsen av en forsyningspliktig leverandør skal skje på en annen måte enn gjennom en anbudskonkurranse.²⁸³ Kommisjonen har uttalt at anbudsutsettelse av offentlige tjenesteforpliktelser skal innføres på

282 For en fremstilling av hvordan rettstilstanden er i Nederland, se Knops i *European Energy Law Report I (2004)* side 235 til 272. I artikkelen er alternative oppfyllelsesformer drøftet, Knops anser det beste alternativet for å være at ministeren forhåndsutvelger en leverandør som skal være forsyningspliktig, for eksempel ved hjelp av en anbudsutsettelse.

283 Jf. Jones (2004) side 135.

elsektoren for å sikre ikke-diskrimineringskravets overholdelse.²⁸⁴

På bakgrunn av erfaring anser Kommisjonen anbudsutsetting for å være den eneste måten å effektivt garantere at ikke-diskrimineringsprinsippet overholdes. En slik anbudsutsettelse er allerede vanlig i andre sektorer, for eksempel flytransportsektoren og telesektoren.

Både kraftleverandører og nettselskaper kan utnevnes til forsyningspliktige leverandører. At nettselskapet også kan inneha denne rollen er presisert i direktivets fortale punkt 27. Det heter at forsyningspliktig leverandør:

«kan være salgsafdelingen i et vertikalt integreret selskab, der også varetager *distributionsfunksjoner*, såfremt det oppfyller dette direktivs krav om adskillelse» (min utheving).

Bestemmelsen går ett skritt videre i forhold til art. 3 nr. 3, ved å foreslå en mulig aktør til rollen som forsyningspliktig leverandør. Etter fortalen kan avdelingen i et vertikalt integrert selskap som ivaretar nettfunksjonene også være forsyningspliktig. Et vertikalt integrert selskap er etter definisjonen i artikkel 2 punkt 21 et selskap som driver både nettvirksomhet og produksjon av elektrisitet. Direktivet stiller krav til atskillelse av nettvirksomheten og den konkurransutsatte virksomhet. Dette forutsettes i det nevnte punkt i fortalen, jf. også artikkel 15.²⁸⁵ Nettselskaper som ikke er en del av vertikalt integrerte selskaper kan også inneha rollen som forsyningspliktig.²⁸⁶

Når et nettselskap innehar rollen som forsyningspliktig leverandør, utfører ikke selskapet en monopoloppgave. Dermed kan selskapet delta i en anbudskonkurranse på lik linje med kon-

284 Jf. Note of DG TREN, Public service obligations side 6.

285 For mer om dette se bla. Gilje Aarseth (2005).

286 Jf. Note of DG TREN, Public service obligations side 6.

kurransesatte virksomheter. Dersom et nettselskap utnevnes til forsyningspliktig, må selskapet ut på det frie markedet for å kjøpe inn kraften som det skal levere til kunden. Ved dette valget av leverandør blir ikke-diskrimineringsprinsippet særlig viktig. Nettselskapet skal ikke forskjellsbehandle de ulike kraftleverandørene.

I situasjoner der det derimot er en kraftleverandør som er utnevnt til forsyningspliktig, leverer leverandøren kraft mot betaling både til ordinære kunder og til de forsyningspliktige. De to kundegruppene har leveringsavtaler med ulike vilkår, og denne forskjellen viser seg i hovedsak ved at prisen for forsyningspliktig kraft er dyrere enn alminnelig kraft.

Det er ikke noe krav i direktivet om at det er bare én leverandør som kan være forsyningspliktig i hvert geografisk område. Så lenge flere aktører klarer å samarbeide om forsyningen, samt inntekter og kostnader knyttet til denne, vil det ikke være noe i veien for å velge en løsning med flere produsenter i hvert område som samarbeider om gjennomføring av plikten.

I drøftelsen over er alternativene med utnevning av en kraftleverandør som forsyningspliktig på bakgrunn av en anbudskonkurranse fremstilt. Andre alternativer kan imidlertid tenkes. Ett er å gi regulatoren ansvaret som forsyningspliktig leverandør.²⁸⁷ I praksis finnes dessuten eksempler på at den lokale kraftleverandøren er gjort til forsyningspliktig leverandør uten en forutgående anbudskonkurranse.²⁸⁸

287 Dette er en metode som er valgt i flere land jf. Eurelectric Report on Public service Obligations side 16.

288 Jf. Note of DG TREN Practical measures for distribution side 3.

5.2.3 Finansiering for gjennomføring av forsyningsplikten

Dersom forsyningspliktig elektrisitet ikke kan leveres bæredyktig på grunnlag av markedsmekanismene alene, er det behov for særlige ordninger for å finansiere leverandøren. Det er medlemsstatens ansvar å sikre finansieringen for den utvalgte leverandøren, og dette kan gjøres på ulike måter. Medlemsstatene velger en metode som passer til sin rettstradisjon. Selskap som har fått ansvar for gjennomføringen av forsyningsplikten er pålagt en offentlig tjenesteforpliktelse. Kompensasjon for gjennomføring av en offentlig tjenesteforpliktelse er regulert i direktivet art. 3 nr. 4:

«Såfremt der ydes økonomisk kompensasjon, andre former for kompensasjon og enerettigheter fra en medlemsstat til oppfylldelse av forpliktelse i stk. 2 og 3, skal dette ske på en ikke-diskriminerende og gennemsiktig måte».

Bestemmelsen nevner ulike måter å finansiere tjenesteyter på. En metode er at tjenesteytere som er pålagt en forsyningsplikt mottar offentlig støtte eller subsidier direkte fra medlemsstaten som kompensasjon.²⁸⁹ Denne offentlige støtten skal etter art. 3 nr. 4 ytes på en ikke-diskriminerende og gjennomsiktig måte. Medlemsstatene er berettiget til å yte nødvendig støtte til offentlige tjenesteforpliktelser som ellers ikke ville være økonomisk bæredyktige, en slik kompensasjon kan imidlertid innebære statsstøtte. En utførlig behandling av forholdet mellom finansiering av offentlige tjenesteforpliktelser og statsstøtte vil føre for langt i denne avhandlingen.²⁹⁰

289 Jf. KOM (2001) 598 endelig side 6.

290 For mer om statsstøtteregeles forhold til offentlige tjenesteforpliktelser, se blant annet KOM (2001) 598 endelig, KOM (2002) 280 endelig, Jf. Note of DG TREN, «Public service obligations» side 7 flg. og Non-Paper fra European Commission DG Competition av 12. november 2002 om «services of general economic interest and state aid».

Når virksomhet som er utnevnt til å gjennomføre en offentlig tjenesteforpliktelse mottar støtte eller subsidier fra staten, vil denne type overføringer i utgangspunktet rammes av forbudet mot statsstøtte i EØS-avtalen art. 61 nr. 1 og EF-traktaten art. 87 nr. 1. I *Altmark-saken*²⁹¹ uttaler EF-domstolen at støtte kan tillates dersom fire vilkår er oppfylt. EF-domstolen konkluderer med at i tilfeller der staten subsidierer eller på andre måter kompenserer et selskap, innebærer ikke dette ulovlig statsstøtte dersom det kan bevises at det ikke har skjedd en overdreven kompensasjon.²⁹² Dersom oppfyllelsen av en offentlig tjeneste innebærer statsstøtte skal Kommisjonen underrettes, jf. fortalen punkt 29.

Offentlig støtte eller subsidier er første alternativ i art. 3 nr. 4, neste alternativ som dekkes av bestemmelsen er «andre former for kompensasjon». Her kan det tenkes flere alternative finansieringsmetoder. Et eksempel er at andre aktører på markedet deltar i finansieringen av det eller de foretak som innehar rollen som forsyningspliktig. Dette kan tenkes utført gjennom en avgiftsordning eller gjennom opprettelsen av et fond som markedsaktørene betaler inn til.²⁹³ Det kan være hensiktsmessig å la alle markedets tjenesteytere delta i finansieringen av forsyningspliktordningen, da dette kan minimere vridningen av konkurransen på markedet.²⁹⁴

5.2.4 Medlemsstatene skal rapportere om gjennomføringen av universal service

Etter art. 3 nr. 9 skal medlemsstatene rapportere til Kommisjonen om «alle de foranstaltninger, der er truffet med henblik på at opfylde forsyningsplikten og offentlige serviceforpliktelse». Medlemsstaten må altså utarbeide en rapport som redegjør for

291 Jf. Sml. 2003 s. I-7747, *Altmark Trans and Regierungspräsidium Magdeburg (Altmark-saken)*.

292 Dette følger også av Jones (2004) side 135 og Cameron (2005) side 27.

293 Jf. KOM (2003) 270 endelig side 26.

294 Jf. *Eurelectric Report on Public service Obligations* side 2.

hvilke tiltak de har satt i gang for å gjennomføre offentlige tjenesteforpliktelser generelt og forsyningsplikten spesielt. En slik rapport skal utarbeides annet hvert år.

I fortalen punkt 24 annet punkt heter det at medlemsstatene regelmessig skal underrette Kommisjonen om gjennomføringen av offentlige tjenesteforpliktelser:

«For at sikre, at der opretholdes høje standarder for offentlige tjenesteydelser i Fællesskabet, skal alle foranstaltninger truffet af medlemsstaterne med henblik på at opfylde målsætningerne for dette direktiv regelmæssigt meddeles Kommissionen».

Bestemmelsen i art. 3 nr. 9 går lengre i retning av å gi konkrete plikter til medlemsstatene enn fortalen gjør. Rapporten som utarbeides av medlemsstatene etter art. 3 nr. 9 vil ikke ha juridiske konsekvenser for medlemsstatene, men den vil ha betydning for Kommisjonen i dennes arbeid med å overvåke markedet.²⁹⁵ Kommisjonen skal blant annet føre tilsyn om hvorvidt konkurransen på markedet vris som følge av at en eller flere markedsaktører pålegges en forsyningsplikt.

Det er EFTAs overvåkningsorgan (ESA) som er kontrollorgan for EFTA-statene, på samme måte som Kommisjonen er EU-statenes kontrollorgan.²⁹⁶ EFTA statene skal derfor rapportere til ESA om gjennomføringen av offentlige tjenesteforpliktelser.

295 Jf. Jones (2006) side 253.

296 Jf. EØS-rett (2004) side 143.

5.3 Gjennomføringen av leveringsplikten i norsk rett

Etter energiloven § 3-3 første ledd har områdekonsesjonæren leveringsplikt.²⁹⁷ Nettselskapene er i norsk rett utnevnt til forsyningspliktig leverandør i henhold til direktivet art. 3 nr. 3 andre punkt.

Når nettselskapet leverer strøm på leveringsplikt, må leveringen i henhold til direktivets krav skje på en gjennomsiktig og ikke-diskriminerende måte. Det vil si at det kreves åpenhet og oversiktelighet med hensyn til blant annet priser og vilkår for leveringen. Reguleringen av prisen på leveringspliktig strøm de første seks ukene sikrer større gjennomsiktighet ved leveringspliktens gjennomføring, jf. avregningsforskriften § 2-1a. Hvert enkelt nettselskap må sikre åpenhet rundt andre avtalevilkår. Selskapet kan ikke forskjellsbehandle kundene, men må behandle like tilfeller likt. Nettselskapene blir kompensert for å levere lovpliktig strøm gjennom ventetariffen.

Nettselskapene er ikke kraftprodusenter. Selskapene må derfor ut i markedet og kjøpe inn kraft for å kunne levere leveringspliktig kraft. Dette gjelder både nettselskaper som er vertikalt integrert og de som bare tilbyr nettjenester. En sentral problemstilling i denne forbindelse er på hvilken måte nettselskapet skal avgjøre hvilket kraftselskap de skal kjøpe kraft fra. I denne utvelgelsen må kravene til nøytralitet og ikke-diskriminering overholdes. Et nettselskap som er en del av et vertikalt integrert selskap, kan ikke uten videre overføre en kunde som har rett til leveringspliktig kraft til omsetningsselskapet i samme konsern. Dette kan være i strid med nettselskapets nøytralitets- og ikke-diskrimineringsplikt.²⁹⁸ Det er

297 Se fremstilling om leveringsplikten i avsnitt 3.3.2.

298 Jf. Ot.prp. nr. 61 (2005-2006) side 13.

også i strid med nettselskapenes nøytralitetsplikt å overføre kunder som ikke har kraftleveringsavtale til den lokale leverandør.²⁹⁹

Dersom en nettvirksomhet ønsker å sette bort kraftkjøp eller andre tjenester i forbindelse med leveringsplikten, skal likevel nettvirksomheten stå som leverandør. Nettselskapet skal stå for kommunikasjonen med sluttbruker. Det må dessuten fremgå klart for sluttbrukeren hvem som leverer elektrisk energi i henhold til leveringsplikten, og på hvilke vilkår dette skjer.

NVE har erfart at nettselskapene håndterer situasjoner med leveringspliktige kraftleveranser på forskjellig vis.³⁰⁰ Det kan være et problem at praktiseringen rundt leveringsplikten er forskjellig fra nettselskap til nettselskap. Det er en av grunnene til at dette området er blitt mer regulert de siste par årene, med nytt tredje ledd i § 3-3 og ny forskrift. Det er viktig at nettselskapene har insentiv til å ikke holde kundene på leveringsplikt, men oppmuntre dem til å skifte til en alminnelig kraftleverandør.

5.4 Oppsummering

Medlemsstatene har etter art. 3 nr. 3 plikt til å sikre at alle kunder får forsyning av elektrisk energi. Direktivet pålegger ingen plikter når det gjelder hvordan gjennomføringen av plikten skal skje, men i art. 3 nr. 3 andre punkt gis det en henvisning på en mulig gjennomføringsmetode. Medlemsstatene kan utnevne en eller flere markedsaktører til forsyningspliktige leverandører. Den forsyningspliktige leverandør er en midlertidig leverandør som utgjør forbrukernes «sikkerhetsnett» i situasjoner der forbrukeren av en eller annen grunn ikke har kraftleverandør. Dersom en medlems-

299 Jf. Rundskriv fra NVE om nettselskapers nøytralitet, 18.8.2005 side 7.

300 Jf. Ot.prp. nr. 61 (2005-006) side 13.

stat velger å utnevne en forsyningspliktig leverandør må visse krav overholdes, blant annet at utnevnelsen må skje på en ikke-diskriminerende og gjennomsiktig måte.

Etter energiloven § 3-3 er nettselskapene utnevnt til forsyningspliktig leverandør i norsk rett, i henhold til direktivet art. 3 nr. 3 andre punkt. Når nettselskapene skal utføre sin funksjon med å levere kraft til abonnenter som ikke har en alminnelig leverandør, må selskapet kjøpe kraft på det frie markedet. I valget av kraftleverandør må nettselskapet opptre nøytralt og ikke-diskriminerende.

6 Avslutning – den fremtidige betydning av universal service

I avhandlingen har jeg belyst kravene som oppstilles i eldirektivet art. 3 nr. 3 og art. 3 nr. 5 og funnet at disse i det vesentlige er overholdt i norsk rett, hovedsakelig gjennom energiloven og tilhørende forskrifter.³⁰¹ Likevel er det grunn til å påpeke at det ikke er noen selvfølge at den norske løsningen er den som på best mulig måte overholder direktivet; den er kun et eksempel på en mulig gjennomføringsmetode.

Det er særlig et punkt jeg vil trekke fram der det må sies å være tvil om norsk rett oppfyller direktivets krav. Når det gjelder fastsettelse av prisen for tilkobling gjennom tilknytningsgebyret, mener jeg det er grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt avregningsforskriften § 17-4 overholder kravet i direktivet art. 23 nr. 2. Direktivet krever at regulatoren skal fastsette prisen eller godkjenne den etter fastsettelse, men etter norsk rett fastsetter nettselskapene dette gebyret uten NVEs godkjenning. Tilknytningsgebyret er et generelt gebyr som fastsettes av det enkelte nettselskap. En mulig løsning på dette kan for eksempel være at NVE godkjenner tilknytningsgebyrene som nettselskapene fastsetter. Dette er også en løsning som er fullt ut gjennomførbar. Med tanke på at det kun er 176 nettselskaper i Norge, ville ikke godkjenningene medføre store ekstra arbeidsoppgaver for regulatoren. Etter min vurdering vil en slik godkjenningsordning også være en enkel måte å avklare dette spørsmålet, hvis alternativet er direktivstrid.

Medlemsstatenes gjennomføring av forsyningsplikten overvåkes av Kommisjonen, ved at hvert medlemsland er forpliktet til årlig å

301 I tillegg til forbrukerkjøpsloven, sosiallovgivningen og andre særlover.

utferdige en rapport (benchmarking) om landets overholdelse av forsyningsplikten. Kommisjonen uttalte i sin sluttrapport publisert i 2005 at frykten for at «indførelsen af konkurrence ville medføre en forringelse af tjenesteydelserne eller problemer med hensyn til tjenester, der er omfattet af forsyningspligt, har vist sig at være ubegrundet».³⁰² I praksis har det vist seg at konkurranse i markedet har ført til høyere effektivitet og lavere priser for forbrukere.³⁰³

Hvorvidt universal service-konseptet har en selvstendig rolle i det europeiske kraftmarkedet i dag, er vanskelig å si noe konkret om. Det har ikke blitt avsagt noen dommer på fellesskapsplan som vedrører konseptet. I dette avsluttende kapitlet vil jeg derfor benytte anledningen til å se fremover, på universal service-konseptets eventuelle betydning i fremtiden.

Tankegangen om at det er *markedet i seg selv* som skal sikre kundene elforsyning, tilsier i utgangspunktet at det ikke er behov for regler som pålegger aktørene en forsyningsplikt. Å pålegge en eller flere aktører på et fritt marked en forsyningsplikt krever at det gjøres inngrep i de frie markedskreftene. Et velfungerende marked har som hensikt at forbrukerne mottar forsyningsikker elektrisitet til rimelige priser, uten at medlemsstaten regulerer forsyningen. Dersom markedet hadde fungert etter sin hensikt, ville en forsyningsplikt kanskje vært unødvendig. Spørsmålet er om man noen gang kan stole såpass på markedskreftene at en forsyningsplikt vil være unødvendig.

Det kan også stilles spørsmål ved om det er naturlig å oppstille et krav om at prisen skal være rimelig i et marked som man forventer at skal fungere optimalt konkurransemessig. Innføringen av et rimelighetskrav, viser at EØS-statene ikke har troen på at

302 Jf. KOM (2005) 568 endelig side 13.

303 Jf. *Energy Law Report III (2006) side 7.*

markedskreftene alene vil sikre kundene forsyning til rimelig pris. Forutsatt at direktivets mål om et velfungerende marked nås, kan bestemmelsen i art. 3 nr. 3 fjernes.

I forhold til tilknytningsplikten vil ikke fjerning av plikten være et alternativ. Eksempelvis ville ikke kunder som bor langt unna en eksisterende kraftledning hatt samme mulighet til nettilkobling dersom markedskreftene alene skulle sikre tilkoblingen. En tilknytningsplikt for å sikre slike kunder, er derfor nødvendig. Det er kun i forhold til *forsynings* delen av art. 3 nr. 3 det kan stilles spørsmål om bestemmelsen er overflødig.

Generaldirektoratet (DG TREN) har uttalt at fjerning av forsyningsplikten er intensjonen på lang sikt.³⁰⁴ Dette gjelder særlig overfor ikke-forbrukere som eventuelt er gjort til rettighetssubjekter. Universal service er ment å være et dynamisk konsept som skal utvikles i tråd med samfunnets utvikling.³⁰⁵ Dersom konkurransemarkedet fullt ut oppfyller sin hensikt med å forsyne kundene med elektrisitet, vil konseptets dynamiske natur kunne føre til at konkurranseløsninger gradvis overtar for offentlige tjenesteforpliktelser.³⁰⁶

Jeg mener at forsyningsplikten kan ha en funksjon selv om det viser seg at markedet fungerer etter sin hensikt. Det kan aldri helt sikres at alle tilkoblede forbrukere faktisk får kraftforsyning, uten at det er etablert et sikkerhetsnett. Ettersom universal service uansett er ment som et slik sikkerhetsnett for rettighetssubjektene, så kan det få betydning selv i et velfungerende marked. Selv i tilnærmede perfekte markeder kan enkeltaktører falle utenfor markedskreftenes rammer. At disse blir fanget opp vil i mine øyne gjøre at markedet anses enda mer vellykket.

304 Jf. Strategidokument fra DG TREN side 19.

305 Jf. Hammer (article 2002) side 68.

306 Jf. Eurelectric Report on Public service Obligations side 1.

Kildeliste

Lover

Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven).

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven).

Lov 16. juni 1972 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven).

Lov 13. mai 1988 nr. 26 om inkassovirksomhet og annen inndrivning av forfalte pengekrav (inkassoloven).

Lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

Lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v. (sosialtjenesteloven).

Lov 27 nov 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).

Lov 11. juni 1993 nr. 66 om pristiltak (prisloven).

Lov 21. juni 2002 nr. 34 om forbrukerkjøp (forbrukerkjøpsloven).

Lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven).

Forskrifter

Forskrift 7. desember 1990 nr. 959 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energilovforskriften).

Forskrift 7. juni 1996 nr. 666 om prisopplysning ved transport og salg av elektrisk kraft.

Forskrift 12. desember 1997 nr. 1392 om meldeplikt for kraftpriser med «merknader».

Forskrift 11. mars 1999 nr. 301 om måling, avregning og samordnet opptreden ved kraftomsetning og fakturering av netjtjenester. (avregningsforskriften).

Forskrift 11. mars 1999 nr. 302 om økonomisk og teknisk rapportering, inntektsramme for nettvirksomhet og tariffer. (kontrollforskriften).

Forskrift 30. november 2004 nr. 1557 om leveringskvalitet i kraftsystemet.

Offentlige dokumenter

NOUer:

NOU 2003: 12 Ny konkurranselov.

NOU 2004: 4 Lovregulering av strømvtalesluttet med forbrukere.

Ot.prp.

Ot.prp. nr. 43 (1989-90) Om lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning og fordeling av energi m.m. (Energiloven).

Ot.prp. nr. 41 (1992-1993) Lov om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranseloven) B. Lov om pristiltak.

Ot.prp. nr. 56 (2000-01) Om lov om endringer i lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

Ot.prp. nr. 6 (2003-2004) Konkurransen mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven) B) Om lov om gjennomføring og kontroll av EØS-avtalens konkurranseregler mv. (EØS-konkurranseloven).

Ot.prp. nr. 114 (2004-2005) Om lov om endringer i forbrukerkjøpsloven (lovregulering av strømvtalesluttet).

Ot.prp. nr. 61 (2005-2006) Om lov om endringer i lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

Innst.:

Innst.O. nr. 67 (1989-90) Innstilling fra energi- og industrikomiteen om lov om produksjon, omforming, overføring, omsetning og fordeling av energi m.m. (energiloven).

Innst.S. nr. 242 (1996-1997) Innstilling fra kommunalkomiteen om distrikts- og regionalpolitikken.

Innst.S. nr. 240 (2004-2005) Innstilling fra finanskomiteen om tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2005

Innst.O. nr. 37 (2005-2006) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i forbrukerkjøpsloven (lovregulering av stramavtaler).

Innst.O. nr. 68 (2005-2006) Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om lov om endringer i lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

St.prp:

St.prp. nr. 52 (2005-2006) Om samtykke til godkjenning av avgjerd i EØS-komiteen nr. 146/2005 av 2. desember 2005 om innlemming i EØS-avtala av direktiv 2003/54/EF (elektrisitetsdirektiv II), direktiv 2003/55/EF (gassmarkedsdirektiv II), forordning 1228/2003/EF (grensehandel) og kommisjonsavgjerd 2003/796/EF (europeisk gruppe av reguleringsstyresmakter).

Høringsdokumenter:

Høringsnotat juni 2005 om endringer i lov 29. juni 1990 nr. 50 om produksjon, omforming, overføring, omsetning, fordeling og bruk av energi m.m. (energiloven).

Dokument 20 (2005) Endringer i forskrift 11. mars 1999 nr. 302 om økonomisk og teknisk rapportering, m.v. (Dokument 20, 2005 om Endringer i kontrollforskriften).

Dokument 9 (2005) NVE, Den økonomiske reguleringen av nettvirksomheten, Forslag til endring av forskrift om økonomisk og teknisk rapportering, m.v. 1. juli 2005.

Dokument 8 (2006) NVE, Forslag til endringer i forskrift om måling, avregning m.v. Høringsdokument 3. juli 2006.

Standardavtaler:

Standard Tilknytningsvilkår, avtale mellom EBL og Forbrukerombudet.

Litteratur:

Boe (1992) *Innføring i juss, Statsrett og forvaltningsrett, Bind 2, Erik Boe 1992.*

Braadland (2004) *Kontraksregulering av kraftleveranser til sluttbrukere på distribusjonsnettsnivå: når har forbrukeren fått levert kraft av kontraktmessig kvalitet og hvilke misligholdsbeføyelser kan eventuelt gjøres gjeldende? Marie Braadland, Spesialoppgave, Uio, 2004.*

Cameron (2005) *Legal Aspects of EU energy regulation, implementing the new directives on electricity and gas across Europe, Peter D. Cameron, 2005.*

Eckhoff og Smith (2001) *Forvaltningsrett, Torstein Eckhoff og Eivind Smith, 6. utgave, 2001.*

Energiloven med kommentarer
(2004) *Energiloven med kommentarer, Gunnar Martinsen, Jens F Bibow, Frode Støle, 1. utgave 2004.*

Energy Law in Europe **(2001)** *Energy Law in Europe, National, EU and International Law and Institutions, edited by Martha M. Roggenkamp, Anita Rønne, Catherine Redgwell, Inigo del Guaya, 2001.*

EU energy law, Volume II **(2005)** *EU energy law, Volume II, EU Competition Law and Energy Markets, edited by Christopher W. Jones, written by Michael Albers, Emmanuel Cabau, Leigh Hancher, 2005.*

European Energy Law Report I **(2004)** *European Energy Law Report I, editors Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer, 2004.*

- European Energy Law Report III* (2006) *European Energy Law Report III*, editors **Martha M. Roggenkamp and Ulf Hammer**, 2006.
- EØS-rett* (2004) *EØS-rett*, **Frederik Sejersted ... [et al.]**. 2. utg. Oslo, 2004.
- Fakta* (2006) **Energi- og vannressurser i Norge**, utgitt av **Olje- og energidepartementet**.
- Falch** (2004) *Rett til nett, Konkurransen i nettbundne sektorer*, **Ingvald Falch**, 2004.
- Gilje Aarseth** (2005) **Nye krav til skille mellom monopol- og konkurransebasert virksomhet i kraftsektoren, Selskapsmessige og funksjonelle atskillelseskrav**, **Hallvard Gilje Aarseth**, publisert i *Marlus* nr. 32.
- Hagstrøm** (2003) *Obligasjonsrett*, **Viggo Hagstrøm** i samarbeid med **Magnus Aarbakke**, 3. opplag 2004.
- Hammer** (1999) *Tilrettelegging av kraftmarkedet, En studie i reguleringen av nettets koordinerende funksjoner*, **Ulf Hammer**, Oslo 1999.
- Hammer** (article 2002) *EC secondary legislation of network markets and public service: an economic and functional approach*, **Ulf Hammer**; article published in *Journal of Network Industries* 3 page 39-75 (2002).
- Hammer** (2002) *Vassdrags- og energirett*, **Thor Falkanger/Kjell Haagenen (red.)**, 2002, **Kapittel IX Kraftmarked og nettmonopol side 654 flg**, **Ulf Hammer**.
- Hammer** (2005) *Den nye rollefordelingen i kraftmarkedet - Hvem leverer hva til hvem?* **Artikkel av Ulf Hammer**, 2005, publisert **Juridisk tidsskrift** i anledning **Hydros 100-årsjubileum**, s **163**.
- Jones** (2004) *EU energy law, Volume I, The Internal Energy Market*, **First Edition**, **Christopher W. Jones**, 2004.

- Jones (2006)** *EU energy law, Volume I, The Internal Energy Market, Second Edition, Christopher W. Jones, 2006.*
- Negaard (2006)** *Konflikter mellom forbruker og energiselskap, Utenomrettslige tvisteløsningsordninger i elsektoren, Terese A. Negaard, publisert i Marlus nr. 337.*
- Nicolaisen (2005)** *Nettselskapets stengingsrett overfor forbruker i betalingsmislighold, Christopher Nicolaisen, publisert i Marlus nr. 333.*
- Sierra (1999)** *Exclusive Rights and State Monopolies under EC law, article 86 (formerly article 90) of the EC treaty, Jose Luis Buendia Sierra, 1999.*
- SOU 2003: 113** *SOU 2003: 113, El- og naturgasmarkederna, Betänkande av El- och gasmarknadsutredningen.*
- Woxholth (2002)** *Avtaleinngåelse, ugyldighet og tolkning, Geir Woxholth, 4. utgave 2002.*

Publikasjoner/annet:

Rapport nr. 3 1999, Fritak for leveringsplikt – prinsipper og prosedyrer, utgitt av Norges vassdrags- og energidirektorat, april 1999.
([http://www.nve.no/FileArchive/98/Veileder%20Fritak%20for%20leveringsplikt Rappri%203-99.pdf](http://www.nve.no/FileArchive/98/Veileder%20Fritak%20for%20leveringsplikt%20Rappri%203-99.pdf)).

Rundskriv I-34/2001 Sosialtjenesteloven kapittel 5.

(<http://odin.dep.no/aid/norsk/publ/rundskriv/030031-250013/index-dok000-b-n-a.html>).

Rundskriv U-3/2003 Informasjon om statlige tiltak og kommunenes oppfølging av personer som får problemer som følge av økte strømpriser (28.02.03).

(http://www.dep.no/aid/norsk/dok/andre_dok/rundskriv/044051-250003/dok-bn.html).

Rapport nr. 4 2004, Prinsipper for regulering av nettvirksomhetens inntekter, NVEs vurderinger og innspill til fastleggelse av prinsipper og rammer for økonomisk regulering av nettvirksomheten fra 2007, Norges vassdrags- og

energidirektorat 2004.

(http://www.nve.no/FileArchive/224/NVE%20rapport%204_04.pdf).

Rundskriv fra NVE, EMK 1/2005 - nettvirkosomhetenes nøytralitet, 18.8.2005.

(<http://www.nve.no/FileArchive/68/n%C3%B8ytralitetsskriv2005.pdf>).

Rammenotat om Direktiv 2003/54/EC av 26.6.2003 om felles regler for det indre marked for elektrisitet fra Olje- og Energidepartementet, 16.1.2006.

(http://odin.dep.no/filarkiv/269949/2003_eldirektiv_II_16_jan_06.pdf).

Delegasjonsvedtak av 23. august 2006, Olje- og energidepartementet.

Veiledning til beregningsgrunnlaget for fastsettelse av Inntektsramme, notat fra NVE 4. desember 2006.

(<http://www.nve.no/FileArchive/88/Veiledning%20til%20beregninggrunnlaget.pdf>).

Dommer/Vedtak:

Oslo byretts dom av 6. mars 2001 i sak mellom Bergljot Nilsen og Anna Regine Jenssen mot Staten v/Olje- og energidepartementet. (*Skorpa-dommen*).

Vedtak av Sivilombudsmannen, Somb-2001-65 (2001 s 221) om stengingsrett for strøm. (Somb 2001 s 221).

Nettsider:

NVEs nettsider:

**http://www.nve.no/modules/module_109/publisher_view_product.asp?iEntityId=975
1. (om tilknytning til nett, sist sjekket 17.3.07).**

Hafslunds nettsider:

**http://www.hafslund.no/privat/nettleie/artikler/les_artikkel.asp?artikkelid=23.
(om leveringsplikt, sist sjekket 17.3.07).**

EBLs nettsider:

**http://www.ebl.no/files/Presentsasjon-LOF.ppt#259,4,Tidspunkt_for_avlesning.
(om skifte av leverandør, sist sjekket 17.3.07).**

Statkrafts nettsider:

http://www.statkraft.no/pro/stromtips/mer_informasjon/index.asp. (sist sjekket 17.3.07)

Lyse sine nettsider:

<http://www.lyse.no/article.php?articleID=3786&categoryID=7197>. (sist sjekket 17.3.07)

SSBs nettsider:

(<http://www.ssb.no/maanedshefte/sm08111n.shtml>). (om gjennomsnittlig spotpris, sist sjekket 17.3.07)

Internasjonale avtaler og konvensjoner:

EF traktaten

Traktat om opprettelse av det europeiske fellesskap, av 25. mars 1957.

EØS-avtalen

Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, Oporto, 2. mai 1992.

EØS-komiteens beslutning nr. 146/2005 av 2. desember 2005 om endring av EØS-avtalens vedlegg IV (Energi).

Direktiver og forordninger:

**Rådsdirektiv
90/547/EØF**

Rådsdirektiv av 29. oktober 1990 om transitt av elektrisk kraft gjennom hovednett (elektrisitet-transittdirektivet)

**Europaparlaments- og
Rådsdirektiv 96/92/EF**

Europaparlaments- og rådsdirektiv av 19. desember 1996 om felles regler for det indre marked for elektrisitet (eldirektiv I).

Europaparlaments- og Rådsdirektiv 97/67/EF	Europaparlaments- og Rådsdirektiv av 15. desember 1997 om fælles regler for udvikling af Fællesskabets indre marked for posttjenester og forbedring af disse tjenesters kvalitet (postdirektivet).
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 1999/44/EF	Europaparlaments- og rådsdirektiv av 25. mai 1999 om visse sider ved forbrukerkjøp og tilknyttede garantier. (forbrukerkjøpdirektivet).
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2002/22/EF	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 7. marts 2002 om forsyningspligt og brugerrettigheder i forbindelse med elektroniske kommunikationsnet og –tjenester (forsyningspligtdirektivet).
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2002/39/EF	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 10. juni 2002 om ændring af direktiv 97/67/EF for så vidt angår yderligere åbning af Fællesskabets marked for posttjenester.
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2003/54/EF	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 26. juni 2003 om fælles regler for det indre marked for elektricitet og om ophævelse af direktiv 96/92/EF (eldirektivet).
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2003/55/EF	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 26. juni 2003 om fælles regler for det indre marked for naturgas og om ophævelse af direktiv 98/30/EF (gassdirektivet).
Europaparlaments- og Rådsdirektiv 2005/89/EF	Europa-Parlamentets og Rådets direktiv af 18. januar 2006 om foranstaltninger til fremme af elforsyningsikkerhed og infrastrukturinvesteringer (elforsynings-sikkerhedsdirektivet).

EU dokumenter som er forarbejder til eldirektivet

KOM (2001) 125 endelig, 13.3.2001, Meddelelse fra Kommissionen til Rådet og Europa-parlamentet, Gennemførelsen af det indre marked for energi, forslag til Europa-parlamentets og rådets direktiv om ændring af direktiv 96/92/EF og 98/30/EF om fælles regler for det indre marked for henholdsvis elektricitet og naturgas.

*Europa-Parlamentet ***I Betænkning om forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om ændring af direktiv 96/92/EF og 98/30/EF om fælles regler for det indre marked for henholdsvis elektricitet og naturgas (KOM(2001) 125 – C5-0184/2001 – 2001/0077(COD)), 1. marts 2002. (Europa-Parlamentets første lesning).*

KOM (2002) 304 endelig, 7.6.2002, Amended proposal for a directive of the European-Parliament and of the Council amending Directives 96/92/EC and 98/30/EC concerning rules for the internal markets in electricity and natural gas.

Fælles Holdning (EF) nr. 5/2003, fastlagt af Rådet den 3. februar 2003, med henblik på vedtagelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om fælles regler for det indre marked for elektricitet og om ophævelse af direktiv 96/92/EF, inntatt i Den Europæiske Unions Tidende, EFT C 50 E side 15 flg. (Rådets fælles holdning).

SEK (2003) 161, Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet i henhold til EF traktatens artikel 251, stk. 2, andet afsnit vedrørende Rådets fælles holdning med henblik på vedtagelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om fælles regler for det indre marked for elektricitet og om ophævelse af direktiv 96/92/EF og vedrørende Rådets fælles holdning med henblik på vedtagelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om fælles regler for det indre marked for naturgas og ophævelse af direktiv 98/30/EF.

*Det indre marked for elektricitet ***II Europa-Parlamentets lovgivningsmæssige beslutning om Rådets fælles holdning med henblik på vedtagelse af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om fælles regler for det indre marked for elektricitet og om ophævelse af direktiv 96/92/EF (15528/2/2002 - C5- 0034/2003 - 2001/0077(COD)), 28 April 2003. (Europa-Parlamentets andre lesning).*

Andre Kommissjonsdokumenter

KOM (2001) 598 endelig, **Rapport til det Europæiske råd i Laeken, Forsyningspligtydelser, 17.10.2001.**

KOM (2002) 280 endelig, **Beretning fra Kommissionen vedrørende arbejdet med retningslinjerne for statsstøtte i forbindelse med forsyningspligtydelser, 5.6.2002.**

KOM (2003) 270 endelig, **Grønbok om forsyningspligtydelser, 21.5.2003.**

KOM (2004) 863 endelig, **Beretning fra Kommissionen, Årsrapport om realiseringen af det indre marked for gas og elektricitet, 5.1.2005.**

KOM (2005) 568 endelig, **Meddelelse fra Kommissionen til Rådet og Eurpåa-Parlamentet, Rapport om udviklingen med hensyn til realisering af det indre marked for gas og elektricitet, 15.11.2005.**

KOM (2006) 105 endelig, **Grønbog, En europæisk energistrategi: bæredygtighed, konkurrenceevne og forsyningsikkerhed, 8.3.2006.**

KOM (2006) 841 endelig, **Prospects for the internal gas and electricity market, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, 10.1.2007.**

KOM (2007) 1 endelig, **Meddelelse fra Kommissionen til det europæiske råd og Europa-Parlamentet, En energipolitik for Europa, 10.1.2007.**

Andre EU dokumenter

Forsyningspligtydelser i Europa, **De Europæiske Fællesskabers Tidende, EFT C 17, side 4 flg, 19.1.2001.**

Services of general economic interest and state aid, **Non-Paper from European Commission, DG Competition, 12 November 2002.**

(http://ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/others/1759_sieg_en.pdf)

Commission Decision of 11 November 2003 on establishing the European Regulators Group for Electricity and Gas.

(http://www.ergreg.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/ERGEG_DOCUMENTS_NEW/INTERNALRULES/ERGEG_RULES-OF-PROCEDURE_05-10-05.PDF)

Measures to secure electricity supply, Note of DG Energy & Transport on directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market for electricity and natural gas, 16.1.2004 (Note of DG TREN, Measures to secure electricity supply).

(http://ec.europa.eu/energy/electricity/legislation/doc/notes_for_implementation_2004/security_of_electricity_supply_en.pdf)

Public service obligations, Note of DG Energy & Transport on directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market for electricity and natural gas, 16.1.2004. (Note of DG TREN, Public service obligations).

(http://ec.europa.eu/energy/electricity/legislation/doc/notes_for_implementation_2004/public_service_obligations_en.pdf)

Practical measures for distribution resulting from the opening up to competition, Note of DG Energy & Transport on directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market for electricity and natural gas, 16.1.2004 (Note of DG TREN, Practical measures for distribution).

(http://ec.europa.eu/energy/electricity/legislation/doc/notes_for_implementation_2004/distribution_en.pdf)

Eurelectric Report on Public service Obligations, Working Group Public Service, February 2004.

(www.eurelectric.org/Download/Download.aspx?DocumentID=14841)

Medium Term Vision for the internal electricity market, DG Energy & Transport, Strategy Paper, 1.3.2004 (DG TREN Strategy Paper, 1.3.2004).

(http://ec.europa.eu/energy/electricity/florence/doc/florence_10/strategy_paper/strategy_paper_march_2004.pdf)

Customer Protection, Note from ERGEG, an ERGEG Best Practice Proposition for Public Consultation, 24. February 2006 (Notat fra ERGEG om forbrukervern).

(<http://www.toe.pl/serwisy/2/upl/bebebb9e3796ab3582e1cb841c5ee46f.pdf>)

Eurelectric Report on the Role of Retail Competition in Developing the European Electricity Market, TF Linking Whole & Retail Market, November 2006 (Ref: 2006-393-001).

(www.eurelectric.org/Download/Download.aspx?DocumentID=21263)

Dommer fra EF-domstolen

Sml. 1997 s. I-5699 *Kommisjonen mot Nederland, sak C-157/94.*

Sml. 2003 s. I-7747 *Altmark Trans and Regierungspräsidium Magdeburg, sak C-280/00.*

Sml. 2005 s. I-4983 *VEMW m.fl., sak C-17/03.*

Sml. 2005 s. I-2861 *AEM, sak C-128/3.*

(ikke inntatt i Samlingen) *Kommisjonen mot Luxemburg, sak C-193/05.*

Dommer fra EFTA-domstolen

Ct.rep. 1998 s. 95 *Erla María Sveinbjörnsdóttir mot Island, sak E-9/97.Vedlegg – eldirektivet artikkel 3*

Vedlegg: Eldirektivet artikkel 3

Offentlige serviceforpligtelser og forbrugerbeskyttelse

1. Medlemsstaterne påser på grundlag af deres institutionelle opbygning og under behørig iagttagelse af subsidiaritetsprincippet, at elektricitetsselskaber drives efter dette direktivs principper, jf. dog stk. 2, med henblik på at etablere et konkurrencebaseret, sikkert og miljømæssigt bæredygtigt elektricitetsmarked. De afstår fra at forskelsbehandle disse selskaber for så vidt angår såvel rettigheder som forpligtelser.

2. Medlemsstaterne kan under fuld iagttagelse af de relevante bestemmelser i traktaten, særlig artikel 86, ud fra almindelig økonomisk interesse pålægge selskaber i elektricitetssektoren offentlige serviceforpligtelser, som kan omfatte leveringernes sikkerhed, herunder forsyningssikkerhed, regelmæssighed, kvalitet og pris samt miljøbeskyttelse, herunder energieffektivitet og klimabeskyttelse. Disse forpligtelser skal være klart definerede, og de skal være gennemsigtige, ikke-diskriminerende og kontrollerbare, og de skal sikre EU-elektricitetsselskaber lige adgang til de nationale forbrugere. I relation til forsyningssikkerhed, energieffektivitet gennem efterspørgselsstyring og til opfyldelse af miljømålsætningerne, som nævnt i dette stykke, kan medlemsstaterne indføre langtidsplanlægning, idet de tager hensyn til, at tredjeparter eventuelt ønsker at få adgang til systemet.

3. Medlemsstaterne sikrer, at alle privatkunder og, når medlemsstaterne anser det for hensigtsmæssigt, små virksomheder, nemlig virksomheder med under 50 ansatte og en årlig omsætning eller balance på højst 10 mio. EUR, omfattes af en forsyningspligt, dvs. har ret til at få leveret elektricitet af en bestemt kvalitet til rimelige, let og klart sammenlignelige og gennemsigtige priser på deres

område. Medlemsstaterne kan for at sikre forsyningspligt med henblik herpå udpege en forsyningspligtig leverandør. Medlemsstaterne skal pålægge distributionsselskaberne en forpligtelse til at tilslutte kunderne til deres net i henhold til vilkår, betingelser og tariffer, som er fastlagt efter proceduren i artikel 23, stk. 2. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne styrker de private, små og mellemstore forbrugeres markedsposition ved at fremme mulighederne for, at denne forbrugergruppe frivilligt kan lade sig repræsentere samlet.

Første afsnit gennemføres på en gennemsigtig og ikke-diskriminerende måde og er ikke til hinder for, at markedet åbnes, jf. artikel 21.

4. Såfremt der ydes økonomisk kompensation, andre former for kompensation og enerettigheder fra en medlemsstat til opfyldelse af forpligtelserne i stk. 2 og 3, skal dette ske på en ikke-diskriminerende og gennemsigtig måde.

5. Medlemsstaterne træffer passende foranstaltninger til at beskytte de endelige kunder og sikrer især, at der er passende sikkerhedsforanstaltninger, der beskytter sårbare kunder, herunder foranstaltninger for at hjælpe dem med at undgå afbrydelser af energiforsyningen. I den forbindelse kan medlemsstaterne træffe foranstaltninger for at beskytte endelige kunder i fjernliggende områder. De sikrer et højt forbrugerbeskyttelsesniveau, især for så vidt angår gennemsigtighed i kontraktbetingelser og -vilkår, almindelig information og ordninger for bilæggelse af tvister. Medlemsstaterne sikrer, at privilegerede kunder reelt kan skifte til en ny leverandør. Med hensyn til i det mindste privatkunder omfatter disse foranstaltninger de tiltag, der omhandles i bilag A.

6. Medlemsstaterne sikrer, at elektricitetsleverandører i eller med de regninger og i det salgsfremmende materiale, der sendes til den endelige kunde, anfører:

- a) hver energikildes bidrag til leverandørens samlede brændselssammensætning i det foregående år**
- b) i det mindste en henvisning til eksisterende kilder, som f.eks. et websted, hvorfra der er offentlig adgang til oplysninger om miljøpåvirkning i det mindste i form af CO₂-emissioner og radioaktivt affald som følge af den elektricitet, som er produceret ved hjælp af leverandørens samlede brændselssammensætning i det foregående år.**

Med hensyn til elektricitet, der leveres via en elektricitetsbørs eller importeres fra et selskab uden for Fællesskabet, kan de samlede tal, som børsen eller det pågældende selskab har fremlagt for det foregående år, anvendes.

Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at leverandørernes oplysninger til deres kunder i henhold til denne artikel er pålidelige.

7. Medlemsstaterne træffer passende foranstaltninger med henblik på at opfylde målsætningerne for social og økonomisk samhørighed, miljøbeskyttelse, som kan omfatte energieffektivitet gennem efterspørgselsstyring og midler til bekæmpelse af klimændringer, og forsyningssikkerhed. Sådanne foranstaltninger kan især omfatte passende økonomiske incitament, eventuelt ved at benytte alle eksisterende ordninger i medlemsstaterne og i Fællesskabet til vedligeholdelse og etablering af den nødvendige netinfrastruktur, herunder sammenkoblingskapacitet.

8. Medlemsstaterne kan beslutte ikke at anvende artikel 6, 7, 20 og 22, for så vidt anvendelsen retligt eller faktisk ville hindre opfyldelsen af de forpligtelser, der er pålagt elektricitetsselskaber

under hensyn til almen økonomisk interesse, og for så vidt udviklingen af samhandelen ikke påvirkes i et sådant omfang, at det strider mod Fællesskabets interesse. I henhold til dette direktiv og til artikel 86 i traktaten omfatter Fællesskabets interesse bl.a. konkurrence i forbindelse med privilegerede kunder.

9. Medlemsstaterne underretter efter gennemførelsen af dette direktiv Kommissionen om alle de foranstaltninger, der er truffet med henblik på at opfylde forsyningspligten og offentlige serviceforpligtelser, herunder forbrugerbeskyttelse og miljøbeskyttelse, og deres mulige virkninger på den nationale og internationale konkurrence, uanset om sådanne foranstaltninger kræver en undtagelse fra dette direktiv. De underretter derefter hvert andet år Kommissionen om enhver ændring, der foretages i sådanne foranstaltninger, uanset om sådanne foranstaltninger kræver en undtagelse fra dette direktiv.

Tidligere utgaver av Marlus

Hefter/bøker merket x er utsolgt. De oppgitte prisene er abonnementspriser. Ved kjøp av enkeltheft er prisen pr. hefte det dobbelte, med minstepris kr. 50 + porto. Fullstendig register i runde nummer (310, 320 osv.) og på våre nettsider www.jus.uio.no/nifs.

- 343 ASKJER, Angela Ekholdt** **Sikkerhetsreguleringen for flyttbare innretninger i petroleumsvirksomheten. 2006. 179 s. Kr 80,-**
- 344 BORGE, Kirsten** **Klassifikasjonsselskapenes offentlige myndighet. 2006. 148 s. Kr 70,-**
- 345 GRØNLI, Bjørn Gisle** **Krav til nasjonale underleveranser i iransk petroleumsrett. 2006. 104 s. Kr 60,-**
- 346 SIMPLY** **Yearbook 2006, 2006. 376 s. Kr. 120,-.**
- 347 HEGNA, Caroline Jahre** **Transport og salg av gass i det britiske gassnettet - hovedtrekk ved nettorganiseringen. 2006. 173 s. Kr 90,-**
- 348 DØVIK, Kristian** **Statnetts utøvelse av systemansvaret. 2006. 160 s. Kr 80,-**
- 349 OULIE-HAUGE, Toini** **Små kraftverk – store utfordringer? 2006. 177 s. Kr 90,-**
- 350** **Avdeling for petroleums- og energirett 25 år. 2007. 94 s Kr 60,-**
- 351 EVJE, Anders** **Regelendringer i tidsbefragningsforhold. 180 s. Kr 90,-**
- 352 VALMOT, Caroline** **Universal service, en fremstilling av medlemsstatenes forsyningsplikt innenfor det europeiske elektrisitetsmarkedet. 176 s. Kr 90,-**

Bøker utgitt av Sjørettsfondet fra 1990

- Syversen, Jan: *Skatt på petroleumsutvinning*. 762 s. 1991. Kr. 50.-** ISBN 82-90260-33-4
- Askheim, Bale, Gombrii, Herrem, Kolstad, Lund, Sanfelt, Scheel og Thoresen: *Skipsfart og samarbeid*. Maritime joint ventures i rettslig belysning. 1119 s. 1991. Kr. 50.-.** ISBN 82-90260-34-2
- Brækhus, Sjur og Alex Rein: *Håndbok i kaskoforsikring* På grunnlag av Norsk Sjøforsikringsplan av 1964. 663 s. 1993. Kr. 100.-.** ISBN 82-90260-37-7
- Hans Peter Michelet: *Last og ansvar*. Funksjons- og risiko- fordeling ved transport av gods under tidscerteparti. (Hefte) 180 s. 1993. Kr. 50.-.** ISBN 82-90260-36-9
- Røsæg, Erik: *Organisational Maritime Law*. 121 s. 1993. Kr. 100.-.** (Utsølgd)
- Nygaard, Dagfinn: *Andres bruk av utvinningsinnretninger*. 365 s. 1997. Kr. 100.-.** ISBN 82-90260-40-7
- Bull, Hans Jacob: *Hefte i sjøforsikringsrett*. 60 s. 2. utg. 1997. Kr. 60.-.** (Utsølgd)
- Michelet, Hans Peter: *Håndbok i tidsbefraktning*. 600 s. 1997. Kr. 100.-** ISBN 82-90260-31-8
- Arnesen, Finn, Hans Jacob Bull, Henrik Bull, Tore Bråthen, Thor Falkanger, Hans Petter Graver: *Næringsreguleringsrett* 187 s. 1998. Kr. 150.-.** ISBN 82-90260-42-3
- Brautaset, Are, Eirik Høiby, Rune O. Pedersen og Christian Fredrik Michelet: *Norsk Gassavsetning - Rettslige hovedelementer* 611 s. 1998. Kr. 100.-.** ISBN 82-90260-43-1
- Falkanger, Thor og Hans Jacob Bull: *Innføring i sjørett*. 6. utg. 573 s. 2004. Kr. 300.-** ISBN 82-90260-46-6
- Karset, Martin, Torkjel Kleppo Grøndalen, Amund Lunne: *Den nye reguleringen av oppstrøms gassrørledningsnett*. 344 s. 2005. Kr. 500,-** ISBN 89-90260-47-4

SCANDINAVIAN INSTITUTE OF MARITIME LAW forms part of the University of Oslo. It is also a part of the co-operation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden through the Nordic Council of Ministers. The core research areas are maritime law and petroleum/energy law. In MARIUS, articles from these core areas are published in the Nordic languages or English. It is issued at irregular intervals.

